MUNTANYA

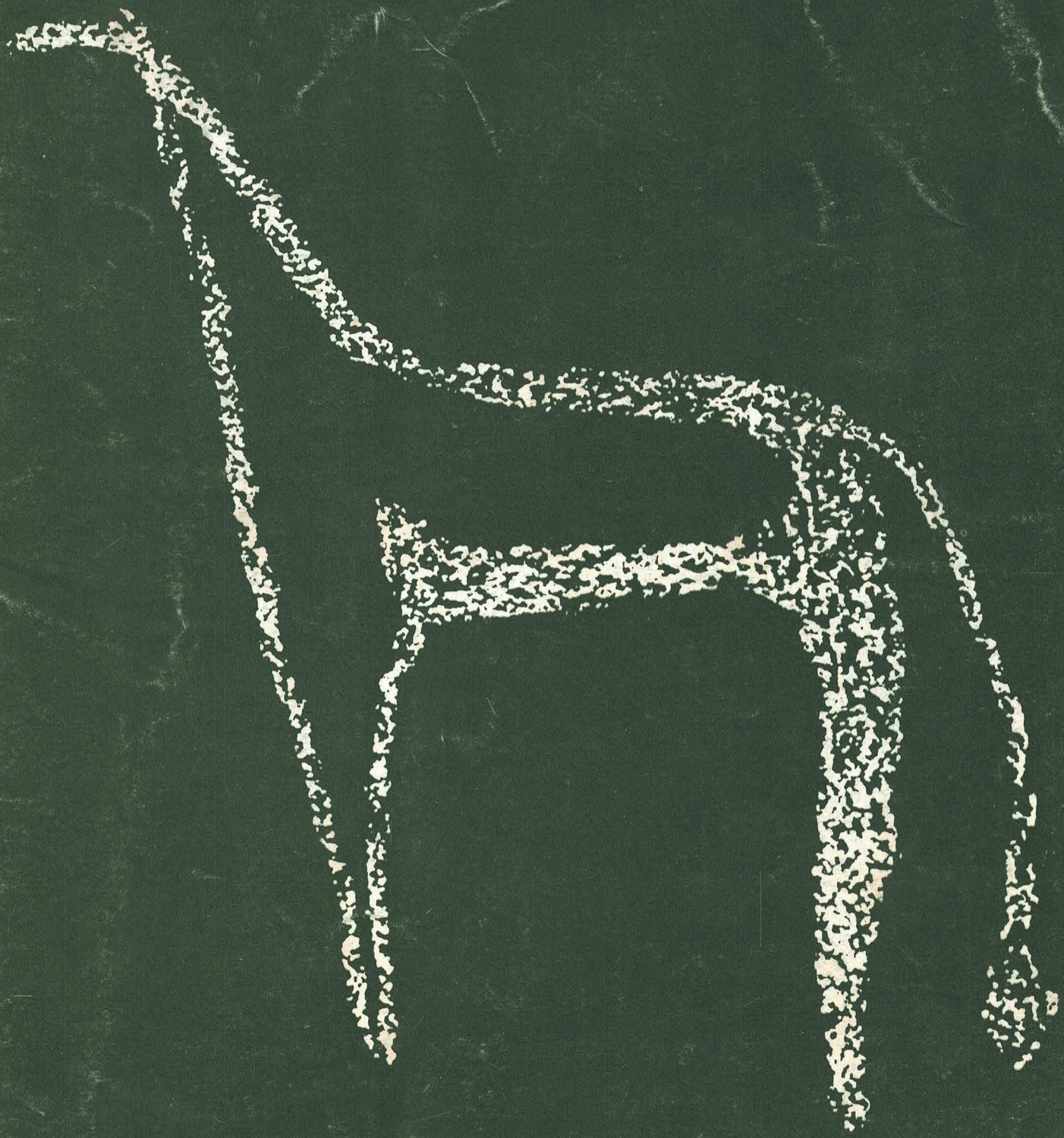

DESEMBRE 1972

AMB AQUEST GEST...

milions d'homes de tot el món comencen cada dia llur jornada.
Un massatge fort i baronívol de FLOID després d'afaitar-vos us evitarà tota irritació cutània i prepararà la vostra pell per a l'afaitada de l'endemà.
Amb l'ús habitual de FLOID AFTER-SHAVE l'home d'avui reprèn la lluita diària, optimista i ben dispost.

Useu, també, Aigua de Colònia FLOID.
Fresca, baronívola... excitant.

Floïd

HAUGRON CIENTIFICAL, S. A. New York / London / París / Barcelona

· PIJOAN · *estudio baquès*

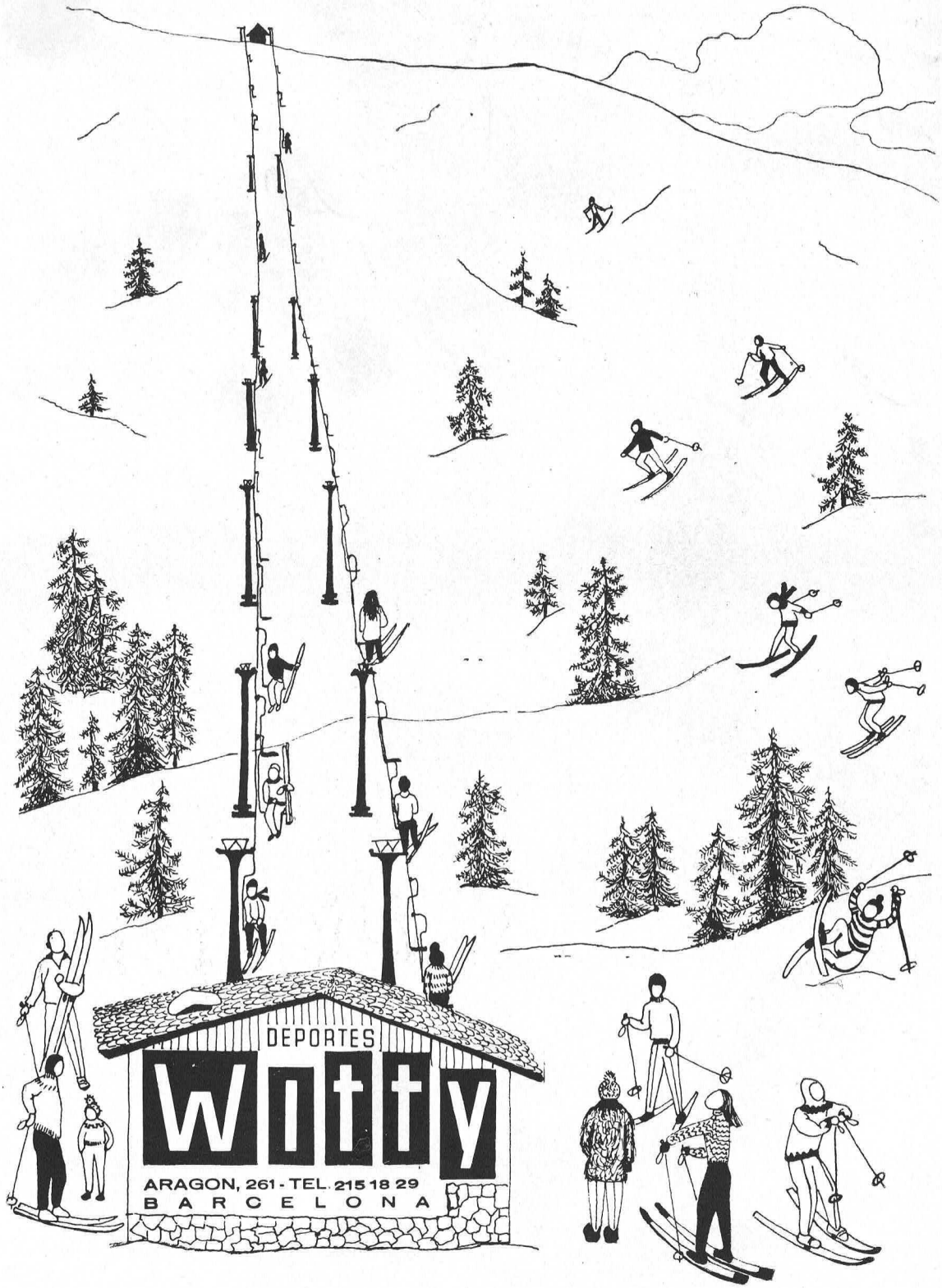
DEPORTES
Witty
ARAGON, 261 - TEL. 215 18 29
BARCELONA

FRED PERRY

SPORTSWEAR

BERISTAIN S.A.

BARCELONA • TARRAGONA • SITGES • LA MOLINA

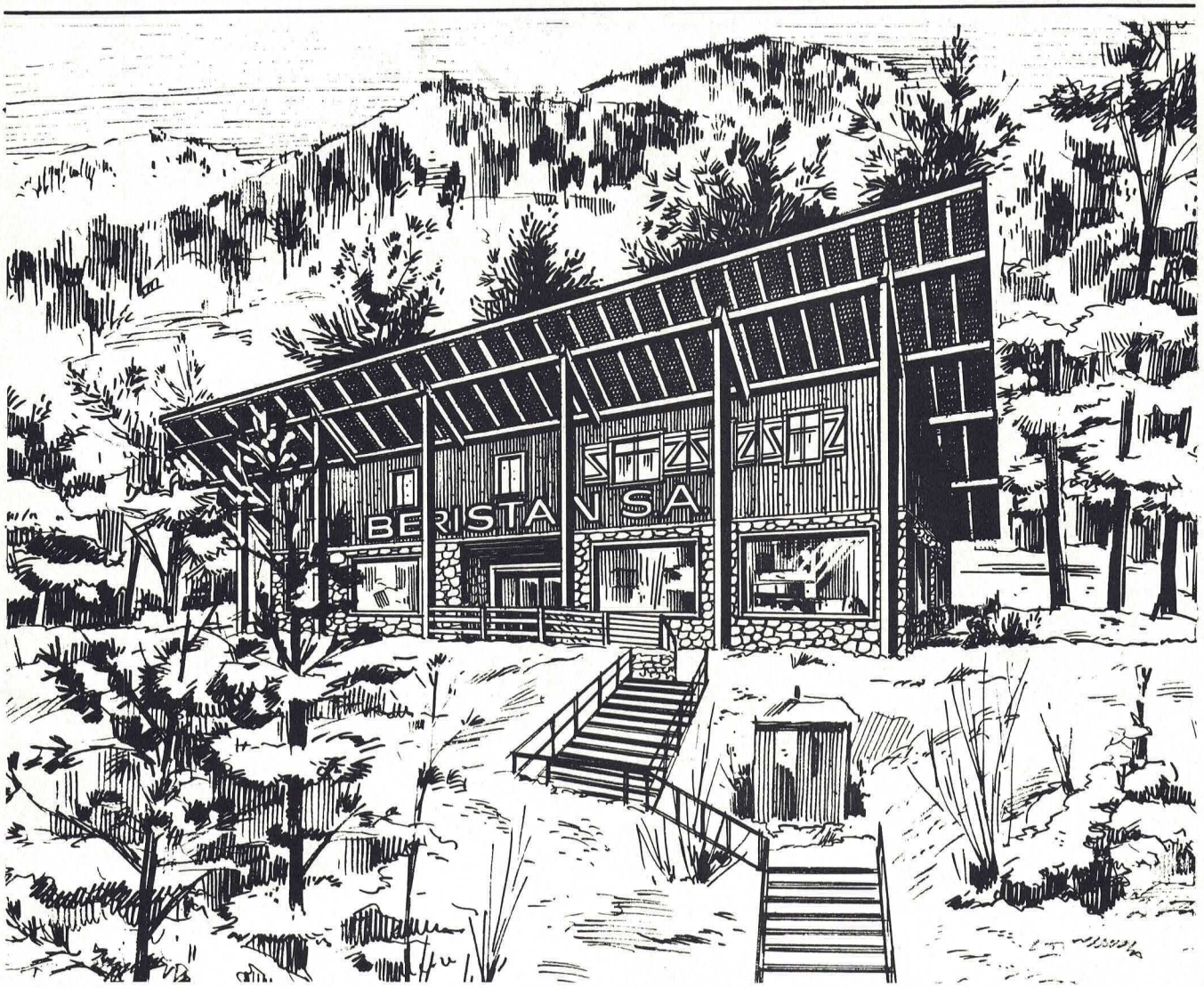

Xalet **BERISTAIN** a La Molina

un argument més de la nostra realitat de «servei» per l'esquiador

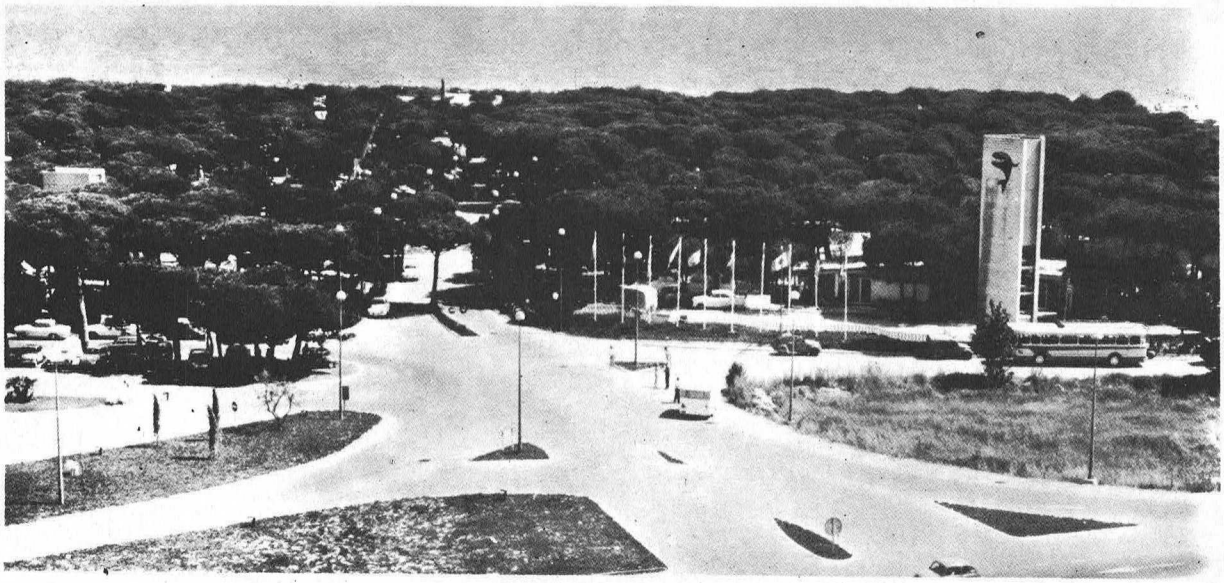

"la ballena alegre"

Camping

La Ballena Alegre

A 9 minuts de Barcelona per l'autopista de Castelldefels, el camping "LA BALLENA ALEGRE", us convida a acampar als seus boscos frondosos i a banyar-vos a les transparents aigües mediterrànies.

Així mateix i per a comoditat dels nostres clients hem instal.lat a l'interior del recinte del camping els serveis complets de bar, restaurant, serveis sanitaris, supermercat, dutxes, lavabos, assistència mèdica, parc infantil, zona esportiva, bugada i planxa i el sector comercial on podreu adquirir tots aquells articles que vulgueu.

PATINATGE GEL
ESQUÍ

EL MÉS COMPLERT
ASSORTIT
EL MILLOR
ASSESSORAMENT
EL TROBAREU A

Pavillesset

ENRIC GRANADOS, 122 - AVINYÓ, 8-10 - PASSEIG MANUEL GIRONA, 49

la qualitat dels nostres clients determina la qualitat dels nostres productes

esports esplai

articles d'esport
per a clients
de qualitat

c. del pi nº 16, barcelona-2
tels. 231.64.34 221.28.57

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Any XCVI Núm. 664 Vol. 84
DESEMBRE 1972

Diposit Legal B. 546 - 1953

Sumari

Equip DRAA	**Editorial**	202
	DRAA-72. Missió científica als orígens de l'art africà	203
Josep Casanovas	**III ascensió nacional a la paret nord-est del Piz Badile**	211
Jaume Aguadé	**Breu història de la construcció del Xalet-refugi de la Renclusa**	218
Xavier Aspachs i Alegre	**Esquí d'estiu a Tignes**	225
Francesc Sàbat	**Expedició Alpamayo 72**	233
Ramon Pujol i Alsina	**Flors de muntanya**	233
	Crònica del Centre	235
	Secció de Ciències i Arts. Viatge a Anglaterra	235
	Consell de jovent. Estades de vacances als nostres refugis	235
	Crònica	236
	Déodat de Severac i Ceret. Música i cultura catalanes	236
	Operació Groenlàndia 72	237
Gabriel Jaraba	**Accidents per trencament de corda**	237
Gabriel Jaraba	**Escombraries a Garraf**	238
David Aloy	**Conferència de l'Expedició Alaska-71**	238
David Aloy	**Inauguració del Refugi Colomers**	238
David Aloy	**Inauguració del Refugi del G. E. I. E. G. a Sant Miquel d'En Bas**	239
	Bibliografia	240
David Aloy	**Roques, parets i agulles de Montserrat**	240

Redacció i Administració:
Paradís, 10, Barcelona (2)
Tel. 232 45 01, 01, 02, 03

Director: Josep Llaudó i Majoral

Consell Assessor: Agustí Jolis i Felisart, Francesc Gurri i Serra, Jaume Fabrés i Amorós, Miquel Albert, Josep M. Sala

Assessor tècnic: Albert Jané

Maqueta: Josep Nuet

Secretària: Trinitat Campmany

Comptador: Manuel Casanova

Publicitat: Lluís Puntís, Bailèn, 151, 6.e 2.a Barcelona (9) Tel. 257 59 56

Col.laboradors: Jaume Granell, Ramon Pujol i Alsina, Albert Oliveras, Hermenegild Carreté, Josep M. Sala Albareda, Agustí Jolis i Felisart, Josep Abril, David M. Aloy, Gabriel Jaraba, Enric Font, Roger Tarragó, Josep Girona, Modest Montlleó.

Subscripció: 135 pessetes anuals (sis exemplars); estranger, 165 pessetes; preu d'aquest exemplar, 28 pessetes (Comanda de números endarrerits a la redacció de la revista)

Impressió: Suimpa, Indústria, 110 Barcelona (13)

Portada: Gravat prehistòric descobert per l'Expedició DRAA 72-CEC

EDITORIAL
Pel camí de la responsabilitat

Força sovint ens hem fet ressò —ens hem hagut de fer ressò— en aquestes pàgines, de notícies que no deixen de produir un cert descoratjament: notícies de defallences collectives, d'estralls que es perpetren per mala fe d'alguns o per inconsciència més o menys general, d'actes que atempten a diversos aspectes de la vida civil del país, de cap dels quals, no ens sentim, ni ens volem sentir, deslligats... Com també ens hem fet ressò, ni caldria dir-ho, molt més joiosament, d'altres esdeveniments de signe positiu, d'informacions que vénen a enfortir el nostre, de vegades, vacillant optimisme, d'accions que ens renoven la fe en l'esperit de continuïtat i d'incessant ressorgiment del nostre poble.

Avui és una notícia altament encoratjadora i reconfortant que volem dur al comentari de les nostres pàgines, una notícia tan positivament significativa per a la nostra cultura com per al nostre esperit d'iniciativa i de realització: la reaparició de la Gran Enciclopèdia Catalana. *Els nostres lectors ja en deuen estar assabentats: a mitjan novembre, després d'un llarg interregne, iniciat amb notícies confuses i contradictòries, però carregades de negres presagis, aquesta obra magna de la nostra cultura ha reprès la seva publicació amb l'aparició del fascicle núm. 79, primer del volum quart, amb unes garanties de normalitat i de regularitat, que són l'obra d'una tasca responsable i la penyora més ferma de la confiança i l'adhesió públiques. Perquè la interrupció de la publicació de la* Gran Enciclopèdia, *ens dolia tant per les conseqüències negatives que representava per al nostre moviment cultural, com ens alarmava per les causes que, sense arribar a saber-les amb exactitud, podien haver-la originat. Com a excursionistes, tant en disposar-nos a dur a terme una travessia o una ascensió com en el desenvolupament de la nostra, no sempre fàcil i planera, vida social, ens hem avesat, de temps, a ser responsables i realistes, en calcular, i saber-los conjugar, el risc i la dificultat d'una empresa i les nostres forces per a dur-la feliçment a terme. Per això ens sentíem especialment dolguts, perquè ens adonàvem que en el plantejament i l'execució d'aquesta empresa tan ambiciosa com transcendental, havia fallat, per part d'algú, no sabem qui, ni ens importa ara d'esbrinar-ho, aquest tan imprescindible sentit de la responsabilitat i de la relitat, sense el qual era, certament, impossible, que arribés a bona fi. El parèntesi ha estat dolorós i amenaçador, però necessari i, en definitiva, profitós, car els esculls han pogut ésser, venturosament, superats i els ensenyaments que s'han després de les seves causes són els que han de menar la prossecució de l'obra per les desitjades vies de la normalitat. Saludem, doncs, amb joia i sòlida esperança la represa de la publicació de la* Gran Enciclopèdia Catalana, *font d'informació cabdal i permanent, i instrument i realització de primera magnitud de la nostra cultura.*

Acabem de ponderar la gran funció que la Gran Enciclopèdia *ha de representar —i ve representant ja— com a valuosíssima font d'informació. És just de declarar tot seguit que, en la nostra específica condició d'excursionistes, aquesta enciclopèdia, aquest formidable inventari de coneixements, ha de convertir-se tot seguit en una insubstituïble obra de consulta, de la qual tots plegats —incloent-hi els més recalcitrants als aspectes científics o culturals de l'excursionisme— ens sentirem, d'ara endavant, cada cop més tributaris, pel que fa a dades, referències, dates, nomenclatures, terminologia i grafies toponímiques. Cal pensar que* l'Enciclopèdia *constituirà el repertori ordenat de coneixements, el cabal d'informació sistemàtica i científicament establerta, de més envergadura de què mai haurem disposat al nostre país i que aquest cabal, inclourà, com és lògic, el que concerneix les nostres activitats, d'una manera molt especial, les referències a la nostra geografia. Per això, els nostres publicistes n'hauran de fer una eina de treball habitual i hi hauran de recórrer contínuament, com a mitjà eficaç i segur per a la recerca de dades i la solució de dubtes. Perquè ens cal convenir que en els coneixements que deriven de la nostra activitat, hi ha encara molts aspectes vacillants i insegurs, que exigeixen una revisió, molts problemes als quals hem donat una solució provisional, d'una provisionalitat duradora, però no pas definitiva, que ara podrem aclarir i resoldre recolzats en la garantia del poderós instrument de consulta que tindrem a l'abast. Pensem, per exemple, només, en els nombrosos dubtes que sorgeixen a cada moment en l'escriptura dels topònims, molts dels quals no podem consultar encara en els pocs nomenclàtors solvents de què disposem actualment. És clar que certes grafies que ens forneix aquest nou i vast repertori no deixaran de sobtar, avesats com estem a les que ja podem considerar tradicionals, profusament popularitzades com han estat per l'ús continuat. I així, ens imaginem que potser l'adopció de* Vinhamala, *per exemple, en lloc de l'habitual* Vignemale, *grafia certament arbitrària, d'imposició francesa, desvetllarà certes reticències, pero creiem que cal eliminar-les i adaptar-s'hi, i que amb la unanimitat de totes les publicacions solvents i responsables s'aconseguirà amb relativa facilitat. Si més no, les tasques de correcció, de fixació i de depuració, en aquesta com en d'altres qüestions, no s'hauran de basar en criteris personals de francs tiradors, en informacions d'obtenció limitada, sinó en les disposicions d'una obra de consulta general, establertes amb la més absoluta garantia científica.*

En aquesta ocasió, doncs, la notícia que comentem, és objecte múltiple d'alegria per a nosaltres. I creiem que aquest pronom ultrapassa avui la seva habitual categoria gramatical de simple plural de modèstia, i ateny una pluralitat molt més vasta, que enclou tots els nostres lectors.

DRAA-72. Missió científica als orígens de l'art africà

per **l'Equip DRAA**

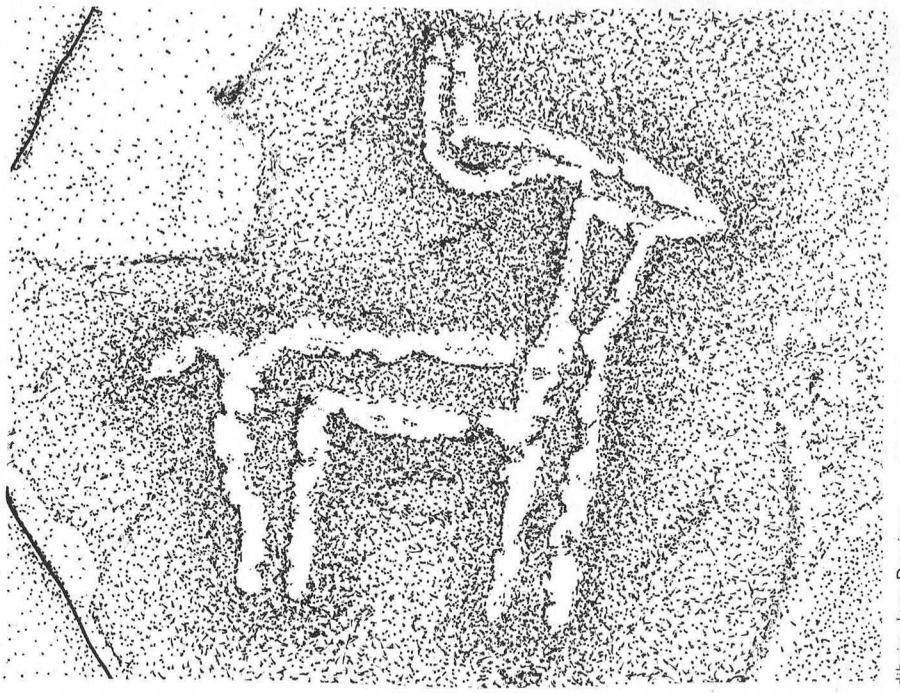

dibuix: Joan Domingo

Djebel el Fagussāt. Gravat, realitzat amb tècnica de fregament, representant una gasela. ▼

En els darrers anys s'ha despertat arreu del món un interès científic cada cop més acusat envers el Mogreb i el Sahara. Aquest interès ha cristallitzat en nombrosos descobriments entre els quals, per la seva importància i espectacularitat, destaquen de manera significativa els de l'arqueologia prehistòrica. S'ha anat prenent consciència del fet que allò que avui són zones desèrtiques foren, en un passat no gaire llunyà, regions fèrtils en què s'assentaren comunitats humanes amb organitzacions complexes i cultures desenvolupades. Aquestes comunitats, ultra les restes de la seva cultura material, el que en podríem dir restes arqueològiques «convencionals», han deixat una imatge de llur ideologia, costums i sentit estètic a les balmes i roques, amb pintures i gravats que constitueixen una de les pàgines més brillants de la creativitat humana.

Si busquéssim els antecedents més llunyans d'aquest interès arqueològic per al Mogreb i el Sahara toparíem amb un mite que avui ens fa somriure. La consciència més o menys vaga que les zones desèrtiques foren el centre d'antigues cultures ha estat una constant durant molts segles, consciència relacionada amb el mite de l'Atlàntida. Seria curiós estudiar el pes que una novella com la conegudíssima de Pierre Benoit ha tingut com a element suscitador d'interès latent en el públic. Aquesta connexió entre el mite literari i la missió científica no és pas rebuscada. Els mateixos arqueòlegs en reconeixen l'existència, com ara Henri Lhote, l'estudiós de les pintures del Tassili al Sahara algerí, que dedica encertades pàgines a aquestes consideracions i bateja la principal figura femenina trobada amb el nom d'Àntinea, en homenatge a la protagonista del relat de Pierre Benoit. És evident, però, que els arqueòlegs no creuen en l'Atlàntida, però sí que han cregut i creuen en les immenses possibilitats del desert, i el desert no ha defraudat aquesta fe.

Després d'una etapa de peoners — Frobenius, Obermaier, Breuil — que posaren les bases i les fites de l'art prehistòric de tot Africa, arribem a la fase de les modernes expedicions científiques. En una visió d'oest a est hem vist anar posant en valor grups i més grups d'art rupestre prehistòric: Malhomme estudia els conjunts marroquins de gravats de l'Atlas, no directament relacionats amb la resta de l'art rupestre africà; a Algèria es descobreixen gravats i, sobretot, importants nuclis de pintures, les del Hoggar i molts especialment el conjunt del Tassili n'Ajjer, fins i tot amb elements egipcis, estudiat per Henri Lhote i donat a conèixer al gran públic en un llibre apassionant i en unes exposicions extraordinàries; a Líbia els gravats estudiats per Paolo Graziosi i, més recentment, el treball meritíssim de Fabrizio Mori al Tadrart Acacus, massís amb pintures de gran qualitat; al Tsead l'Ennedi i el Tibesti entre altres.

D'aquests estudis han sortit conclusions científiques, no tan completes com voldríem, però que reflecteixen bé que aquesta etapa primera de recerques ha estat molt positiva. Enumerades de manera senzilla tindríem: 1) La desertització és un fet geològic molt recent, així com els fenòmens culturals que hi tenen connexió, com ara la introducció del camell; 2) El desert fou habitat per comunitats amb cultures complexes, tant d'origen mediterrànid com negroides, i per fauna com la que es troba molt més al sud; 3) Expressió fonamental de llur manera d'ésser és l'art rupestre, d'una riquesa en nombre i qualitat difícilment igualable; 4) L'origen d'aquest art se situa al Paleolític o Epipaleolític amb cronologies de l'ordre de 6.000 anys abans de Jesucrist com a etapa més llunyana i dura fins a la introducció del camell al començament de l'Era Cristiana. Les fases fonamentals serien: a) etapa del **Bubalus,** búfal primigeni, en què només tindríem gravats i seria pròpia de caçadors epipaleolítics; b) etapa dels «caps rodons», identificada al Tassili i a l'Acacus, amb figures pintades de dita característica; c) etapa dels pastors de bòvids, amb pintures i gravats d'època protohistòrica; i e) període del camell. Fabrizio Mori ha obtingut algunes dades pel sistema del Carboni 14, de

Djebel el Fagussāt. Gravat d'estil seminaturalista representant un grup d'estruços.

foto: Equip DRAA

l'ordre d'uns 6000 a.C. pels «caps rodons» i entre 4000 i 3400 a.C. pels «pastors de bòvids». Un altre factor que contribueix a interpretar l'art rupestre d'aquestes regions és l'estudi etnològic dels pastors de bòvids que trobem al sud del desert, fins al Níger, i que són descendents directes dels que pintaren les balmes del Tassili amb escenes de ramaderia.

Malgrat el treball d'aquests homes i d'alguns equips, la majoria dels interrogants queden oberts, i l'arqueòleg pot satisfer encara molt poc la curiositat pròpia i la del públic interessat. Són uns pocs noms escampats sobre nou milions de km², la tercera part del continent africà. Queden moltes zones a considerar, molts conjunts, moltes illusions. És l'autèntica terra de promissió de l'arqueologia moderna.

L'interès de l'excursionisme català envers el nord d'Àfrica, i concretament del Centre, ha estat molt intens en els darrers anys. Tant des d'un punt de vista esportiu com científic tenim les expedicions Atlas 66, Atlas 68 i Atlas 71. A l'Atlas 66 l'estudi de l'art rupestre de les muntanyes del Marroc fou ja un dels objectius, si bé la sort no acompanyà els desigs que els arqueòlegs hi posaren. De totes maneres es trobaren pedres amb signes molt esquemàtics de difícil interpretació i cronologia relativament recent. En l'Atlas 68 s'estudià la cóva de Kef Aziza a l'oest marroquí, jaciment arqueològic important. Això despertà l'interès a estudiar zones de l'extrem sud del Marroc, pràcticament desconegudes des del punt de vista arqueològic. Es formà així el primer nucli del que ha estat l'equip Draa amb dos espeleòlegs de l'E.R.E., Maria Canals i Ramon Viñas, interessats al màxim en l'art africà i membres de les expedicions Atlas, i un arqueòleg professional, Francesc Martí, membre també del Centre. Com a zona a prospeccionar s'escollí la vall de l'Ued Draa. Aquest riu fou en èpoques passades un dels més importants per recorregut i cabal d'aigua del nord d'Àfrica. Avui només ès fèrtil la seva vall alta, entre Ouarzazate i Zagora, on es coneixen bastants gravats rupestres. La seva vall mitjana i baixa constitueix bona part de la frontera entre el Marroc i Algèria, i limita al sud amb la Hamada (desert de pedres) del Draa. Aquesta vall és avui una zona desèrtica, escassament habitada, situada al sud de la cadena del Djebel Bani, amb multitud de petites elevacions plenes de roques d'origen volcànic. Les formes que sobre el terreny ha deixat un sistema hidrogràfic de primera magnitud són característica fonamental de la zona. Si aquesta vall fou, fa uns pocs milers d'anys, una regió fertilíssima, hi havia de viure una fauna com la que es troba ara molt més al sud —elefant, rinoceront, girafa, antílops, etc.— i unes comunitats de caçadors que en visqueren. També els pastors de bòvids degueren poblar la regió durant la llarga fase neolítica. Suposar-hi l'existència d'un art rupestre ric no fou gratuït. Concretament, a tres punts de la zona a prospeccionar, investigadors francesos donen notícies de gravats.

Es comença a projectar una missió de prospecció i d'estudi de possibilitats. A l'agost de 1971 M. Canals i R. Viñas participen a l'expedició Atlas 71, i en una curta visita als afluents del Draa mig localitzen, a les proximitats d'un **ksar** (poblat saharià) mitja dotzena de pedres amb bòvids gravats, de les quals calquen dues. Amb aquest indici segur estructuren definitivament amb F. Martí «Draa 72», com a missió mixta de prospecció i estudi. S'hi incorpora un altre membre del Centre, Domènec Campillo, metge i antropòleg, que passa a ésser el metge de l'expedició. Successivament s'hi incorporen també Teresa Juanola, Manuel Sol i Antoni Torné, membres de l'E.R.E., Ascensió Jordà, de l'Agrupació Excursionista d'Etnografia i Folklore, i Consol Martín. Aquest equip es divideix en principi en un grup de calc i estudi que treballarà des d'un campament-base i un grup de prospecció per la regió. Aquest equip Draa «s'entrena» en l'estudi d'art prehistòric a les serralades de la regió de Castelló i adquireix l'operativitat necessària per a un treball de camp seriós.

El primer de setembre passat, l'equip es traslladà cap al Marroc per carretera, amb tres vehicles propis. Deixàrem Espanya per Algeciras i desembarcàrem a Tànger. D'allí, per Ke-

Vista del ksar *o poblat de Mrimima, des del palmerar. El poblat està edificat sobre una sèrie de turons.* ▼

nitra a Rabat, Casablanca, Agadir i la vall del Sus. En deixar aquesta vall la imatge que es té d'un Marroc marítim i fèrtil canvia bruscament al contacte amb les zones desèrtiques, amb les planes extenses, plenes de pedres, amb estrats plegats al descobert, amb un terreny turmentat per l'erosió. L'element negroide dins de la població es va fent més dominant. A Tazenakht deixem la carretera asfaltada i comença una llarga etapa de pista en direcció sud. A partir de Foum Zguid les condicions del camí passen a ésser dificultoses. Sis dies després de la sortida de Barcelona i amb 2500 km. de recorregut, arribem a Mrimima, el **ksar** que Atlas 71 visità l'any passat. Havíem travessat el Djebel Bani, massís que s'estén paral·lelament a l'Anti-Atlas durant gairebé 200 km. El seu vessant sud-est fins a l'Ued Draa està compost per una gran plana sedimentària de formació quaternària antiga, que no passa dels 500 m d'altitud. S'hi aixequen cadenes de petites muntanyes, denominades **taourirt,** d'una alçada mitjana de 50 m, formades per roques eruptives.

L'erosió dels rius, en la seva major part secs, ha produït terrasses en què es troben al·luvions dipositats en època recent. L'únic riu de cabal constant de la regió es l'Ued Tissint, d'aigües salabroses, ja que travessa zones de mineral salí. L'aigua que s'utilitza normalment per a beure no és la que circula sinó la que es treu dels pous fets en els palmerars, de baixes condicions higièniques. Durant el dia la temperatura arriba, el mes de setembre, a 48° a l'ombra. Per la nit baixa a uns 30°

El **ksar** de Mrimima, antic centre caravaner, està edificat sobre una sèrie de turons **(taourirt)** al mig d'una serralada d'uns 10 km. Una part de la població viu en cases fetes de fang, construïdes damunt dels turons, i la resta en cabanes fetes amb branques de palmera.

La impressió que els habitants de la regió causaren als membres de l'equip fou extraordinària. Són membres del gran grup berber i parlen la varietat dialectal de l'extrem sud. Des d'un punt de vista somàtic destaca l'alt component negroide de la població, cosa que els diferencia molt dels habitants del Sus, per exemple, a causa de l'aportació d'elements meridionals. Llur estructura econòmica es fonamenta en una rudimentària ramaderia —cabres, camells— i en l'explotació del gran palmerar on hi

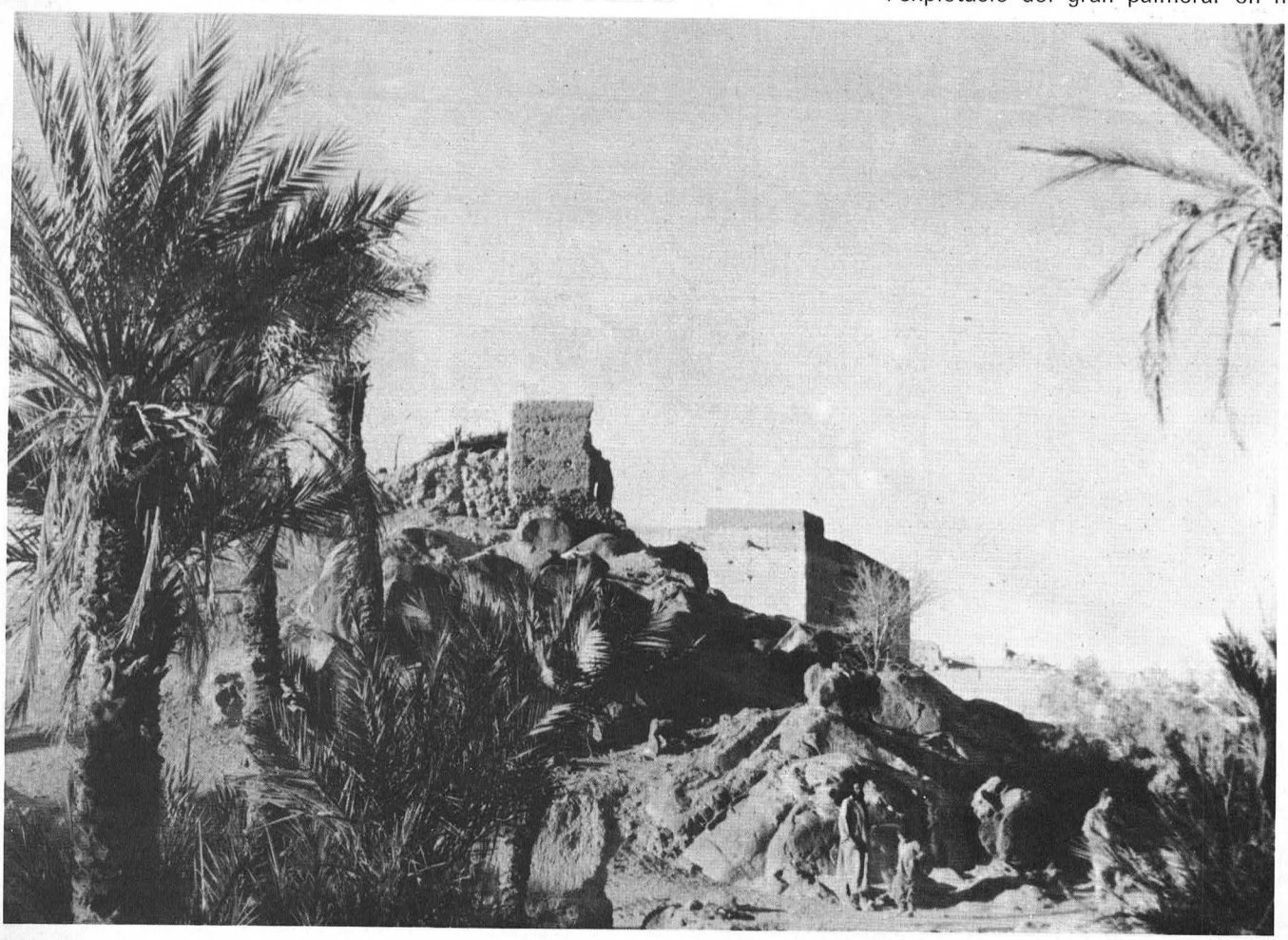

foto: Equip DRAA

Mulid, el guia de l'Expedició DRAA-72, persona notable en molts aspectes, a qui cal atribuir gran part de l'èxit aconseguit. ▼

Un jover berber de la regió, en què destaca un alt component d'element negroide. ▶

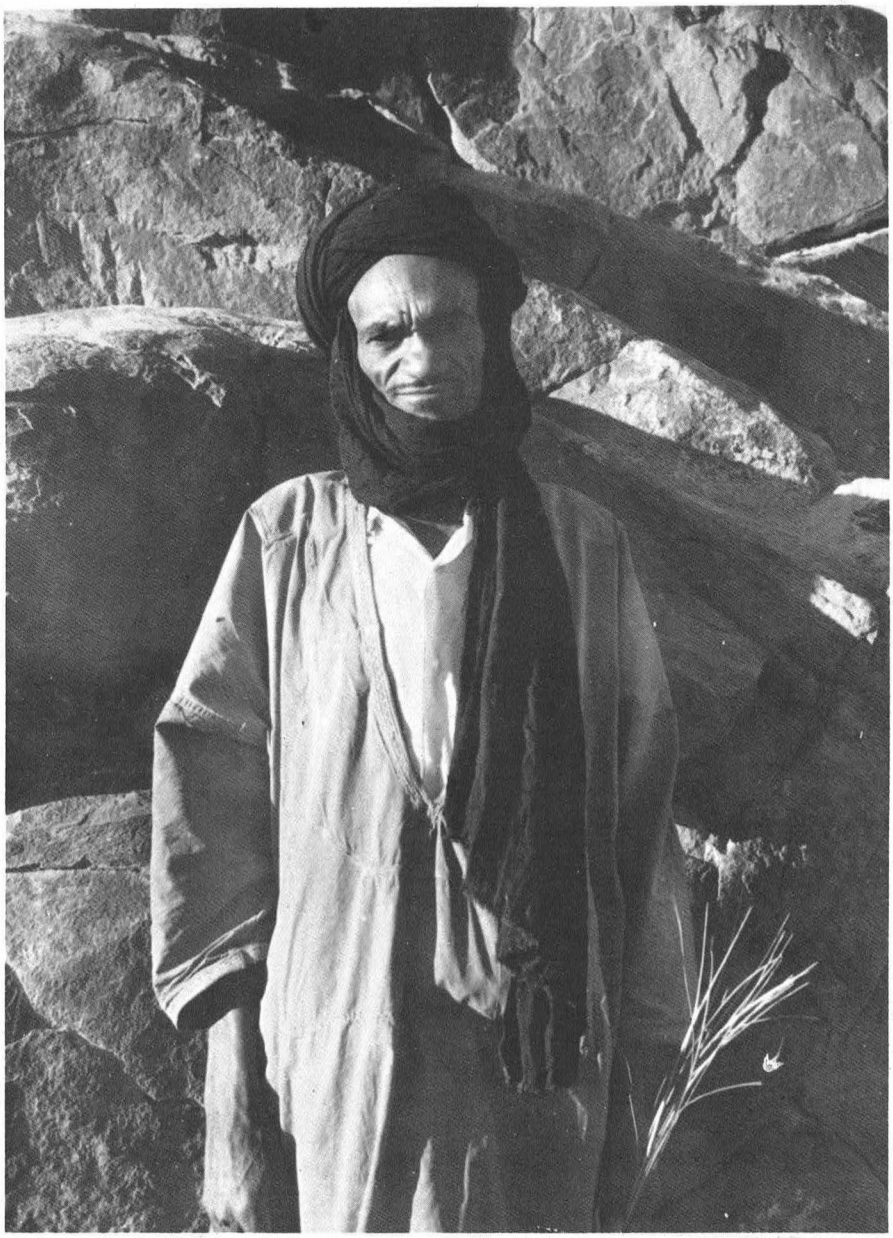

foto: Equip DRAA

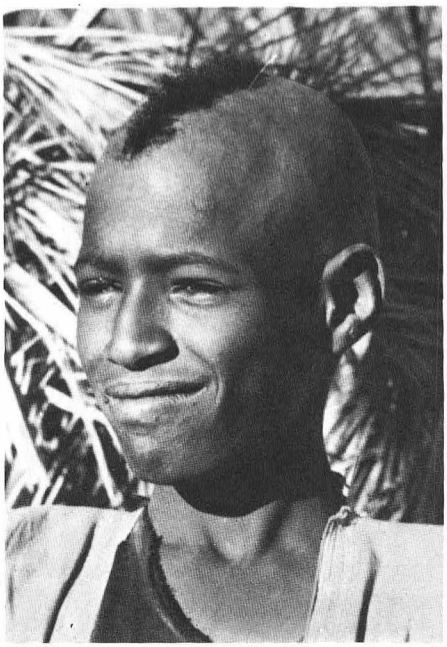

foto: Equip DRAA

ha el poble. El palmerar ofereix una respectable collita de dàtils que són l'objecte amb què comercien als mercats de la regió, i possibilitats de cultivar blat de moro i altres vegetals al seu interior. El sistema familiar es fonamenta en el més estricte patriarcat. El sistema social, encara que estratificat, en estar assentat sobre una economia familiar, fa que les diferències entre les gents del poble, si bé acusades, ho siguin menys que a d'altres indrets del Marroc. L'autoritat es basa sobretot en el prestigi, ja que el cap del poble és elegit pels caps de família; aquest prestigi en gran part va lligat a les famílies amb tradició religiosa, descendents en menys o més grau del Profeta. Encara que l'islamisme es l'única religió de la regió, cal destacar que moltes de les creences dels berbers del Draa descansen sobre un fons animista, reminiscència de segles de cultura anteriors a la introducció de l'Islam.

Llur cultura està molt condicionada per les duríssimes condicions ambientals i per la precarietat de llur sistema econòmic. Són conscients de l'estricta necessitat d'ajudar-se els uns als altres. L'hospitalitat és absolutament sagrada i la generositat seriosa forma part de llur manera d'ésser. Saben com pocs pobles ésser humils amb els humils i orgullosos davant dels orgullosos. Amb nosaltres demostraren que l'amabilitat que tenen envers l'estranger està fonamentada sobre un autèntic sentiment i desig d'ésser útils. Molt sensibles a tot el que sigui mostrar interès per llur llengua, tots es volen convertir en improvisats professors de berber.

Com que les visites d'estrangers al poble són raríssimes, fórem des del primer moment el gran objecte d'atracció. Madanni, descendent de Mahoma i en aquell moment màxim cap del poble, un jove extraordinàriament amable, recordà els expedicionaris de l'any passat i oferí a l'equip la tradicional cerimònia del te, portada amb gran correcció i afecte. No cal dir que els berbers del Draa no entenen bé el francès i fou difícil que comprenguessin les nostres intencions de buscar un lloc amb aigua

En plena tasca de calcar la pedra número 3, amb l'ajuda del guia Mulid, al nord-est de Mrimima. ▼

dins de l'extens palmerar per a acampar. Al final Madanni ens cedí un lloc molt adient dins del seu propi palmerar. Installat, doncs, el campament-base i voltats de la curiositat de tot el **ksar,** buscàrem en el poble la informació necessària per a iniciar el treball com més aviat millor. Molt aviat entràrem en contacte amb un pastor que coneix la regió extraordinàriament bé. Es tractava de Mulid, que passà a ésser el guia de l'equip durant la resta de l'expedició. Persona notable en molts aspectes, cal atribuir-li gran part de l'èxit de la nostra labor. La seva coneixença fou fonamental. També fou important trobar un intèrpret. Es tractava de Talibi, jove estudiant d'Agadir que estava a la regió visitant la família. Bon coneixedor del francès, es constituí en el professor de berber de l'expedició.

Els primers dies foren dedicats a estudiar les possibilitats que oferia la zona en l'ordre de l'art rupestre. Sota la guia de la gent del poblat i més especialment de Mulid, visitàrem els llocs amb gravats rupestres que coneixien. En dies successius vam estendre la nostra activitat a tota una àmplia zona. En passar balanç estàvem visiblement desconcertats. Ens trobàvem davant d'un dels conjunts numèricament i estilísticament més importants del continent. Nosaltres hauríem acceptat amb gust, en sortir de Barcelona, de localitzar 40 pedres gravades. En acabar la prospecció en comptàvem més de 2000 a la regió! Al marge del factor numèric hi veiérem representats els estils bàsics de l'art rupestre nord-africà, amb multitud de tècniques i temes. Dels conjunts localitzats, una dotzena, ens decidírem a calcar en primer lloc el proper a l'Ued Tissint, a la muntanya de Djebel el Fagoussât, ja que amb unes 60 pedres ens era assequible

foto: Equip DRAA

Silueta d'un antilop gravada en una roca, al nord-est de Mrimima. ▼

Djebel el Fagussät. Pedra dels elefants. ▶

Mrimima. Gran jeroglífic. ▶▶

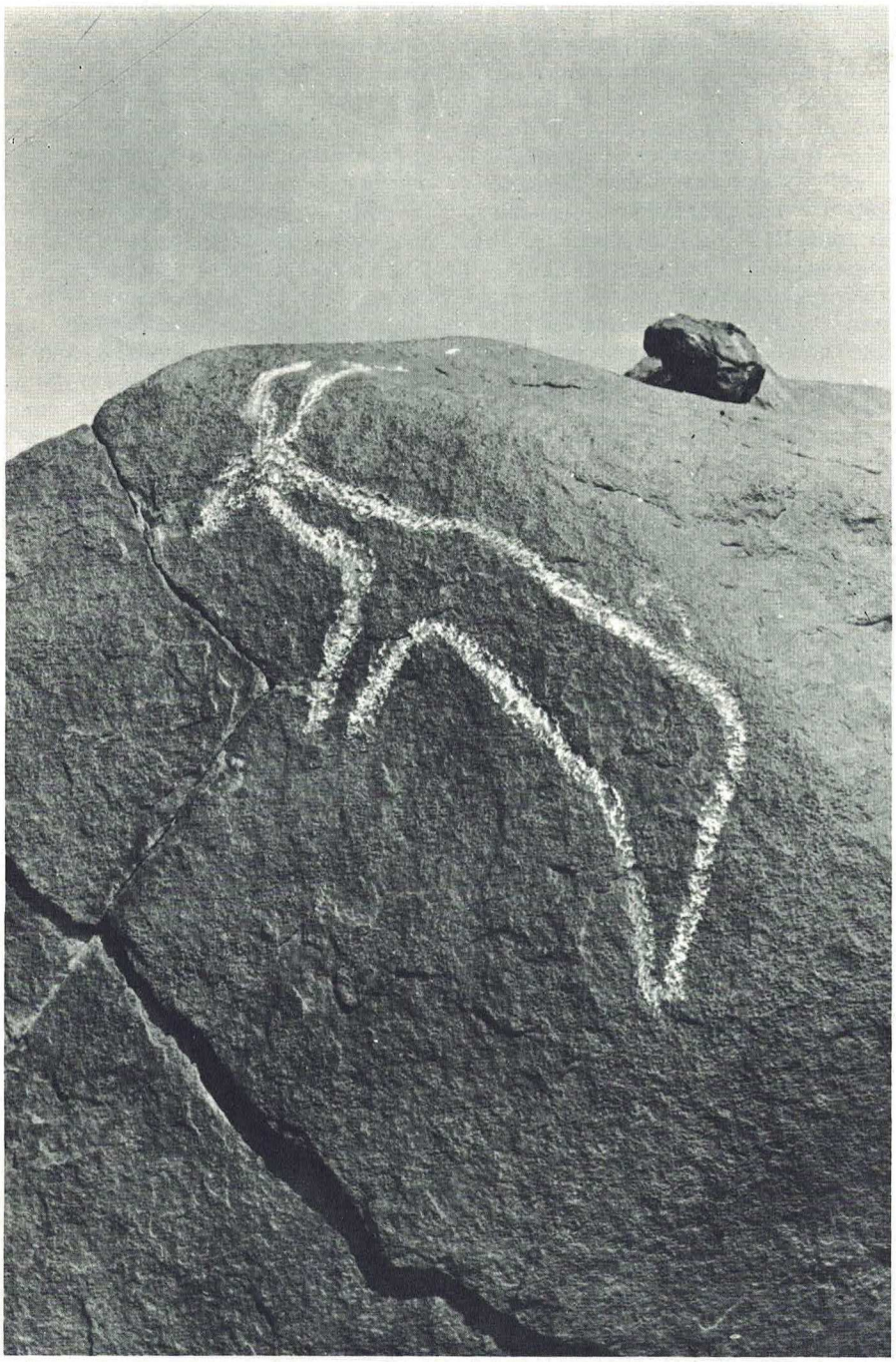

foto: Equip DRAA

de finalitzar el seu estudi dins de la campanya. Seguiríem després en el conjunt de Mrimima, que s'estén al llarg de 10 km de petits turons.

El sistema de treball adoptat es basa en una estricta divisió de feines. Un grup, d'un mínim de tres persones, efectua la planta i les seccions indispensables per a situar topogràficament les diverses roques amb art rupestre. Dos es dediquen a calcar les representacions amb l'ajuda de papers de cellofana i prenen les mides i les indicacions corresponents.

Per últim, l'equip fotogràfic completa la labor amb diapositives i blanc i negre de totes les roques gravades. En alguns casos, i per ajudar a la identificació fotogràfica dels gravats, s'utilitzà guix en pols per a marcar el traç de les representacions, convenció emprada per nombrosos especialistes en art rupestre. La labor de calc fou molt dificultada pel fort vent de la regió, que, a més de portar sorra, aixeca els papers i obliga a utilitzar moltes persones per a adaptar la cellofana a la pedra. Cada roca fou convenientment siglada i numerada, per facilitar la seva identificació.

Posteriorment, al campament-base, es passava en net la topografia, les observacions, i es tenia cura del material fotogràfic, així com es planificava la labor a desenvolupar l'endemà. El metge de l'expedició, D. Campillo, a més de tenir cura dels expedicionaris, que poca feina donàrem excepte en l'aspecte d'afeccions intestinals i altres molèsties de l'aclimatació i de fer de bruixot entre la població berber, es dedicà a la filmació d'un reportatge en 16 mm de la missió.

De forma sintètica i provisional, podem considerar com a característiques fonamentals de la temàtica de l'art rupestre del Draa, les representacions següents:

A) Fauna antiga ja extingida a la regió. Rinoceront, elefant, girafa, grans antílops, grans felins. Vénen a caracteritzar una fase que sembla poder subdividir-se. Les representacions de rinoceront són potser les més antigues.

B) Bòvids. Gran fase de pastors, subdivisible en moltes tècniques i estils, que aparentment perdura durant molt de temps.

C) Etapa esquemàtica. Estilitzacions de figures, cada cop de més difícil identificació. Jeroglífics.

La interpretació d'aquests temes i fases és difícil, ja que les superposicions són escasses i, és clar, cal molt de temps de treball de gabinet i laboratori per a poder precisar molts extrems.

Com a tèniques se n'aprecien, en

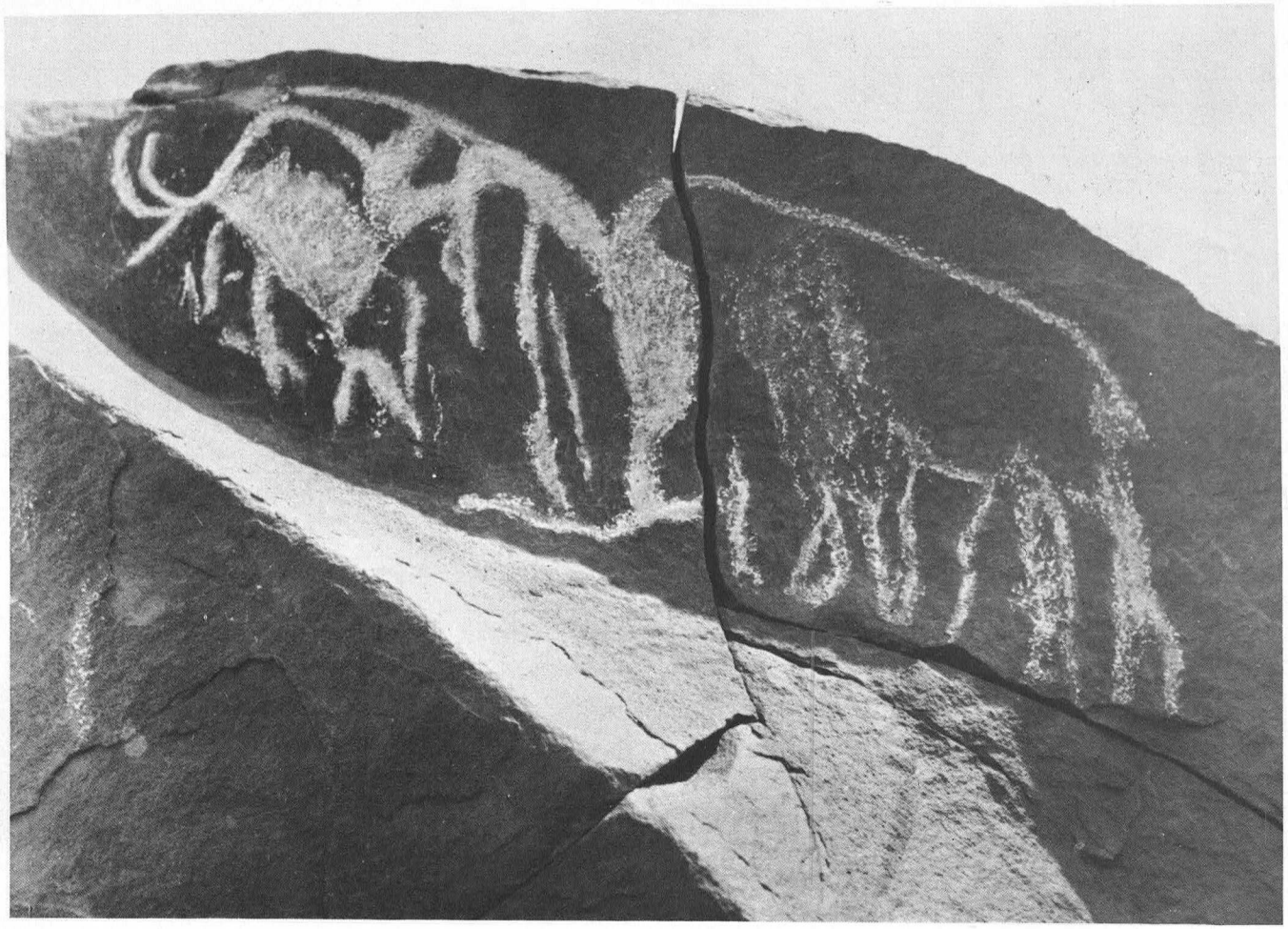

foto: Equip DRAA

Dibuix d'un bòvid d'estil semi-naturalista, al nord-est de Mrimima. ▼

Djebel el Fagussāt. Grup d'estruços. ▼▼

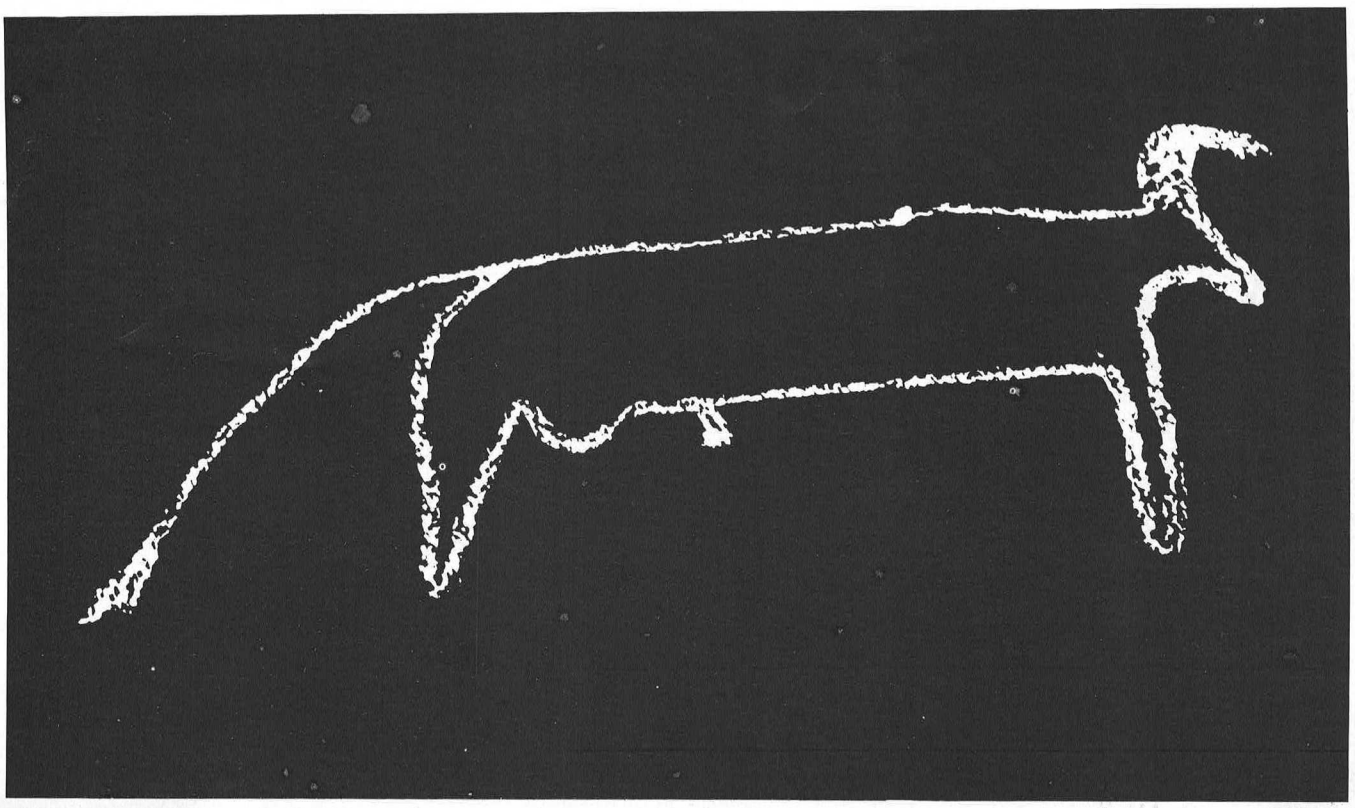

foto: Equip DRAA

foto: Equip DRAA

principi, quatre classes:

1. Iniciar un solc i polir-lo. Està fet segurament amb sílex i l'ajut de l'aigua permet de polir el solc.
2. Fricció.
3. Repicat amb l'ajut d'un enformador.
4. Buidat de superfícies.

Com a estils tenim:

a) Seminaturalista.
b) Esquemàtic.
c) Abstracte.

Són difícils d'ordenar cronològicament, car trobem figures amb seguretat antigues, per la forma desapareguda que representen, d'estil esquemàtic i abstracte. Per altre costat, les tècniques, excepte el repicat, poden haver conviscut. Una dada important en ordre a l'antiguitat, és que falta per complet el camell representat de manera clara, i que no hi ha gairebé representacions de cavalls.

El grups que treballen en aquest gran tema de l'arqueologia prehistòrica no posen com a fita única del seu estudi el senzill descobriment d'aquest art, i la seva missió no acaba donant a conèixer al públic les fotografies i els calcs portats d'Àfrica. El prehistoriador modern intenta i considera fonamental extreure tot el contingut cultural de l'art rupestre per a comprende l'home passat i la humanitat present.

III ascensió nacional a la paret nord-est del Piz Badile

per **Josep Casanovas**

El Piz Badile: una catedral de roca, presidint el meravellós paisatge de la Val Bondasca, als Grisons. ▼

Situat al fons d'una de les valls més encisadores dels Alps, la Val Bondasca, ramal lateral de la Val Bregaglia, als Grisons suïssos, s'alça el cim del Piz Badile, alt de 3.308 metres, provocació constant per a l'alpinista, goig per al caminant desitjós d'omplir-se els ulls de roca i neu en equilibri perfecte. El Badile és el contrafort occidental del formidable circ que, a la capçalera de la vall, formen el Pizzo Grande, els Pizzos Cacciabella nord i sud, la Innominata, el grup de les agulles de Sciora que, de nord a sud, són: la Sciora di Fuori (3169 metres), la Pioda di Sciora (3238 m), l'esvelta Ago di Sciora (3205 m) i la Sciora di Dentro (3275 m). Al vèrtex de la vall, entre els passos del Ferro i de Bondo, es troba la cima della Bondasca (3267 m). Després, seguint una clara orientació est-oest segueixen els Pizzi Gemelli (3262 m), solcats de finíssimes vies d'escalada, el formidable i una mica tenebrós Pizzo Cengalo (3270 m), cim culminant del cercle, on freqüents allaus trenquen la serenitat eterna d'aquells cims i, per fi, la catedral de roca: el Pizzo Badile.

Es tracta d'un cim molt diferent de tots els altres que es poden trobar als Alps. No és un repte al cel, com ho poden ser les agulles de Chamonix, ni està voltat per geleres gegantines com les dels Alps Bernesos. La primera impressió que fa la paret nord-est, la famosa NO-wand, és la d'ésser una única placa rocosa de dalt a baix, amb alguna clapeta de neu entremig, sense fissures ni ximeneies, ni cap accident que permeti descobrir un itinerari lògic i factible per a l'escalador. L'aresta nord es precipita vertiginosament sobre la vall formant un gran contrafort que es vença pel Colle Viale, on passa l'itinerari entre dos dels refugis que envolten el Badile: el Sass Füra i el refugi Sciora. El Badile té quatre refugis. A més d'aquests dos del vessant suís, hi ha, ja a Itàlia, el refugi Gianetti (2334 m) a la vall de San Martino, i, al mateix cim del Badile, tenim el bivac metàl·lic Redaelli, transportat en helicòpter, amb capacitat, en cas de necessitat, per a 6 persones. És extraordinàriament acollidor i està en una situació privilegiada.

Quan ens vam topar amb el Badile per primera vegada, l'estiu del 71, no ens va causar cap impacte. Era com restrobar-se amb un vell amic. La preparació a què ens vam sotmetre des d'uns mesos abans, ens feia conèixer pam a pam aquella paret i aquella aresta, encara, però, plena de misteris. L'experiència ens va demostrar que, a més de les dificultats que pot amagar una paret de grans dimensions, es troba l'inevitable factor temps. No hi va haver cap dia en què

foto: Casanovas

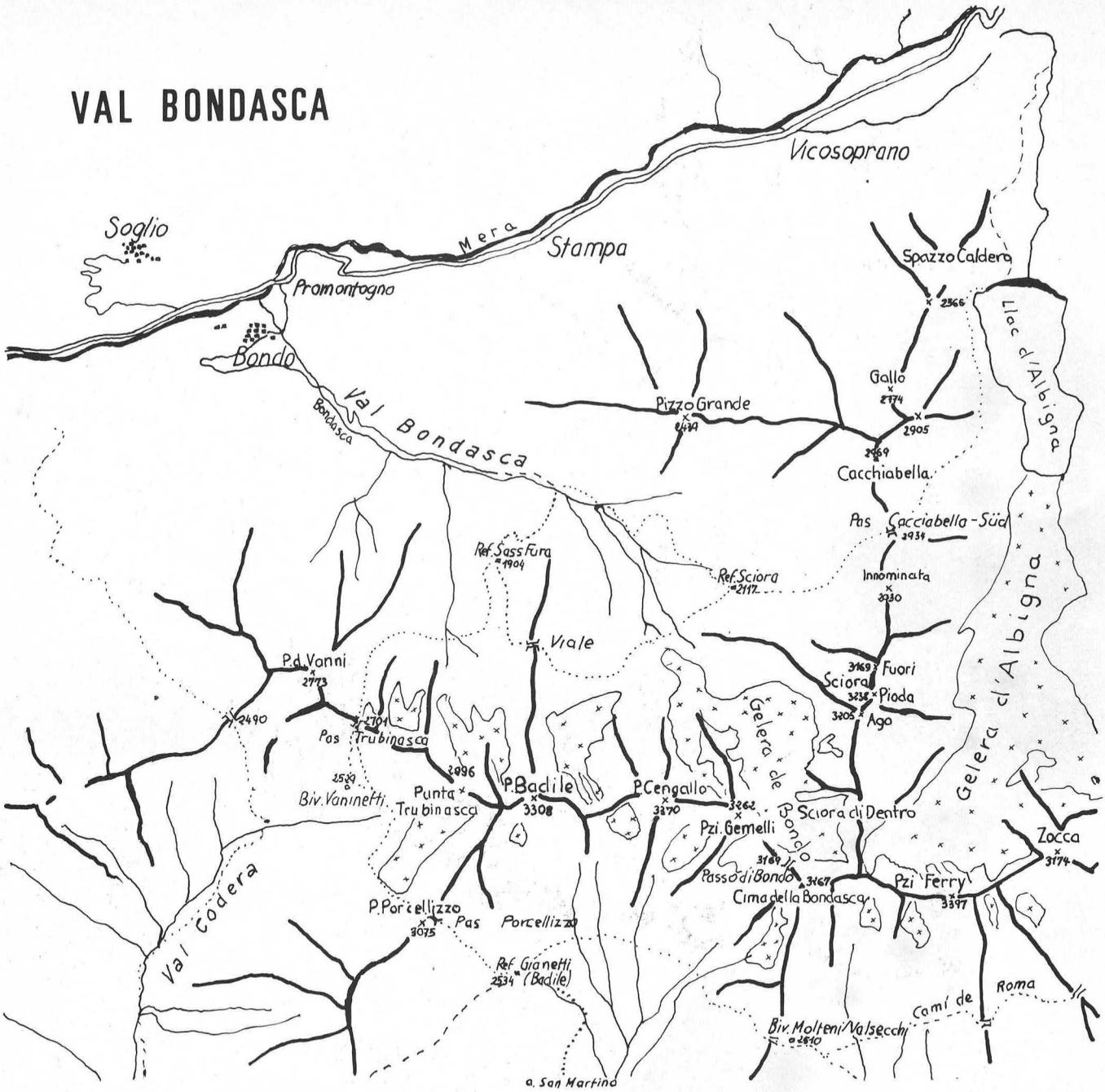

no haguéssim d'estendre els mitjons, els pantalons, la camisa, etc., buidar la tenda d'aigua o senzillament romandre tot el dia sota la lona, sense res a fer, parlant amb el company, fins a esgotar els temes de conversa. Aquell any vam aconseguir pujar l'aresta nord del Piz Badile i fer altres ascensions com la Torre Innominata, via Merendi (1era. Nacional), Pioda di Sciora (1era. Nacional) i Gelera de Bondo. Nou companys vam conviure en campament sota aquestes condicions: Anna Archs, Joan Créixams, Jaume Altadill, Francesc X. Gregori, Josep M. Ibáñez, Josep E. Paül, Toni Ramírez, Jordi Roca i Josep Casanovas. Gràcies al bon humor general, i a les esporàdiques excursions al refugi Sass Füra, on els guardians Urs Wigget i Madeleine Dady s'ajuntaren a les nostres oracions d'agraïment al déu Sol, vam passar unes bones vacances.

L'estiu següent em «sorprèn» a Chamonix amb un temps molt inestable que deixa les parets i les agulles impracticables, completament enfarinades. El dia 9 d'agost al migdia, mentre ens queia al damunt un veritable diluvi, decidim, en Xavi i jo, d'anar a fer la paret nord-est del Piz Badile per la via Cassin. Tal dit, tal fet: agafem el cotxe i travessem tot Suïssa i havent fet prop de 500 km sense parar arribem a Bondo a les dotze de la nit. «Dormim» dins del cotxe i, l'endemà, a ple sol, emprenem amb les motxilles carregades, com sempre, amb molt de material i poca teca, l'esgotadora ascensió fins al refugi Sass Füra. El camí s'enfila pel mig del bosc i d'un torrent i és un veritable turment quan es va molt carregat. Morts de set arribem a la cabana i... resulta que no hi ha aigua. Agafem una galleda i ens posem a cercar un torrentet entre **mélèzes** i mates de rododèndrons. Un cop apaivagada la nostra set, seguim penosament fins al peu dels fàcils **couloirs** que menen al principi de l'aresta. Una petita cascada, entre el primer i el segon **couloirs** ens deixa molls i ens fa pensar si a les xemeneies de la part alta de la paret no ens haurem de posar el banyador. A la fi, des

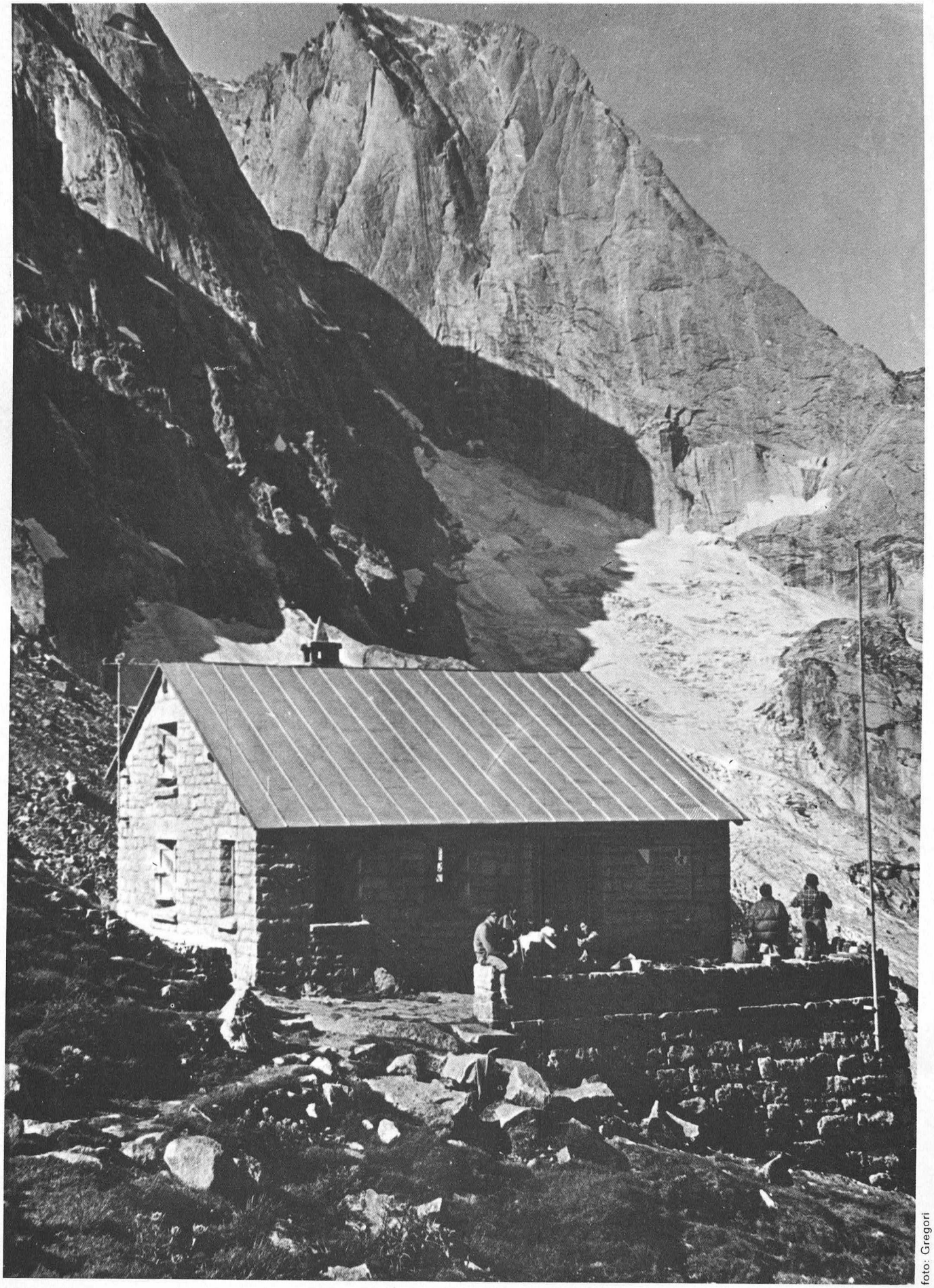

foto: Gregori

El refugi de Sciora, al peu de la paret nord-est del Piz Badile.

Un moment de l'ascensió per la via Cassin, a la paret nord-est del Piz Badile. ▼

foto: Casanovas

d'un petit collet podem veure la gran muralla. Sembla que tinguem a l'abast de la mà el primer díedre veritablement difícil de la via, però, que lluny que és realment de nosaltres! Uns immensos blocs de gel ens barren el pas. Passem més de quatre hores enfilant-nos per unes plaques llises com un mirall, regalimant aigua. Intento pujar per adherència, recte amunt per la vertical dels **seracs,** però, quan ja em fa l'efecte d'ésser un equilibrista de circ davant d'un públic mut, sento la veu de l'únic espectador del número anunciant-me que em queden dos metres de corda. Giro el cap a poc a poc i veig la cara un xic preocupada del meu company. ¿Què fem? Desfer el que ja he pujat amb tantes penes i treballs no deixa de ser empipador però ja és tard i per ací no es pot passar. Baixo encara més lentament i, quan arribo a la reunió penso, amb fonament de causa, que això de l'escalada, de vegades, és un xic perillós. Cansats i una mica derrotats tornem al Sass Füra i deixem passar un dia per reposar. Penso ara en el meu intent de l'any anterior amb Urs Wigget, que per poc no acaba en tragèdia, en ésser sorpresos per un canvi de temps sobtat quan érem a la 12a. reunió. El descens, compost per 18 **rappels,** ens va costar unes quinze hores i vàrem haver de fer un bivac en unes condicions veritablement dures. Tota la nit va estar pedregant, nevant i plovent, alternativament; el nostre cap coincidia amb la vertical d'una cascada d'uns tres metres que no va deixar-nos ni un sol moment d'avorriment. De tant en tant, allaus de neu i roca travessaven les sinistres parets que ens envoltaven. Un cop al refugi, no ens en restava més que un refredat com a record d'aquella lluita, ja llunyana, contra la mort.

Dia 12 d'agost de 1972. Són dos quarts de tres del matí. Al refugi hi ha una animació insospitada. Comença la cursa per a l'aresta nord. Tothom vol ser el primer a pujar-hi. Nosaltres, els de la paret, estem mig adormits i només dirigim certes mirades desconfiades cap a dos joves que fan cara de tenir males intencions, és a dir, de voler fer la via Cassin. La cosa més desesperant, però, és de veure els esmorzars dels altres: torrades, mantega, melmelada, xocolata i altres «refinaments» que mirem amb els ulls molt oberts. Nosaltres bevem un te i ens diem que no tenim gana. Carreguem amb les motxilles preparades la nit abans i iniciem la pujada cap al Colle Viale i la gelera del Cengalo. Al peu de la paret comença a fer-se de dia. El primer llarg de corda, amb els muscles

Una ascensió recomanable a tot aquell qui vulgui gaudir d'una via segura en un paisatge realment meravellós. ▼

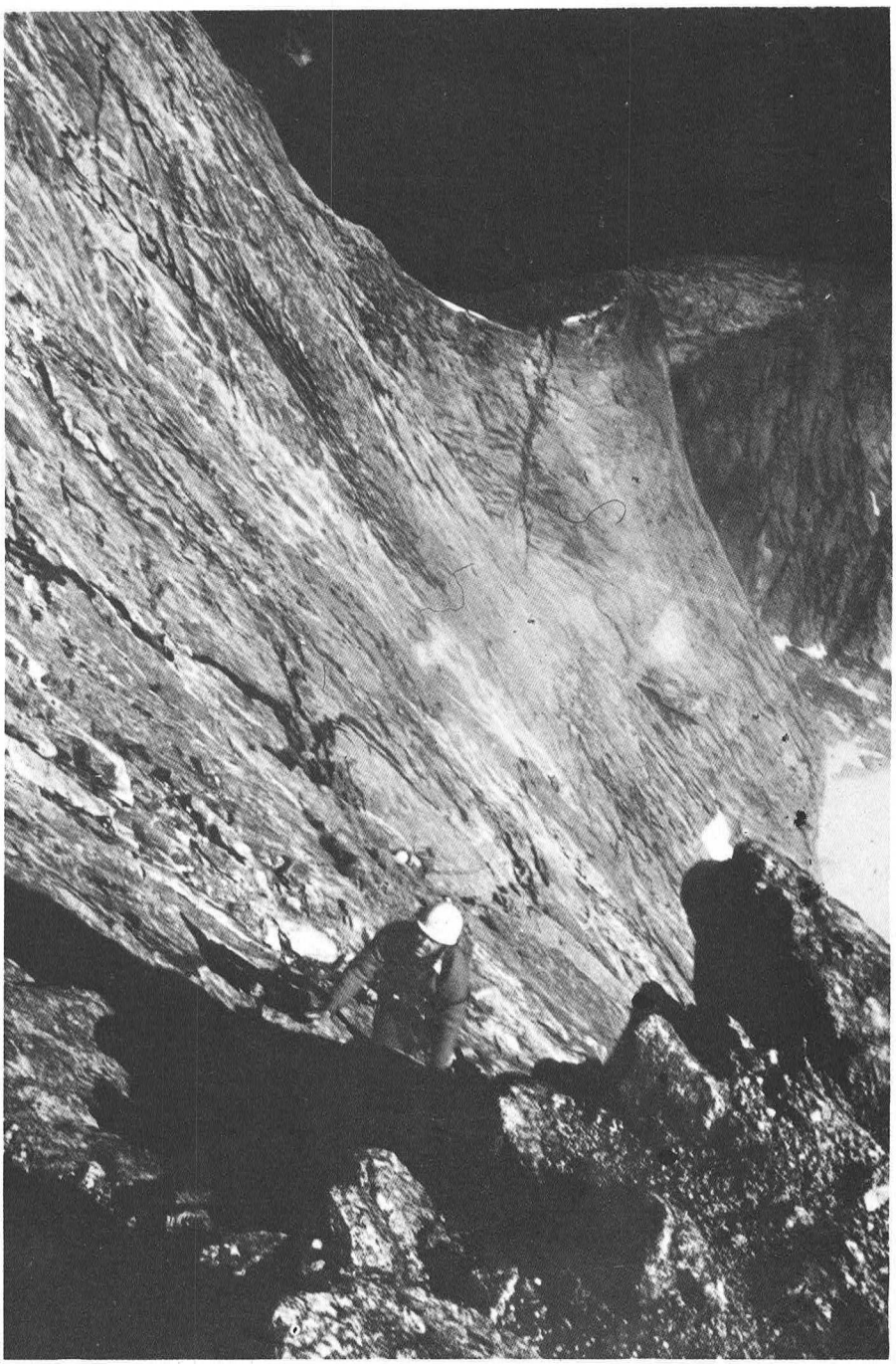

foto: Casanovas

encara freds, és sempre una prova de voluntat. Passar la rimaia és com travesar la porta d'un regne que no et pertany, desconegut i gegantí. Al cap de cent metres d'escalada fàcil hi ha un petit replà. Quan hi arribo, una cara somriu i el company em diu: «Au! t'ha tocat!»

Ara comencen realment les dificultats. Es tracta d'un díedre que cal superar en oposició a la bavaresa. Això ja és el Badile: lloses de granit d'una sola peça amb fissures estretes però segures. Enfonso els dits dins l'escletxa que formen les dues cares del díedre, i, amb els peus plans sobre la roca pujo lentament, però constantment. Trobo un clau i es presenta el problema de deixar-se anar d'una mà, a fi de poder-hi passar el mosquetó per l'anella. Després de molts equilibris d'aquest tipus arribo a la reunió i faig pujar el company. Segueixen ara uns llargs de corda cap a l'esquerra que menen al peu del díedre desplomat. És aquest llarg un dels més durs de la via. Vaig pràcticament penjat de braços dels pitons, bufo, suo, però finalment arribo a la reunió que és molt penjada. El llarg següent mena al primer bivac Cassin. Penso ara en la primera ascensió realitzada els dies 14, 15 i 16 de juliol de 1937 per Ricardo Cassin, L. Espósito i V. Ratti. Aquests escaladors es van trobar al primer bivac dos companys més que també intentaven la paret: Molteni i Valsecchi. Després de tres dies de lluita constant amb un temps infernal, arriben tots plegats al cim. Durant el descens, Molteni i Valsecchi moren d'esgotament i de fred, quan eren a poques hores del refugi Gianetti. Trist epíleg a una gran victòria de l'alpinisme, una vegada més, gràcies a l'extraordinari alpinista que era Ricardo Cassin.

Vénen ara una sèrie de llargs de corda de dificultat mitjana fins a la gelera central. Ara toca a en Xavi de vèncer un díedre una mica desplomat. Guanya alçada pam a pam aprofitant els més mínims relleixos. Seguim després a plana paret, passem en artificial un petit sostre i arribem al segon bivac Cassin al peu de la xemeneia. Aquesta regalima aigua pertot arreu, però no queda més remei que posar-s'hi. L'aigua ens entra pel cap i surt pels peus. La boira ens embolica. No veig el company. Augmentem el ritme amb la por d'un canvi de temps que pot durar uns quants dies. A la sortida de la xemeneia, totalment desorientats per la boira, flanquegem cap a l'esquerra, per la qual cosa, involuntàriament, seguim la primitiva sortida Cassin, que ara ja no es fa servir. Tot va bé, però, i

La paret nord-est del Piz Badile fa la impressió d'ésser una única placa rocosa de dalt a baix. ▼

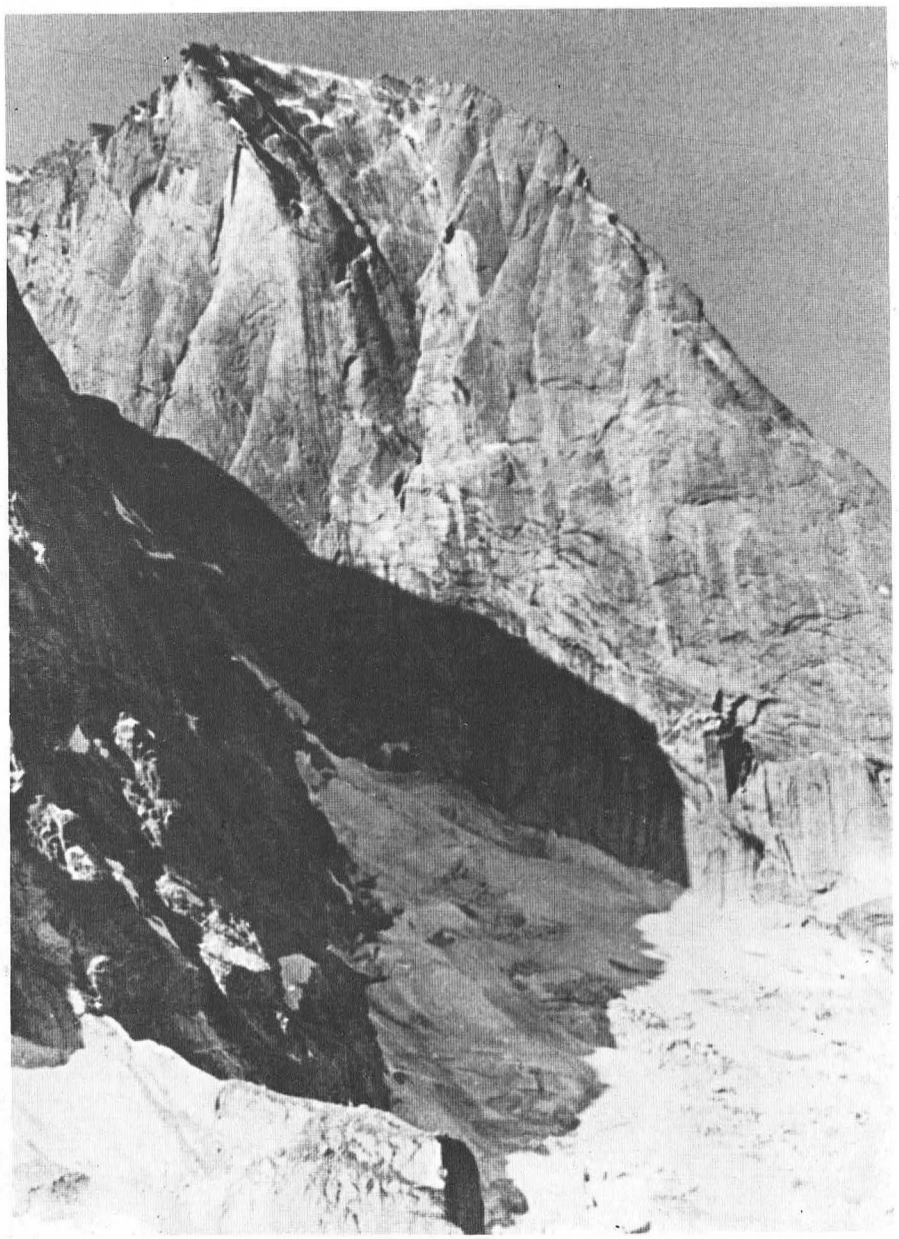

a les cinc arribem al cim del Piz Badile. El somni s'ha acomplert. Dues mans que s'estrenyen, i un record i un amic que mai no es poden oblidar. Aquesta és la finalitat de l'escalada.

Realitzem el descens en **rappel** per l'aresta nord llarga de 1250 m. Ja tenim ganes d'ésser baix, tantes o més que quan érem baix i volíem ésser dalt. Això no hi ha qui ho entengui.

L'ascensió al Badile per la seva cara nord és, potser, l'escalada que m'ha deixat més bon record de totes les que he fet. La recomano a tot aquell qui vulgui gaudir d'una via segura i en un paisatge realment meravellós.

Fitxa tècnica

S'inicia l'atac a 100 metres a la dreta d'un **couloir** fàcilment visible.

Llargs de corda: 1er, 2on, 3er i 4rt, 130 metres pel sòcol de la paret (III i II). 5è: díedre dur (IV+ i V). 6è, 7è i 8è; travessia cap a l'esquerra (IV, IV+ i V). 9è: díedre desplomat. 30 metres i 12 pitons (V+ i VI). 10è: continuació del díedre. 30 metres i 4 pitons (IV+ i V). Primer bivac Cassin. 11è: es baixa 4 metres i se segueix per unes cornises a l'esquerra. 40 metres i 2 pitons (IV i V). 12è: llarg vertical, amb bones preses. 30 metres i 3 pitons (IV i V). 13è: flanqueig fàcil, de 30 metres (II). 14è: flanqueig a l'esquerra, mullat. 25 metres i 3 pitons (IV). 15è, 16è i 17è: llargs fàcils, amb perill de caiguda de pedres. 90 metres (III). Congesta central, primer bivac Rebuffat. Replans. 18è: díedre molt difícil. 10 pitons i un tascó de fusta. Reunió en un replà incòmode a la dreta. 30 metres (VI). 19è: pas difícil al començament (IV+). 1 pitó. Continua amb flanqueig a l'esquerra. (III+). 30 metres. 20è: llarg vertical. 30 metres (IV+ i V). 21è: 30 metres fins al peu del sostre (IV i V). 22è: se supera el sostre en artificial. A1. Sortida de IV+ amb molt de frec de la corda. 25 metres i 8 pitons. 23è i 24è: llargs fàcils (III) fins al segon bivac Cassin. Excellent replà. 70 metres. 25è: se segueix verticalment la fissura que es transforma en xemeneia. Reunió encastada. 35 metres i 3 pitons (IV+). 26è, 27è, 28è i 29è: l'escalada transcorre per dins de la xemeneia característica. 30, 20, 25 i 30 metres. Pocs pitons. Molt dur. Encastament (IV+, V, V+, IV+ i V). 30è i 31è: sortida per l'esquerra. 60 metres (IV i II+). 32è: llarg vertical una mica exposat. 20 metres (IV). 33è: flanqueig a l'esquerra. Preses molt petites. 25 metres (IV i IV+). 34è: llarg vertical que segueix un esperó poc marcat. 35 metres (III i IV). 35è i 36è: Se segueix per una placa i un esperó. 70 metres (II i III). Desnivell total: 970 metres. Recorregut: 1.100 metres. Horari: 10 hores.

Ascensió realitzada per Xavier Péres i Gil i Josep Casanovas el dia 12 d'agost de 1972.

PIZ BADILE - VIA CASSIN

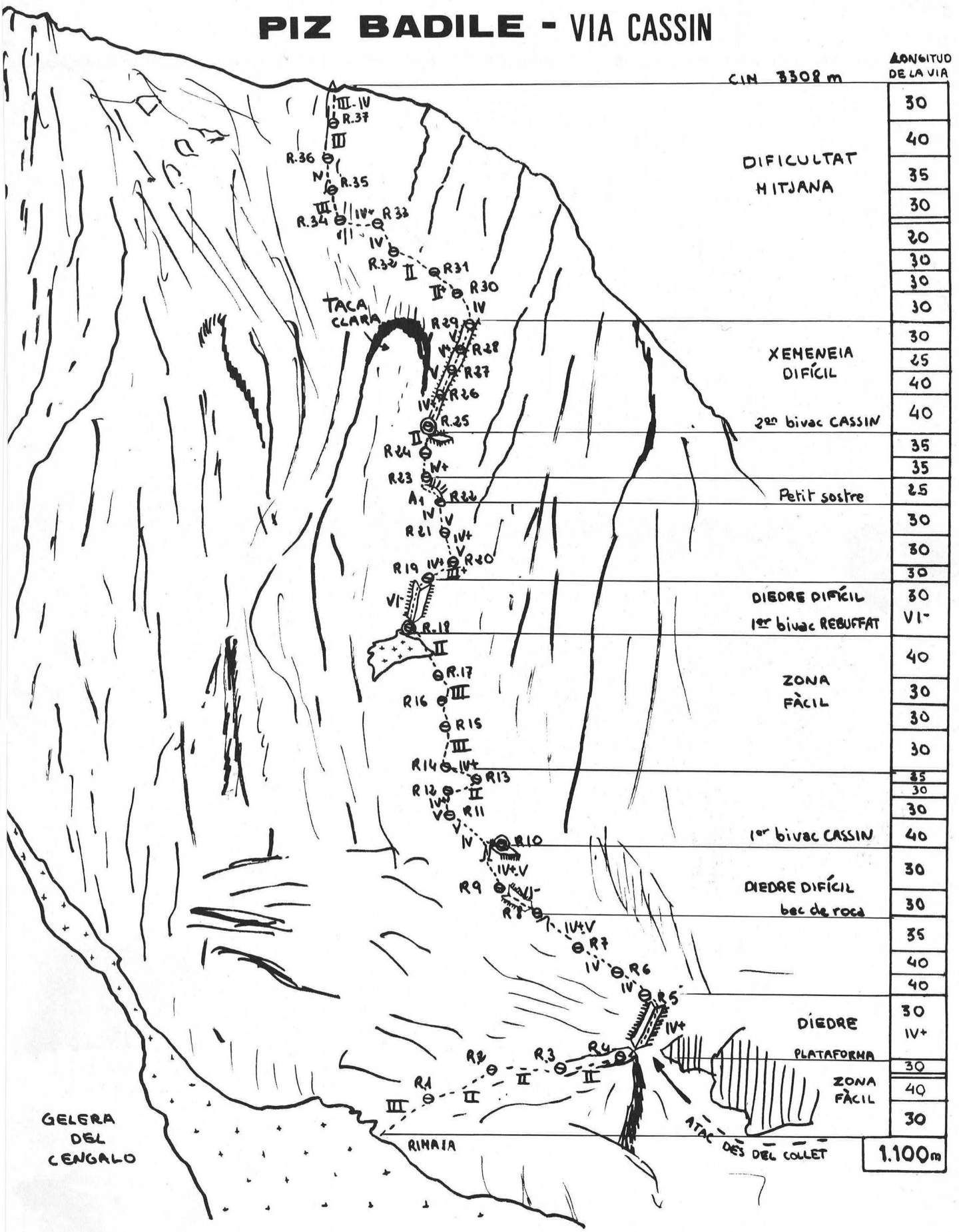

Breu història de la construcció del xalet-refugi de la Renclusa

per **Jaume Aguadé**

L'inici de la construcció del xalet de la Renclusa va ésser, certament, bon xic atzarós. Pel gener del 1911, i no fem altra cosa que repetir les paraules del secretari de la junta directiva en donar coneixement de l'obra del xalet, es confirmaven uns rumors que donaven a entendre la intenció d'alguna societat estrangera de construir un refugi a la Maladeta. En aquella època (no feia encara dos anys de la inauguració del malaguanyat refugi d'Ull de Ter) el Pirineu es trobava, almenys en la part espanyola, desproveït de refugis, i la construcció d'un xalet de les característiques de la Renclusa representava un esforç considerable: gestions llarguíssimes prop de les autoritats civils i militars, elecció dels materials i direcció de les obres, que en aquest cas reunien unes condicions no usuals com són l'alçària, la dificultat del transport, etc. Tot plegat seria una tasca difícil si no es comptés amb la persona idònia: Juli Soler i Santaló. Enginyer, amb unes condicions físiques immillorables i gaudint d'una bona posició social, li era permès de dedicar grans sojorns al coneixement de les més diverses contrades pirinenques. L'excursionisme havia nascut en ell a partir de les caceres que realitzava de jove a la Segarra. Posteriorment, pres ja del tot per l'alta llum de les muntanyes, es dedica a trescar per les valls del Pirineu Central: Aran, Ribagorça, Èssera, Ansó... El 1906 publica la **Guia Monogràfica de la vall d'Aran,** i és l'autèntic promotor de l'estació meteorològica de Viella, les dades de la qual es publicaven mensualment al «Butlletí». La dita **Guia**... fou una obra memorable. Com a conseqüència d'ella, els 18 ajuntaments de la vall, reunits a Viella, l'en nomenen fill adoptiu, cosa que li comuniquen per mitjà d'un curiós document, escrit en aranès (1).

La junta directiva acordà, doncs, encarregar a Juli Soler la realització dels plànols, així com la tramitació de les instàncies i permisos corresponents, la marxa dels quals fou molt lenta, malgrat els bons oficis de Juli Soler. El camí a seguir era doble. Per una part calia obtenir el permís del Ministeri de Foment, i per l'altra una Reial Ordre del Ministre de la Guerra, mitjançant la Capitania General de la V regió i el Govern Militar de Jaca i de la província d'Osca. Finalment, pel mes d'octubre el primer, i pel juliol el segon, s'obtenen dits permisos, el text dels quals ve a dir:

«Es concedeix al Centre... permís per a construir, en la partida denominada la Renclusa, en el mont situat a la vall de l'esquerra del riu Èssera, i assenyalat amb el número 30 del catàleg dels d'utilitat pública, de la província d'Osca, partit de Boltaña i terme de Benasc, i en el lloc que a l'efecte assenyali la "Jefatura de Montes", un edifici refugi de muntanya, segons els plans presentats pel Centre i aprovats per la superioritat i per mentre el tal refugi estigui en condicions de complir son objecte.»

Hi ha, a més, d'altres clàusules, com la que disposa que el Centre no tindrà dret a indemnització en cas que la defensa de la Nació aconselli la destrucció del refugi, i encara d'altres apartats de caràcter general.

Seguidament, es convoca concurs entre els veïns de Benasc per decidir la construcció i posterior explotació del xalet, i en resulta guanyador Josep Sayó i Pedrón, si bé millor faríem de dir que el guanyador del concurs fou el Centre, en veure reduïdes al mínim les despeses de la construcció del refugi. Aquestes, segons càlculs previs, ascendien a 10.000 pessetes (¿quant costaria avui la Renclusa?), que serien dipositades, meitat per meitat, pel Centre i per Josep Sayó el qual, a canvi, rebria durant 29 anys l'arrendament del xalet, amb l'obligació de pagar totes les reparacions que calguessin, així com l'excedent que es pogués presentar en construir el refugi. Clàusules posteriors reduïen el desembossament del Centre a 2.500 pessetes, tants foren els avantatges que resultaren d'aquell concurs a Benasc!

Els criteris seguits en la construcció del refugi foren exposats per Juli Soler en una conferència llegida amb motiu del I Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida pel juny del 1911. Aquest congrés, que reunia totes les entitats excursionistes de la Catalunya de principis de segle, era l'exponent d'un elogiable desig d'ecumenisme entre els muntanyencs de l'època. En el text de la conferència, titulada «Refugis de muntanya en la nostra terra. Un criteri sobre llur construcció», no es fa cap allusió a les gestions que tot just comencen entorn de la Renclusa, però es prepara el camí per obrir una consciència collectiva que afavoreixi la construcció de refugis de tot tipus en la nostra terra. Després d'unes consideracions de caràcter general sobre la seva utilitat, i fent menció dels avantatges aconseguits pels països alpins (es parla de 300 refugis a Suïssa), s'estudien els diversos tipus d'aixoplucs, començant pels que es redueixen a coves o balmes, com les fetes buidar per Russell al Vignemale i a la bretxa de Rollan. Posteriorment, glossa els inconvenients i els avantatges d'altres tipus, com els adossats a la roca, com ara el construït pel CAF al Balaitús i el conegut pel nom de la Renclusa que és la balma més o menys habilitada, que va servir d'aixopluc fins que es va edificar el xalet. Juli Soler no és gens partidari d'aquests refugis i n'assenyala els inconvenients: humitat, fred, glaç, etc., tots els quals foren la causa que tant el CAF com el CAS en desaconsellessin la construcció. Parla a continuació dels refugis construïts totalment d'obra, coberts amb volta apuntada, donant com a exemple, entre altres, el de Prat-Long i el de la Forqueta d'Ossoue. En parlar, finalment, dels refugis guardats, surt a relluir el d'Ull de Ter, recentment inaugurat i de grata memòria a casa nostra. No hi trobem cap allusió, però, a la Renclusa, malgrat que els primers passos ja havien estat donats.

Del lloc escollit no cal parlar-ne: és el que ocupa actualment i ha ocupat sempre el refugi. L'exigüitat del lloc i l'anyal reiteració d'una monumental allau que recorria el torrent de la Renclusa desaconsellaven l'em-

El Xalet-refugi de la Renclusa, al massís de la Maladeta, edificat gràcies a la iniciativa i als esforços de Juli Soler i Santaló. A primer terme l'anex o prolongació que serveix de refugi lliure. ▼

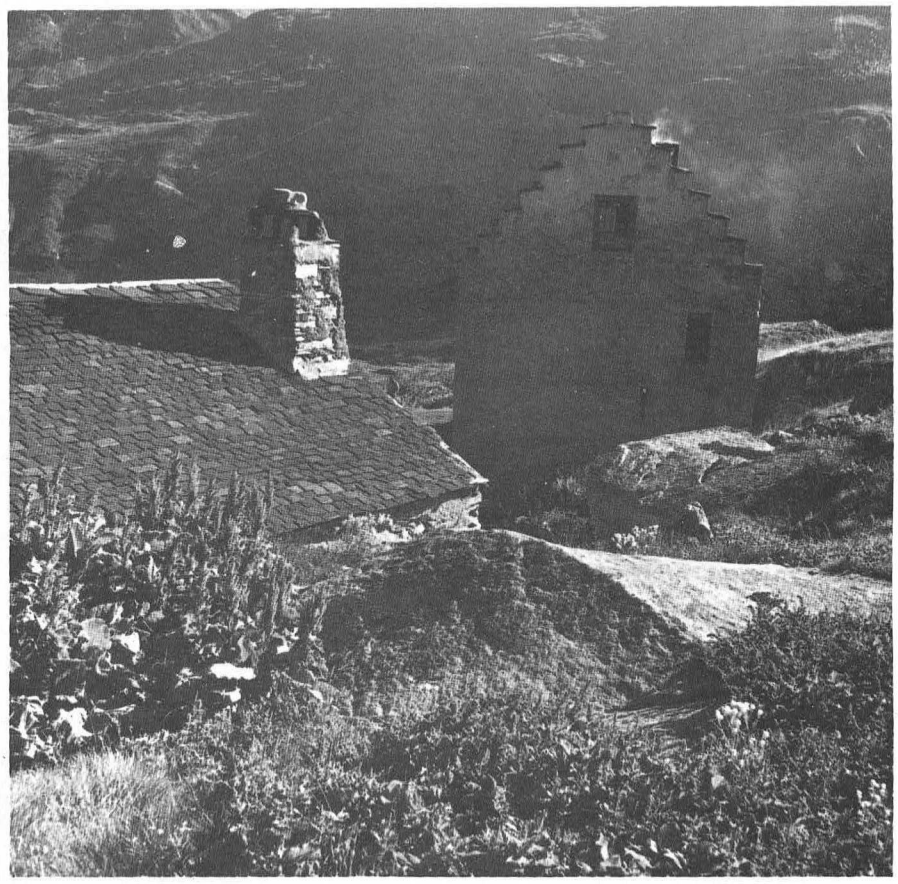

foto: Pujol i Alsina

plaçament ocupat per l'antiga cabana, arranjada per Josep Sayó, que era l'únic aixopluc en aquelles muntanyes. Pel que fa als materials, la natura els proporcionà «in situ» de la millor qualitat. Deixem parlar Juli Soler:

«La pedra és de granit, molt compacta, dura, i de gra mitjà. Se n'hi troba també de caliça, blanca o vetejada de gris, d'aspecte marbrenc. La primera s'utilitzarà per als murs; i la segona, després de cuita en un forn construït sobre el mateix lloc, se reduirà a calç, que ha de resultar de la millor mena.

»La sorra no hi manca allí, procedent de la descomposició del granit i naturalment rentada.

»La llosa per al teulat cal portar-la des de la llosera que l'Ajuntament de Benasc posseeix a Literola... La fusta procedirà dels boscos existents en els contorns de la Renclusa i a les partides de Paderna i de la Costera...

»Tots els materials esmentats .. l'Ajuntament de Benasc, llur propietari... els ha concedit al Centre Excursionista de Catalunya, lliures de drets i en tota la quantitat que sigui necessària per a les obres del nou refugi...»

La disposició interior és idèntica a l'actual, si n'exceptuem dos petits detalls. En primer lloc, el pis superior no fou concebut com a dormitori general, ja que no es creia que el nombre d'excursionistes fos tan elevat que les cambres del primer pis no poguessin donar-los allotjament. Altrament, ha desaparegut la curiosa «sala de fotografia», petita cambra que se situava a l'entrada de l'habitació central, i que posseïa també el refugi d'Ull de Ter. Es tractava, en conjunt, d'un edifici de gran solidesa, com els anys han vingut a demostrar.

El retard amb què s'aconseguiren les necessàries reials ordres, fruit d'un error en el registre del Ministeri de Foment, va endarrerir l'inici de la construcció. Un cap obtingudes, no era aconsellable iniciar els treballs fins a l'estiu següent, ja que el temps hàbil, abans de les nevades hivernenques, era molt reduït. Malgrat això, es decideix de portar a terme al més aviat possible els treballs de reunió dels materials i preparació del sòl. A aquest efecte, el 3 de setembre del 1912 pugen a la Renclusa 22 homes que s'ocupen de desmuntar, mitjançant explosius, el solar on havia de construir-se l'edifici; aixecar un forn de calç; quadrejar i transformar en taulons arbres dels boscos de Paderna; obtenir calç viva a partir de la pedra calcària que hi abunda, i posteriorment amarar-la per transformar-la en calç apagada... Durant totes aquestes operacions, fetes sota la supervisió de Juli Soler, les condicions de vida dels obrers, enmig de les muntanyes, eren molt dures. Havien de fer nit al ras o a la balma, amb el foc sempre encès. El temps, al principi benigne, va esdevenir dolent a primers d'octubre, i van fer aparició el fred i les nevades. Soler i Santaló ens conta que a l'interior de la cabana, on ell s'allotjava, l'aigua es mantenia gelada gairebé contínuament, igual que la dinamita, que cada matí calia desglaçar al foc. En aquest estat de coses, el 5 d'octubre s'interromp el treball fins a l'estiu vinent. El terra resta totalment nivellat, la fusta gairebé tota acabada, i s'ha obtingut un total de 15 m^3 de calç apagada.

Totes aquestes operacions van ser portades a terme, podem dir-ne en secret si no efectiu, almenys oficial. Tant és així, que no és fins a l'11 d'octubre del 1912 que Torras, aleshores president del Centre Excursionista de Catalunya, en fa pública menció en una conferència llegida amb motiu de la inauguració de curs. Tota ella està dedicada a posar en relleu la importància d'una bona xarxa de refugis a la nostra terra, iniciada amb

el magnífic xalet d'Ull de Ter, del qual fa merescuts elogis. Malgrat tot, la referència a la Renclusa és ben exigua: cap dada sobre l'emplaçament, les gestions realitzades ni l'estat de les obres. Cèsar A. Torras es limita a exposar «...la construcció, que s'està efectuant, del refugi de la Renclusa..., sota el massís de la Maladeta.» La conferència, a part del fet d'ésser la primera referència oficial sobre el xalet, te un interès intrínsec, car Cèsar A. Torras hi assenyala el camí a seguir en l'erecció de nous refugis, camí que ha estat dut a terme, amb més o menys promptitud, pel mateix Centre, així com per la Federació i d'altres entitats. Els indrets elegits pel president del Centre són: el Cadí, prop del coll de Tancalaporta (refugi Cèsar A. Torras, avui dia en ruïnes), els estanys de Cabdella (prop de l'actual refugi Josep M. Blanc), etc.

Per fi, pel juliol del 1913, en un «Butlletí» que s'havia fet esperar tres mesos, surt a la llum la totalitat de la informació sobre les obres realitzades. El secretari de la junta directiva dóna notícia de les gestions, començades pel gener de 1911, i deixa a Soler i Santaló l'explicació dels plànols, de l'estat de la construcció i de la resta dels detalls sobre la tasca duta a terme des del moment en què la junta del Centre acordà fer-le'n responsable. Ês un «Butlletí» de gruix extraordinari, amb quasi un centenar de pàgines i un bon aplec de fotografies. Entre elles, una meravellosa panoràmica del massís de la Maladeta, des del port de Benasc, la fotografia mil vegades vista, però que tots hem fet en arribar en aquells indrets.

Passades ja les nevades hivernenques, quan el fred començà a minvar, es procedí a lliurar i a delimitar oficialment el terreny concedit per l'Estat al Centre, amb motiu de la construcció de la Renclusa. El 5 de juny del 1913 surten de bon matí de Benasc, muntats en fermes cavalleries, l'enginyer, l'ajudant de monts i el sobreguarda, tots de la secció de l'Alt Èssera, acompanyats pel guarda de Benasc, per Josep Sayó, un mosso i Juli Soler, en representació del Centre. No havia començat encara el desglaç i la neu, que féu la seva aparició al pla de l'Hospital, els obliga a deixar les bèsties a l'alçada de la pleta de la Renclusa, i han de fer la darrera pujada (bon xic fatigosa, per cert) a peu i amb abundant neu. Cap al migdia arriben al lloc que havia d'ocupar el refugi però no s'hi veu res: la neu ho cobreix tot i la tradicional allau del torrent de la Renclusa feia encara més desconegut el terreny. La sorpresa dels representants de la «Jefatura de Montes» ve perfectament reflectida en les paraules de Juli Soler:

«Mon amic Josep i jo anàvem tirant els nostres plans per a l'esdevenidor, i no deixàvem de vista els enginyers, que, bo i reposats del fort repetjó passat, oferien un semblant d'astorament «Vea, don Ignacio: ya estamos en el lugar de nuestro futuro refugio», li diguí jo. A lo qual ell no trigà a contestar-me, amb un to de gran admiració: «¿Y aquí quieren Vds. edificar la casa?...» «Esto es la Siberia española», hi afegí l'ajudant amb un ceceig de bon andaluç. Jo els diguí que si hi tornaven passat un mes trobarien tot canviat aquel quadre, amb els aglevats verdejant i esmaltats per les floretes de variats colors, amb el brogit del barranc fressós, i destacant la volta del cel amb aquell blau intens del cel d'Espanya, com ne diuen els estrangers quan veuen el nostre país.»

Davant l'estat del terreny, la delimitació de l'espai assignat al Centre resta bon xic indeterminada. El text definitiu de l'acta en parla en els següents termes: «...sitio denominado la Renclusa, del monte número 30 del Catálogo oficial, denominado Valle de la Izquierda del río Éssera, para proceder a la entrega de una extensión de una hectárea de terreno de aquella partida, que limita la Miranda (?) por el Norte, por el Este con una línea de mojones; por el Sud con una línea de mojones; y por el Oeste con valla que limita la partida de Paderna...» descripció no massa clara si tenim en compte que, segons Juli Soler i Santaló va ser impossible collocar fites.

A la petició del Centre hi havia un segon apartat referent a la cessió d'uns terrenys prop del cim de l'Aneto. A aquest respecte, Juli Soler explica:

«Avans de disposar el retorn, car no feia allí de gaire bon estar, vaig dir a l'enginyer, amb un to tan formal com poguí: «Ahora, D. Ignacio, habrá que cumplimentar la segunda parte de nuestra misión subiendo al pico de Aneto a demarcar el área concedida igualmente por el Estado, con motivo de la concesión del permiso de construcción del abrigo en aquel lugar.» No em va deixar acabar, i, mirant-me amb un aire d'interrogació irònica, em digué si estava de broma. I de bon grat m'autoritzà perquè jo, en nom de tots, portés a cap, quan volgués, l'acte. En efecte, llavors, l'ascensió a Aneto, a no ésser portada a cap amb skis, era de molt difícil realització, fins per a gent muntanyenca de debò.»

Novament, a l'estiu del 1913, unes formalitats oficials endarrereixen la continuació de les obres, que no es reprenen fins al 4 d'agost. L'endemà, 5 d'agost del 1913, Juli Soler i Santaló, en nom del Centre Excursionista de Catalunya, colloca la primera pedra del futur refugi. Acte seguit, prossegueixen les tasques iniciades l'estiu passat: noves fornades de calç, tallada de fustes, edificació dels fonaments, aixecament de l'actual refugi lliure... i construcció d'una petita cabana que serviria d'aixopluc a Juli Soler i que ocupava el lloc de l'actual capella. Totes aquestes operacions es varen trobar afavorides pel temps tan benigne de l'agost d'aquell any. En iniciar-se el mes de setembre, però, tot canvià radicalment. El mal temps, les boires i la pluja convertiren les obres en un dur suplici. Els queviures, a causa del temporal, no arribaven a temps i les racions eren escasses. La cabana de Juli Soler, anomenada per ell «Villa Maladeta», esdevingué «una perfecta regadora». La neu, en fi, i les glaçades, obligaren a suspendre les obres,

El Xalet de la Renclusa, voltat encara per les neus hivernenques. ▼

foto: Pujol i Alsina

Esquema de la planta baixa del Xalet de la Renclusa, publicat al Butlletí del Centre de maig-juny-juliol de 1913, en què es dóna compte als socis de l'origen del projecte i l'estat de la seva realització. ▼

Els serradors. *Un dels treballs previs de la construcció del refugi dirigits per Juli Soler i Santaló.* ▼▼

Quadrejant bigues. *Una altra fase del procés de construcció.* ▼▼▼

en espera del bon temps. Juli Soler i Santaló, però, mai no va poder recomençar-les, car aquells dies a la «Villa Maladeta» serien els darrers en companyia de les seves estimades muntanyes: el 30 d'abril de 1914 mor, a 49 anys, l'insigne excursionista. Són dies de dol al Centre. El seu cos, lentament aflebit per un estranya malaltia, trobà en les dures condicions de vida a la «Villa Maladeta» el fuet que el flagellà definitivament. No es resigna, però, a deixar aquelles contrades sense un adéu: per la Mare de Déu de setembre puja (és la tercera vegada) al Posets, a contemplar les muntanyes, aquelles que tan bé coneixia, per darrer cop. Amb la seva mort, el xalet de la Renclusa perd el seu veritable promotor, i el Centre, i amb ell tot l'excursionisme català, un muntanyenc infatigable, coneixedor com pocs de l'Alt Pirineu. Ell professava un excursionisme conscient, científic, que agermanava l'esperit èpic de la descoberta, de l'ascensió, de la conquesta dels més agosarats cims, amb la tasca cultural. Collaborador assidu del «Butlletí», autor de guies i treballs monogràfics (Ribagorça, Aran) que obrien nous horitzons a l'excursionisme, i capdavanter de la llavors anomenada «Secció d'Esports de Muntanya», personalitza els quasi centenaris ideals de «conèixer, estudiar i conservar».

Juli Soler i Santaló mor, però la seva obra no es perd. J. Domènech i Mansana, a proposta de la junta del Centre, se n'encarrega, i les obres es reprenen amb renovada vitalitat a finals de juny del 1914. El 23 d'agost d'aquest mateix any té lloc la reglamentària inspecció militar de les obres, duta a terme pel capità d'enginyers de la comandància de Jaca, que és rebut, en representació del Centre, per Josep Soler i Escofet, Faura i Vilar i mossèn Oliveras, el qual ho troba tot d'acord amb els plànols aprovats i en dóna oportuna notícia al Ministeri de la Guerra.

El bon ritme amb què es realitzen les obres permet que a finals de l'estiu de 1914 el xalet resti totalment cobert i hi onegi l'ensenya del Centre.

PLANTA BAIXA

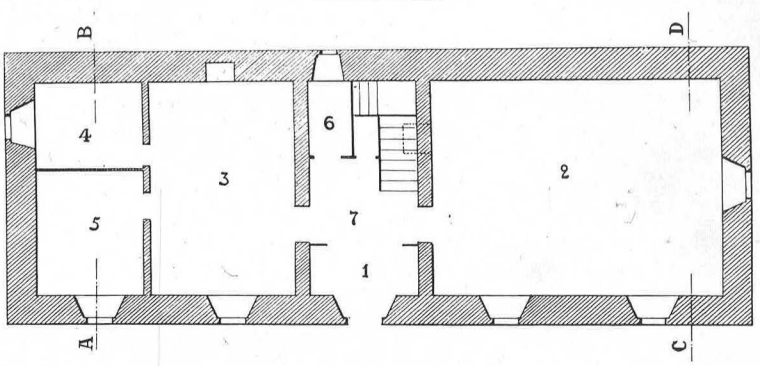

Escala 1 : 130

1. Vestíbol, — 2. Sala menjador. — 3. Cuina. — 4. Rebost. — 5. Cambra, — 6. Water-closet, — 7. Passadís

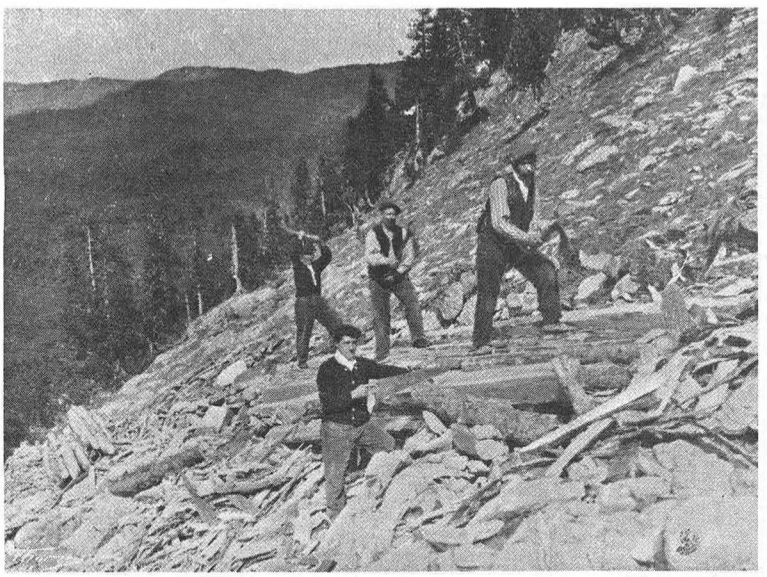

Sols resta ara procedir a fer la distribució interior per deixar totalment enllestit el refugi. Tot sembla, doncs, anunciar la inauguració de la Renclusa per a l'any vinent i d'arreu plouen oferiments per fer més notable aquest acte. Uns mesos més de bon temps i el xalet-refugi a la Maladeta seria una realitat. Malgrat això, l'any 1915 marca una època de silenci: no es troba al nostre «Butlletí» cap allusió a les obres ni a llur inauguració. Cal esperar al juny de l'any següent per a tenir notícia de l'acord d'obrir al públic el 5 d'agost, amb una brillant cerimònia, el xalet de la Renclusa. Al mateix temps, es porten a terme els darrers preparatius. Narcís Gosch s'ofereix a confeccionar una làpida de marbre destinada a l'interior del refugi, en recordança de Juli Soler. L'escut del Centre, que ha de lluir a la façana del xalet, ja està acabat i és també generosa ofrena d'un altre soci del Centre. S'installa un pluviòmetre de 200 mm de diàmetre i dos termòmetres de màxima i mínima, i es constitueix així l'estació més elevada dels Pirineus Centrals.

Entre els actes duts a terme en aquests dies anteriors a la inauguració podem esmentar, pel seu caràcter anecdòtic, l'intent (no sabem si gaire reeixit) de població piscícola de l'estany de Renclusa, mancat de truites a causa de la seva situació i a l'existència de la filtració de la Renclusa. M. Faura i Sans s'encarrega de dur-la a terme i, aconsellat per J. Darder, director del parc Zoològic de la ciutat, escull el **Salmo iradius,** conegut vulgarment pel nom d'arc-iris. S'utilitzen exemplars procedents de l'alta Califòrnia i nascuts en el laboratori de piscicultura de Sant Joan les Fonts, prop d'Olot. Encara avui, el viatge Olot-la Renclusa és prou llarg, i si hi afegim que aquell dia ni havia vaga de carrilaires, es comprèn que de les 400 truites que sortiren d'Olot a les 5 del matí del 16 de juliol n'arribessin solament 40 a Barcelona, d'on prosseguiren el viatge a Benasc, mitjançant el tren i el cotxe que la Catalana de Gas i Electricitat havia posat a llur disposició per a fer el trajecte Monsó-Benasc. L'estrany equipatge, que causà gran admiració, principalment entre la jovenalla arreu on passava, arribà després de no pocs problemes en quasi perfecte estat i 38 truites foren llençades a l'estany de la Renclusa. Sento dir que no he pogut comprovar si avui n'hi ha o no.

Tot sembla, doncs, a punt per al dia de la inauguració. S'han tramès invitacions a totes les societats excursionistes de l'època, així com a les principals entitats de la vida catalana de l'any 16. L'excursionisme català es prepara a viure una de les jornades més destacades del seu primer mig segle d'existència. Ben diferent era, però, el que realment havia de succeir: el 28 de juliol es rep al Centre un telegrama de la Renclusa firmat per Jaume Oliveras en què es dóna notícia de la mort de Josep Sayó i d'Adolf Blass, colpits pel llamp al pas de Mahoma, tragèdia que ha passat a la història del nostre excursionisme de la ploma de mossèn Oliveras, el qual la visqué de molt a prop. No crec que calgui fer-ne cap més comentari, ni relatar-ne cap detall. La història és prou coneguda de tots i fou exposada «in extenso» pel mateix mossèn Oliveras al «Butlletí» i en un llibre que aparegué amb el nom **Els llamps de La Maleïda, Ressenya de la tràgica ascensió al Pic d'Aneto, realitzada el 27 de juliol de 1916, en la que moriren del llamp l'excursionista Adolf Blass i el guia Josep Sayó.** Sabuda la nova, tot és consternació al Centre. S'envien telegrames anunciant la desgràcia i la suspensió de l'acte previst. Juli Soler i Santaló i Josep Sayó, els dos homes que feren possible el xalet de la Renclusa, havien desaparegut sense veure'l inaugurat. Tot volia fer creure que Maladeta sí que volia dir «maleïda»...

El refugi, però, ja estava fet, i el cop de geni de la muntanya que posà fi a dues vides humanes tenia molt del darrer esforç abans de la rendició. Un xalet s'alçava a la Maladeta i avui ens consta que hi ha romàs molt de temps. Més de mig segle dempeus: LA RENCLUSA.

Cronologia:

Gener 1911. — La Junta directiva del Centre acorda construir el Xalet de la Renclusa.

Juny 1911. — I Congrés Excursionista Català. Juli Soler i Santaló llegeix una comunicació titulada «Refugis de muntanya en la nostra terra. Un criteri sobre llur construcció».

16 de juliol 1912. — Reial Ordre del Ministeri de la Guerra aprovant la construcció del xalet.

17 d'octubre 1912. — Permís del Ministeri de Foment per a construir la Renclusa.

3 de setembre 1912. — Comencen les obres.

5 de juny 1913. — Inspecció de les obres i delimitació del terreny assignat al Centre.

5 d'agost 1913. — Col·locació de la primera pedra al xalet.

Agost 1913. — El refugi lliure està ja construït.

30 d'abril 1914. — Mort de Juli Soler i Santaló.

Agost 1914. — El refugi resta totalment cobert.

23 d'agost 1914. — Inspecció militar de les obres.

Juliol 1916. — Intent de població piscícola de l'estany de la Renclusa.

27 de juliol 1916. — Sayó i Blass moren al pas de Mahora, a conseqüència del llamp. Se suspenen els actes d'inauguració del xalet, previstos per al 5 d'agost.

(1) Era Val d'Arán a D. Juli Soler.
Es representants des pobles aranesi, admirats dera vosta obra e nautament agrahits pera vosta «Guia...» respetuosament vus ufreixen et mudést distintiu de consideravus cum a hill dera nosta estimada terra. Es firmes e sellus que seguissen vus testimonien era unanimitat der acort pres en Viella a nau de Seteme de mil naucents sêt. (Segueixen firmes i segells.)

Esquí d'estiu a Tignes

per **Xavier Aspachs i Alegre**

—Corre, que ens prenen el lloc, ràpid...

Tot va començar així, el diumenge dia 9 de juliol, a l'estació de França. El tren era ple com un ou i la gent ens mirava estranyada.

—Mireu, aquesta colla. Se'n van a esquiar. Tan bé que s'hi està, a la platja, ara aquest temps...

Érem quatre: l'Anna Veiga, la Teresa Ribas, en Xavier Serrahima i jo. Anàvem a Tignes, a fer una estada que hi organitzava la casa de material d'esquí RAMY.

Després de quinze hores llargues de tren arribàvem a Bourg St. Maurice, petita població de la Savoia, però de gran importància ja que pels seus voltants hi ha tota una colla d'estacions per a practicar l'esport de la neu. Des d'aquest poble, i amb un minibús, vam anar a Brevières de Tignes, lloc on hi ha l'«Auberge de Jeunesse» le Rocher Blanc, on ens havíem d'allotjar tots els dies que havia de durar l'estada.

Ens hi vam aplegar els 24 components de l'estada: catorze francesos, un belga, una americana, tres de León i un de Madrid i nosaltres quatre catalans.

Un cop ens van haver indicat l'allotjament, Marcel Calvat, director de l'estada, ens va presentar els seus dos camarades, Jean Joël i Michel Esnault, aquest darrer, segurament, el més conegut entre nosaltres per tal com l'any passat va ser l'entrenador de l'equip de la Federació Castellana. Havent sopat, ens en vam anar a dormir, ja que l'endemà, i com cada dia, ens havíem de llevar a les sis del matí.

—**Il est sis heures, vite!**

Quan sentíem aquest crit ens havíem d'afanyar a anar a esmorzar, ja que tot seguit havíem d'agafar l'autobús que ens duia fins a l'estació d'esquí, però com que l'autobús era de l'«auberge», anava més ple que el metro a les dues del migdia.

Aquell autobús ens duia fins a Tignes, petit paradís situat a 2.000 metres d'alçada. Ací és el que en podríem dir la ciutat residencial de l'estació, perfectament estudiada per a rebre molta gent i perquè tothom hi deixi uns bons feixos de bitllets, ja que se'ls procuren un bon repertori de distraccions per als casos de mal temps o, simplement, per a passar les estones de lleure. Si es vol, s'hi pot prendre un bon bany, a l'estiu, naturalment, i encara tenint-ne moltes ganes, o bé en una piscina climatitzada; s'hi pot muntar a cavall, practicar esports de vela, jugar al golf, i, els més delerosos, poden fer escalada (a Tignes existeix una oficina de guies). Llàstima que no vam tenir temps de veure tot això, perquè no ens quedava pas gens de temps lliure.

Quan arribàvem havíem d'anar a un telecabina que ens portava fins a la glacera de la Grande Motte, a 3.400 metres d'alçada. Durant els primers dies no vam poder gaudir del meravellós paisatge que ens envoltava per culpa del mal temps, però el tercer dia vam descobrir, davant nostre, el sempre impressionant i espectacular massís del Mont Blanc, tan fascinant com indescriptible.

Un cop havíem arribat dalt, ens calçàvem els esquís. El primer dia ens van deixar una hora perquè féssim esquí lliure, per tal que tots ens poséssim més o menys al nostre punt, ja que molts de nosaltres no havíem esquiat més des de Setmana Santa. Un cop havíem fet alguns descensos ens vam aplegar i ens van dividir en dos grups a fi de baixar un slalom gegant. Mentre fèiem aquest descens ens van filmar per primer cop amb el sistema «video».

Un detall digne d'esment és que, cada dia, cap a les deu del matí, ens feien parar i tot seguit obrien la motxilla i en treien menjar: xocolata, pa, llet de pot, figues, etc.

Cap a les dotze, més o menys, ens reunim al començament del slalom i mentre els uns treien els pals els altres baixàvem derrapant el recorregut del slalom per tal de tapar les banyeres.

Havent enllestit totes aquestes operacions anàvem cap al telecabina amb el qual baixàvem fins a l'autocar que ens duia de nou al Rocher Blanc, on dinàvem pels volts de la una. Havent dinat disposàvem d'una hora per anar a fer la migdiada, cosa que va haver de ser allargada cap a la darreria de l'estada a causa del cansament acumulat dia darrera dia.

Cap a les tres o quarts de quatre ens venien a despertar perquè sortíssim amb roba d'esport per anar a fer una mica de gimnàstica. Això d'una mica ens ho van dir al principi, però després va resultar que no era pas

foto: Aspachs

Enmig d'un bosc d'esquís, tot el grup participant a l'estada d'esquí d'estiu a Tignes. ◀

Anna Veiga i Teresa Ribas, primera i segona classificades a la prova final de l'estada a Tignes durant l'estiu de 1972. ▼

tan mica com deien. Es tractava de fer una excursió muntanya amunt o bé de fer un «footing» per la carretera fins a una presa que hi ha a força quilòmetres de distància. La cosa concloïa amb una sessió de gimnàstica i un partit de fútbol o de voleibol.

Un cop acabada la gimnàstica fèiem cap a un local on hi havia el «video». Hi podíem contemplar, una i altra vegada, les faltes, ben nombroses, que havíem fet. Tot seguit fèiem uns qüestionaris tècnics per mitjà dels quals ens explicaven les diferències que existeixen entre els diversos esquís, els pals, les botes, les tècniques d'esquí, etc. En aquest local ens van projectar també la pel·lícula gloriosa de l'actuació de l'equip francès als Jocs Olímpics de Grenoble, i una altra filmada per Marcel Calvat durant els entrenaments de l'equip de França, el Nadal darrer, a Tignes mateix.

Després de la sessió de «video» teníem una mica de temps lliure, però va resultar que mai no el vam tenir realment lliure, ja que havíem d'encerar o arreglar (és una manera de dir) els nostres esquís.

Cap a les vuit anàvem a sopar i cada dia, rigorosament, anàvem a dormir a les nou en punt. Sí, un dia vam poder anar a dormir a les deu: era el dia en què s'esqueia la festa nacional de França.

L'últim dia vam fer una cursa, que, perquè fos més fàcil, va constar de dues mànegues d'especial i dues de gegant. Va ser de doldre que uns dels predestinats a guanyar-la, uns quants dies abans, es trenqués la tíbia i el peroné.

Cal destacar d'una manera notable que els dos primers llocs de la categoria femenina foren per a les dues corredores del Centre, el primer per a l'Anna Veiga i el segon per a la Teresa Ribas.

Havent finalitzat la cursa vam fer cap al Rocher Blanc, on, després de dinar, va tenir lloc el repartiment de premis. Tal com cal suposar, els premis consistien en material de la casa organitzadora.

foto: Aspachs

Un cop enllestit tot això vam agafar els trepants i després d'una llarga estona d'adéus, fotografies, records i arreveures, vam fer cap a Bourg St. Maurice, des d'on, amb quinze hores més de tren, vam tornar cap a casa amb la il·lusió de ser-hi aviat.

Dubto de debò que oblidem mai aquesta estada, primer per la il·lusió, esdevinguda realitat, que tenim molts esquiadors de poder esquiar durant l'estiu i segon per l'estada en ella mateixa, per tot allò que vam intentar d'aprendre-hi, per tot allò que van procurar d'ensenyar-nos-hi i, finalment, per la bona colla de bons amics que hi vam deixar.

Expedició Alpamayo 72

per **Francesc Sàbat**

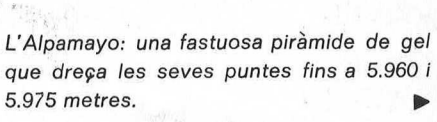

L'Alpamayo: una fastuosa piràmide de gel que dreça les seves puntes fins a 5.960 i 5.975 metres. ▶

Aquesta expedició als Andes Peruans ha estat organitzada amb motiu del 50 aniversari del Club Excursionista de Gràcia.

Vam sortir cap a Lima, amb avió, via Nova York. La capital peruana ens va causar una impressió molt diferent de la que esperàvem: el seu aspecte és pobre i descurat, totes les cases són baixes i grans concentracions de barraques, anomenades «Pueblos Jóvenes», envolten el nucli de la ciutat. El contrast, procedents de Nova York, és extraordinari.

Lima té unes característiques molt marcades i un ambient peculiar. La gent amb les seves fesomies una mica asiàtiques són amples i baixos d'estatura, els venedors ambulants omplen places i carrers, els cotxes i els autobusos són tronats, el baix nivell de vida de la gent, les avingudes principals són amples i amb jardinets que contrasten amb l'estret quadriculat de la resta de carrers; es veuen estàtues d'herois nacionals, els pelicans, talment coloms, omplen el cel i la uniforme i constant capa de núvols que impedeix de veure el sol, realça més l'aire gris del conjunt...

Després de resoldre tots els tràmits necessaris, vam deixar la capital i ens encaminàrem, amb cotxe i camió, cap a Huaraz, important població situada a la vall del riu Santa, vall compresa entre les serralades Blanca i Negra.

El Perú és un país tropical d'Amèrica del sud. Hi ha tres regions naturals ben diferenciades, que són: la Costa, estreta faixa de terreny quasi bé desèrtic, només productiu on és travessat per algun corrent d'aigua que baixa de les muntanyes; la Sierra, zona muntanyosa paral·lela a la costa formada pels Andes que comprèn, a part de les serralades, grans altiplans en un dels quals, al sud del país, hi ha el llac Titicaca; i la Selva, terreny gairebé pla situat més enllà de les muntanyes i ocupat per les selves verges de la capçalera de l'Amazones i dels seus afluents. No sols és heterogeni el medi geogràfic, els homes també ho són: des dels salvatges de l'Amazones, passant pels quetxues, fins als mestissos i els criolls (descendents d'espanyols).

En un país amb tal diversitat de regions naturals i amb un relleu tan accidentat les comunicacions no són gens fàcils; al Perú només hi ha una carretera pavimentada, la panamericana, que va arran de la costa. Totes les altres són de terra i moltes passen colls altíssims, de més de 4.000 metres d'alçada; nosaltres, després d'un centenar de quilòmetres d'haver deixat la costa passàvem el coll de Gonogocha de 4.080 metres. Hi ha diverses línias de tren, construïdes moltes d'elles per companyies mineres estrangeres, ja que el país és ric en mines (zinc, si no ho tinc mal entès; una mica de plata i també petroli a la Selva). Per al tren el relleu és potser un problema encara més gros que no pas per a la carretera: al Perú s'ha adoptat un sistema força original per a superar aquestes dificultats, que consisteix a remuntar pendents, sense fer ús de cremalleres, traçant la via en ziga-zaga i passant de l'una a l'altra no per mitjà d'un revolt sinó amb un canvi d'agulla, de tal manera que el tren fa una diagonal endavant i la propera endarrera, alternativament.

La vall del Santa va ser molt perjudicada en el transcurs del terratrèmol del maig del 70. A causa de la sotragada, dues grans allaus es van desprendre del cim nord de l'Huascaran. Una d'elles, després d'arrossegar uns quants milers de tones de terra, va esborrar del mapa els pobles de Yungay i Ranrahirca, on vivien més de 25.000 persones. La catàstrofe va ésser d'una magnitud extraordinària. Si hi afegim que el país és pobre, la gent indolent... ja podeu imaginar-vos com està tot allò, encara. A Huaraz, d'aleshores ençà no han construït a penes res més que barraques; tanmateix aquesta és la població més important de la vall, i això fa que sigui un centre comarcal on va gent de tot arreu. Tot aquest moviment se centra en el mercat, que és grandiós i molt interessant i curiós. S'hi pot comprar gran diversitat de coses, però en especial roba i menjar, en botigues, parades o simplement a homes i dones que seuen a terra, darrera la seva mercaderia. La llana que fan servir és d'alpaca, filada i teixida a mà, amb la qual confeccionen ponxos, jerseis i **xuyos** (gorros en forma de punxa i orelleres). Els plats de taula són de carbassa decorats amb dibuixos. Al mercat es troba tota mena de comestibles i productes del país, i també grans quantitats de fulles de coca, que els quetxues es posen a la boca i en fan una bola. Com que és molt amargant, hi afegeixen una mica de calç viva, i la masteguen durant un parell d'hores. Aquesta droga els treu la gana, la set i el cansament. A més, es pot comprar tota mena de menjars fets i begudes que un es pot endur o prendre allà mateix.

Al mercat hi ha molta gent. Les dones acostumen a portar trenes i barret (el barret és indispensable per a tothom: homes, dones i nens) i un farcell a l'esquena, en el qual molt sovint s'allotja una criatura. De criatures n'hi ha pertot arreu, assegudes per terra o corrent d'aquí cap allà.

La vall del Santa, igual que totes les valls de la Sierra, és força rica; a les pampes, a gran alçada, pasturen bens, vaques i cavalls; al fons de la vall es cultiven tota mena de productes. Els més típics són la papa i el blat de moro, però fins i tot hi ha taronges les quals creixen entre els 2.000 i els 3.000 metres, ja que el clima és sempre la resultant entre el tròpic i la muntanya. Així, mentre arran del mar el clima és calorós en excés, a 3.000 metres la temperatura és molt agradable.

Algunes de les condicions ambientals són força curioses per a nosaltres. A les sis del matí comença a clarejar i a les sis del vespre es fa fosc, ho sigui que hi ha dotze hores de claror i dotze hores de foscor Això es així tot l'any, amb febles variacions, a causa de la proximitat de l'equador. Per la mateixa causa la diferència tèrmica de l'estiu a l'hivern és molt petita, però en canvi l'estiu coincideix a la muntanya amb l'època de pluges (desconec el meca-

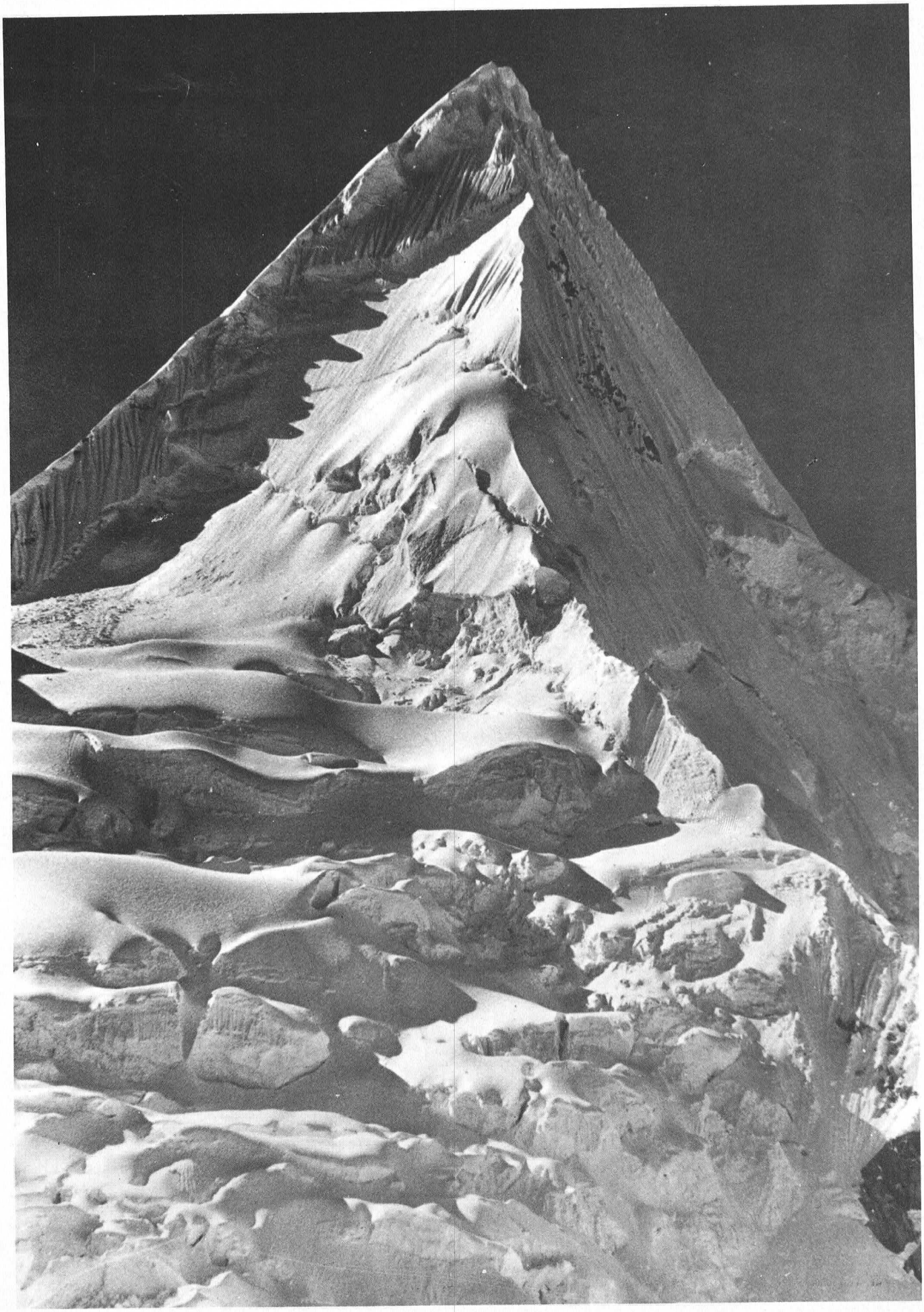

Les geleres dels Andes són més curtes que les dels Alps, però més abruptes... ▼

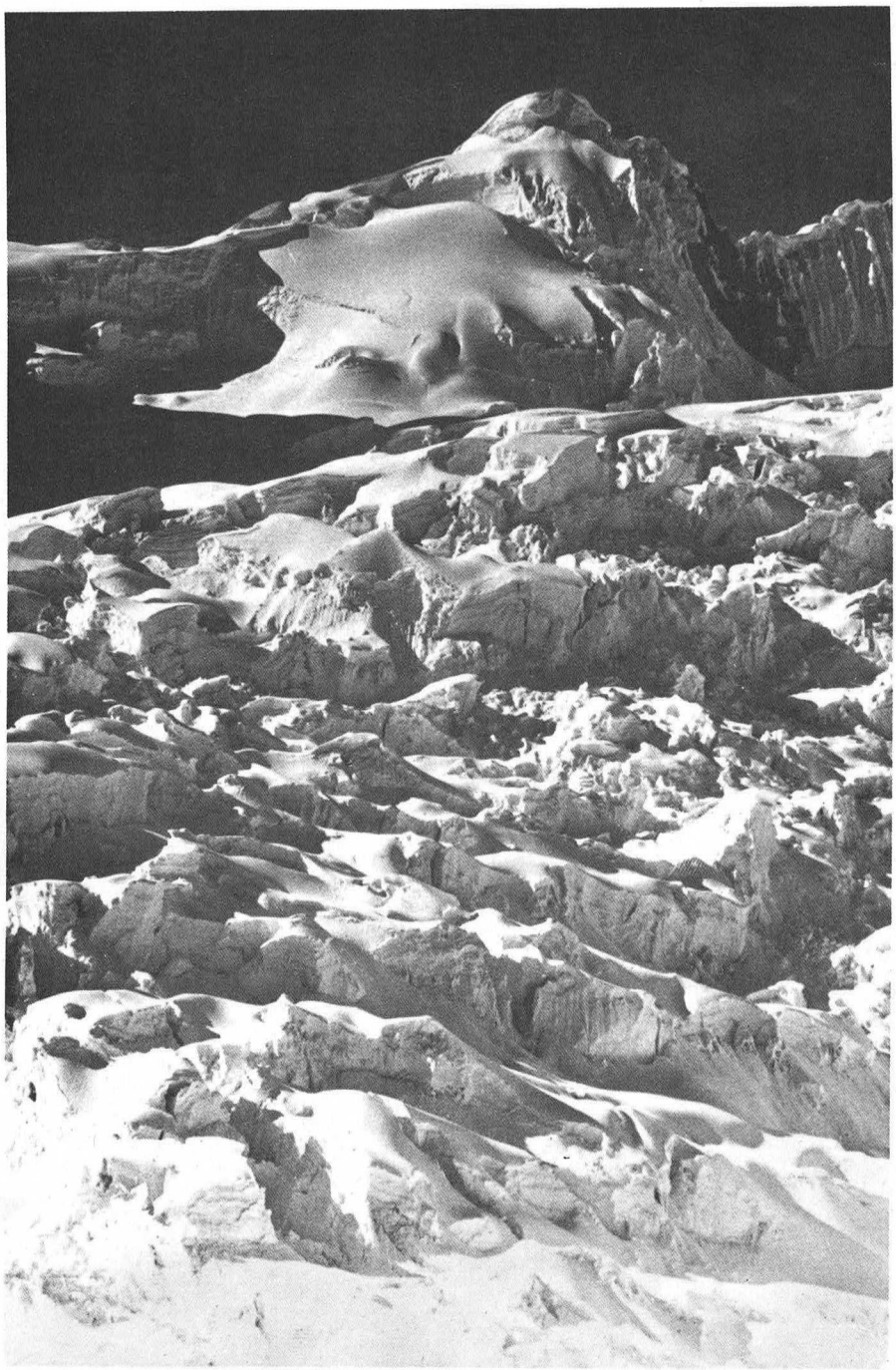

nisme d'aquestes pluges periòdiques), mentre que a Lima, on no plou mai, fins al punt que no hi ha desaigües als carrers, resta contínuament cobert per un sostre de núvols durant tot l'hivern.

Així, doncs, estiu o hivern, qualsevol espurna d'humitat que deixen anar els núvols, si cau més amunt dels 5.000 metres és volva de neu, i si va a parar més avall dels 4.500 és gota d'aigua. Tot això fa que la neu i el gel dels Andes del Perú sigui més pastosa que la d'altres seralades (o latituds) i es comporti d'una manera peculiar: queda agafada fins i tot a les parets quasi verticals i forma, a les arestes i crestes, grans cornises en forma de grossos penjolls arrodonits com les cebes. Comparant-ho amb els Alps, als Andes hi ha menys gel a les valls, ja que les geleres són més curtes, però n'hi ha molt més als cims, car les parets als Alps són de roca i als Andes són de gel.

Aigües avall del riu Santa hi ha l'«Hacienda» Colcas. És grandiosa i l'Alpamayo és una fita dels seus límits. Tota la nostra expedició es desenvolupa per terres d'aquesta hisenda que actualment, en virtut de la reforma agrària, és una co-propietat. Això val la pena explicar-ho amb una mica més de detall. Resulta que al Perú, fa uns quatre anys hi va haver un cop d'estat (cosa molt corrent a Amèrica llatina) i els militars es van fer càrrec del govern, però amb franca tendència vers l'esquerra. Entre les mides preses pel nou govern podem enumerar com a més sobresortints: la nacionalització del petroli fins ara explotat pels nord-americans (ara els Estats Units fan el boicot al Perú i el país es troba com bloquejat), la supressió de totes les importacions per estabilitzar la balança de pagaments (cosa que posa al país sota un règim d'haver-se d'estrènyer el cinturó) i la reforma agrària, la més discutida i preocupant, a dins del país, de les innovacions del nou govern.

Al Perú hi ha grans, grandioses, «haciendas» que fins ara estaven cadascuna en mans d'un sol amo. El govern del general Velasco ha expropiat aquestes hisendes i sense parcel·lar-les, sota règim de cooperativa, les ha donat als nadius que hi vivien i que les treballaven. Als antics amos els ha donat un compensació en metàl·lic de l'ordre dels cinc milions de pessetes (si no ho recordo malament) i la resta (fins al valor pel que pagaven impostos al govern anterior) amb bons que produeixen un interès anual, determinat, durant 20 anys. Fins aquí tot va bastant bé, i sols hi

...i és força difícil d'obrir-s'hi camí a través del caos d'esquerdes i de seracs. ▼

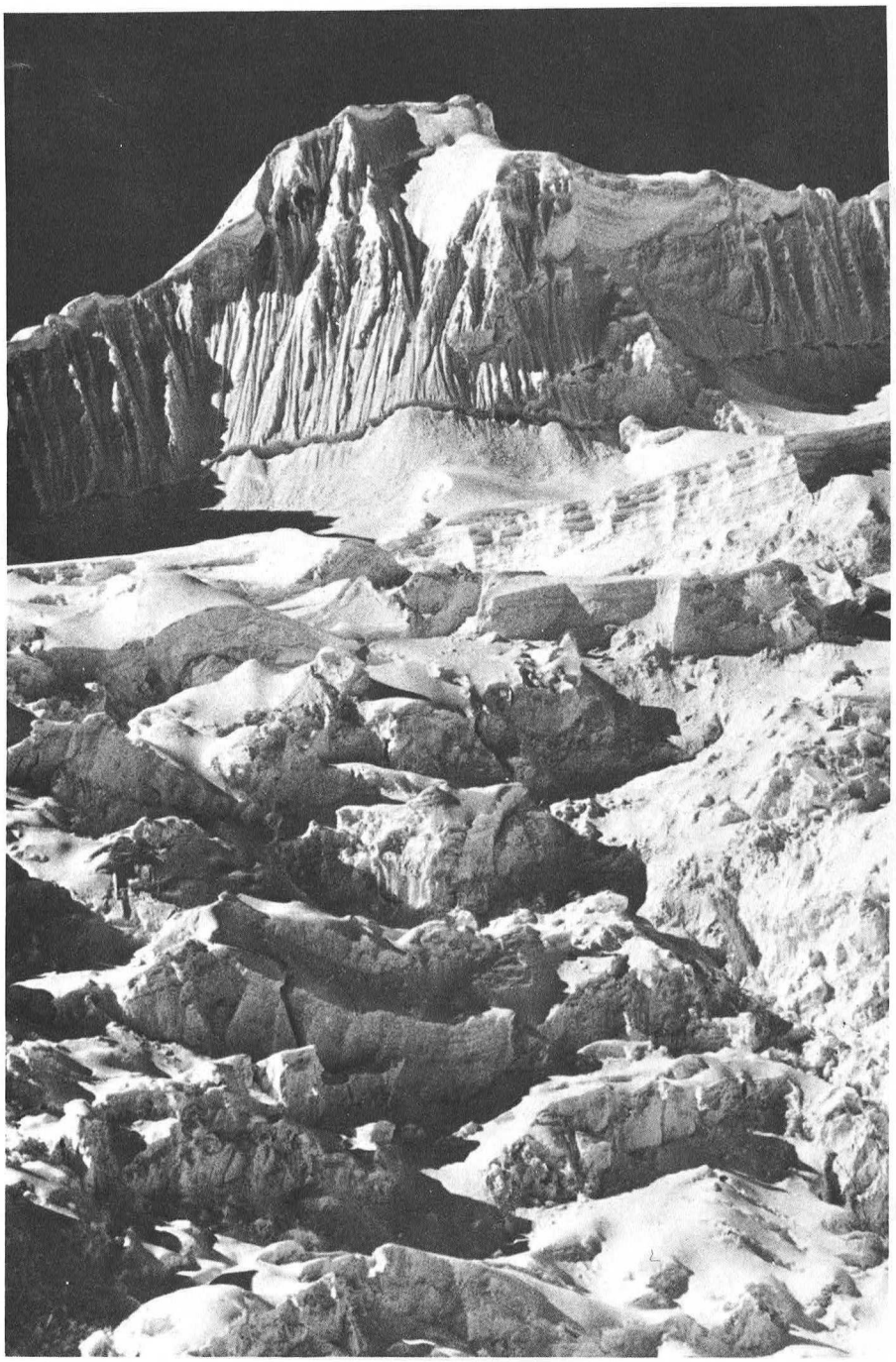

ha uns quants descontents, que són els antics amos.

Però els problemes, que són molts i grossos, han sorgit després. En primer lloc el govern potser ha pecat d'ingenu, en no comptar amb la realitat del país. La realitat és que els copropietaris, en un percentatge elevadíssim (proper, sens dubte, al 90 %) són analfabets, a més d'indolents (sotmesos, com han estat, a una mena d'esclavitud patronal), i, és clar, gent així difícilment pot tirar endavant hisendes d'aquestes dimensions i complexitat (Colcas té 35.000 hectàrees i alçades compreses entre els 2.000 i els 6.250 metres.) El govern s'ha vist obligat a posar al front de la major part d'aquestes finques un administrador capacitat, imposat als nadius, perquè, si no, tot anava en orri. Al mateix temps ha hagut de donar crèdits per a comprar les coses més indispensables: llavors, bestiar i eines. Tot això no agrada a la gent, que té la sensació com si l'estat fos el nou amo, que ha de treballar sota unes condicions no gaire millors que abans, i que sap que ara té un deute, un deute collectiu, certament, però deute al capdavall. Aquests administradors treballen en un lloc determinat per un període de dos anys i entre les seves missions figura la de capacitar alguns dels nadius perquè així siguin capaços, en el futur, d'administrar-se tots sols. És utòpic que aquesta tasca gegantina es vulgui fer en un parell d'anys.

La gent, d'altra banda, tal com vam poder comprovar amb el tracte que tinguérem amb els traginers, no té la més petita espurna d'esperit de collectivitat, cosa que tampoc no facilita les coses.

La reforma agrària és el tema predilecte de tothom: tant a Lima com als pobles dels Andes, com a les barraques escampades pels seus vessants, resultava ben difícil de no tractar d'aquests problemes al llarg del dia.

De l'«hacienda» Colcas fins al cercle de l'Alpamayo vam esmerçar tres dies i mig de marxa. La nostra caravana era composta per vint-i-dos rucs guiats per cinc traginers, a més de tres portadors, que es quedarien amb nosaltres durant tota l'expedició, i de nosaltres cinc. Durant aquests dies vam evolucionar per valls i barrancs, vessants inacabables i pampes, a alçades compreses entre 2.000 i gairebé 5.000 metres.

D'aquesta marxa d'aproximació cap al nostre objectiu, ens cal destacar especialment el fet d'haver-nos sentit afectats pel mal de muntanya i el contacte amb l'«hacienda» Alpamayo

L'Alpamayo va ser una magnífica ascensió que vam empendre amb tot l'equip necessari i una ferma decisió d'arribar al cim. ▼

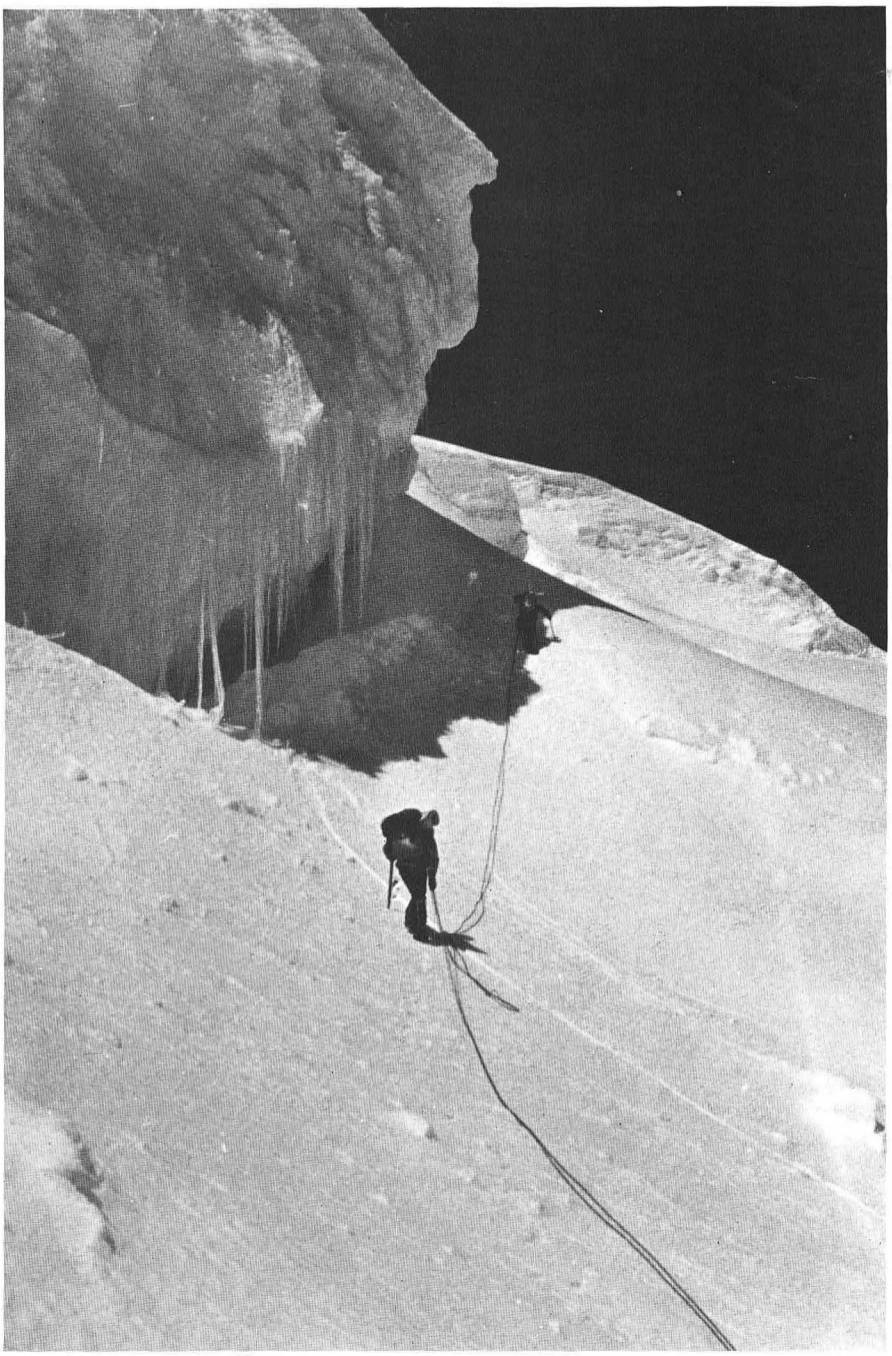

Durant el segon dia de marxa, i a causa dels sobtats desnivells superats, vàrem ser presa del «soroche», que així és com anomenen per aquells indrets el mal de muntanya. El més afectat vaig ésser jo mateix que, a part del mal de cap, com si me'l cargolessin amb un cèrcol de ferro, i del defalliment general, vaig tènir vòmits.

Dins ja de la vall de l'Alpamayo, a 4.000 metres d'alçada, hi ha un grup de vivendes anomenat «hacienda» Alpamayo. Aquesta hisenda, pertanyent a Colcas, està constituïda per tres barraques habitades i un parell de corrals. Al mig hi ha una placeta amb un canyís i un tancat de pedres per al bestiar.

Les barraques, que posseeixen una sola peça, sense compartiments, tenen les parets de pedra i la teulada de palla i herba seca lligada amb lianes a un embigat format per tronquets de poc gruix. El portal, que no té porta, és l'única obertura de l'habitacle que, per tant, està desproveït de finestres i de xemeneia, de tal manera que quan fan foc, per cuinar o escalfar-se, el fum surt a través de la teulada. Tampoc no tenen mobles; dormen a terra, aprofitant una pell de be o peces de llana teixida.

En aquell indret, a part d'un bon estol de xanxos (porcs), gallines, cabrits i bens, hi viuen tres famílies que totalitzen una quinzena de marrecs. Aquesta gent, per tenir un contacte amb el món exterior, per vendre o per comprar, han de caminar dos dies, tant a l'anada com a la tornada, i sobrepassar un coll de gairebé 5.000 metres.

La misèria deu engendrar miserables. Sigui com sigui, aquesta gent no és massa de fiar, encara que són preferibles als traginers. Tant els uns com els altres, però, sempre estan disposats a enganyar-te, estafar-te o fer l'orni per aconseguir un sol (moneda del país) de més o un pot de llauna.

El campament base, punt d'arrencada i de descans de les nostres correries pel sector, va ser installat prop del llac Jancarurish, a 4.350 metres.

Els primers dies de la nostra estada al cercle de l'Alpamayo constituïen la per nosaltres anomenada fase d'aclimatació, que tenia per objecte habituar-nos a l'alçada i a les peculiars característiques de la regió. En el transcurs d'aquest període vam muntar diversos campaments a les regions elevades del cercle, vam traspassar les geleres i vam ascendir en un cim: el Loyacjirca, de 5.690 metres d'alçada.

Aquests campaments a què m'he referit quedaven fixos, en el lloc ins-

A les tres de la tarda del segon dia arribàvem al cim nord. Havia estat un moment molt esperat. ▼

tallat, fins al final de l'expedició, i ens havien de servir com a refugi durant les nits o en cas de mal temps; estaven situats a diversos llocs, en un coll estratègic o bé sobre la gelera. Un d'ells, el del coll Dru, gaudia d'una vista i una situació fabuloses. Allotjat en unes terrasses de roca penjades, tenia davant mateix tota la gelera sobre la qual s'aixecava una perfecta i grandiosa piràmide de gel: l'Alpamayo.

De les geleres ja n'he parlat una mica. He fet notar que són molt més curtes que les dels Alps, però a la vegada són molt més abruptes i més trencades, de tal manera que és força difícil d'obrir-s'hi camí a través del caos d'esquerdes i **seracs.**

Acabada aquesta primera fase vam baixar al campament base a descansar; quan preparàvem l'ascensió a l'Alpamayo van aparèixer al nostre campament dos alpinistes desfets, malmesos i ferits (eren membres d'una expedició japonesa molt lleugera, ja que sols eren tres i no tenien cap portador), que ens van fer entendre, entre gemecs, que havien tingut un accident i que el seu company era al fons d'una esquerda de la gelera. Els vam curar, els vam acomodar amb nosaltres i els vam procurar tota mena d'atencions. Mentrestant, un dels nostres portadors va marxar cap a la vall, amb diverses cartes que donaven compte a les autoritats del que havia passat.

Dos de nosaltres restaren al campament base per tenir cura dels ferits i els altres anàrem en recerca del tercer japonès; en aquella altitud, això resulta força laboriós i ens va ocupar durant més de dos dies. Aconseguírem de localitzar l'esquerda on va ocórrer l'accident i un de nosaltres, penjat d'una corda, va baixar al seu interior; a trenta metres de fondària vam trobar la despulla del malaurat Yoshio Takano. Pujar-lo a la superfície i transportar-lo per la gelera va ésser molt dur i difícil. Finalment, el vam enterrar a la neu en espera que vinguessin les autoritats.

Mentrestant vam tenir l'oportunitat de conviure amb Kazuhiro i Kanji (aquests eren els noms dels altres dos nois). A fi d'entretenir-los els preguntàvem coses sobre el seu país i la seva cultura, ens parlaven dels seus costums, de la seva vida i dels tipus d'escriptura que fan servir. Esdevinguérem bons amics.

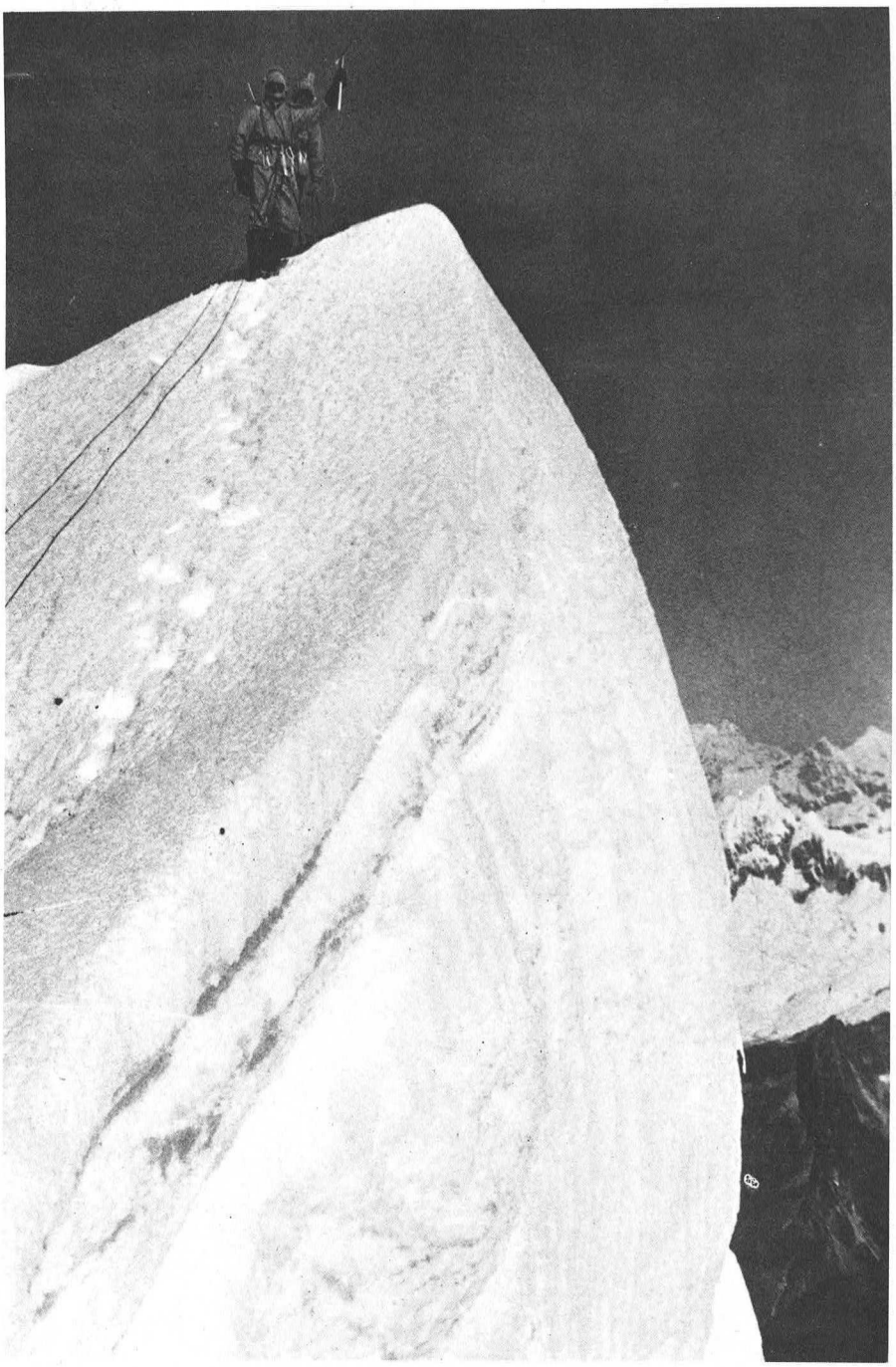

Quan restàrem novament sols, vam haver de modificar els nostres plans, ja que el temps esmerçat en l'operació de rescat ara ens mancava. Decidírem de pujar tan sols al cim nord de l'Alpamayo i deixar de banda el punt culminant de la muntanya: el

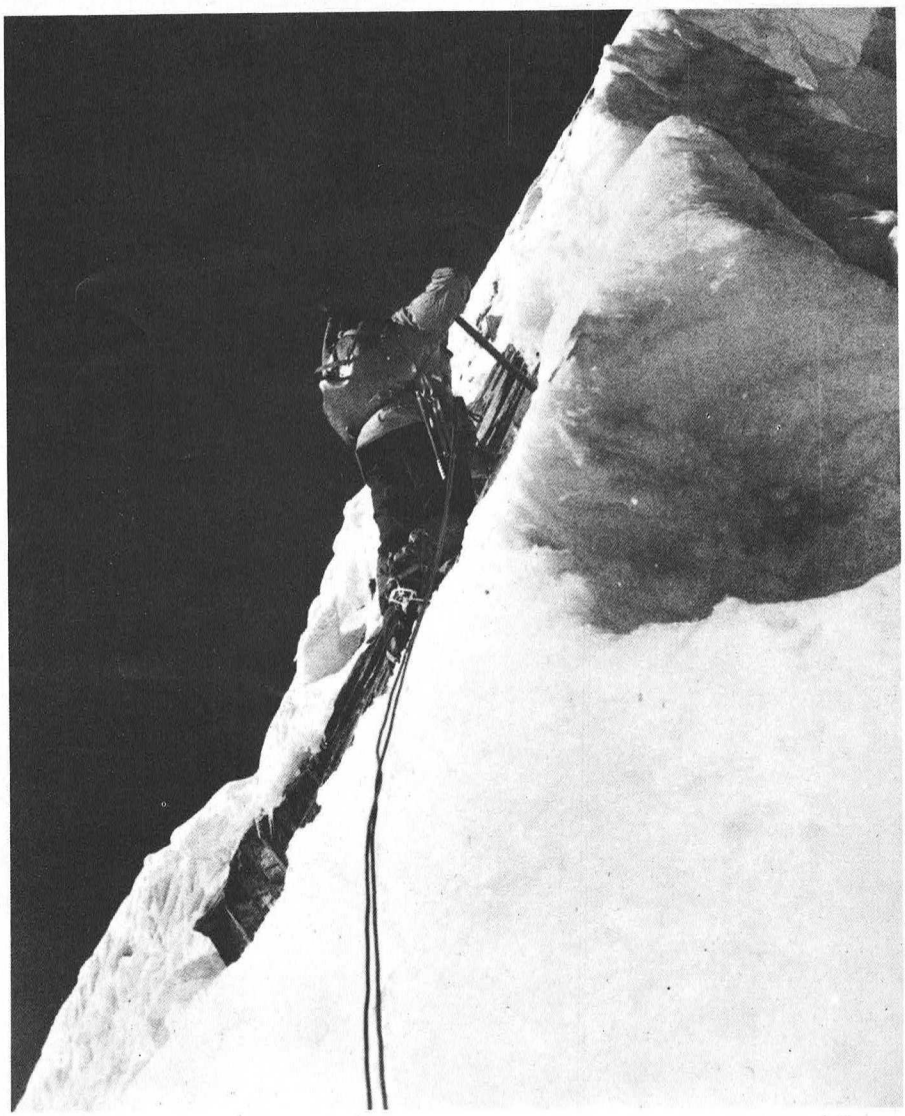

Durant dos dies vam estar evolucionant per pendents de gel d'un 65° graus d'inclinació. ◀

cim sud (el nord té 5.960 m i el sud 5.975 m) el qual tot i ser solament 15 metres més alt, resulta més laboriós i és més llarg. A part que requereix dos equips que s'ajudin mútuament, cosa que no cal per al cim nord. Així, mentre uns intentarien l'Alpamayo, els altres farien alguna ascensió al sector del Quitaraju.

L'Alpamayo va ser una gran ascensió. Després de travessar la gelera i muntar un nou campament al coll nord, al peu de l'aresta de la muntanya, vam prendre'ns un dia de descans durant el qual vam fer un tímid reconeixement a l'aresta que havíem de recórrer per arribar al cim: es tracta d'una mena de fil de ganivet de pendent molt fort, totalment guarnit de cornises en forma de penjolls.

L'endemà, amb tot l'equip necessari i una ferma desició d'arribar al cim, emprenguérem l'ascensió. Durant un parell de dies vam estar evolucionant constantment per pendents de gel d'uns 65° d'inclinació, sense trobar un sol replà o relleix per descansar. Vam trobar, però, una cova de gel que vam aprofitar per a passar-hi la nit.

A les tres de la tarda del segon dia arribàvem al cim nord. Aquest moment havia estat molt esperat, però allà dalt no era lloc per a celebrar aquest esdeveniment, ja que la tenda del coll nord quedava molt avall, el descens era difícil i nosaltres volíem evitar passar una segona nit a la muntanya. La davallada va ser allucinant. Penjats de les cordes baixàvem, sense parar, trams de 120 metres de desnivell. A mig descens es va fer fosc, però nosaltres prosseguírem a la feble llum de les llanternes elèctriques. A les nou de la nit arribàvem a la tenda del coll nord on, per fi, poguérem beure, menjar i dormir.

El retorn, a través de la gelera, fins al coll Dru, va ser pesat. Els esforços duts a terme durant l'ascensió ens havien cansat molt.

Mentrestant, els nostres companys havien fet, ni més ni menys que tres ascensions. El primer cim que pujaren era verge encara i tenia 5.710 metres. El van batejar amb el nom d'Aliciaraju. L'endemà ascendiren a la punta oest del Quitaraju (6.000 metres) pel seu vessant nord i, finalment, escalaren una vertical i difícil paret de glaç que culmina en un cim de 5.740 metres, també verge, i que des d'ara es diu Matasraju.

Un cop tots reunits al camp base, vam fer els preparatius per retornar cap a la vall. La caravana de rucs havia de passar pel mateix camí per on havíem vingut, però nosaltres volíem baixar per la «Quebrada Cedros», en part pel gust de l'aventura i en part perquè crèiem fer més drecera.

Únicament amb el sac de dormir i amb una mínima quantitat de menjar emprenguérem el descens del curs del riu Alpamayo que es fica dins de la «quebrada» esmentada. En el transcurs del primer dia topàrem amb tota mena de dificultats: haguérem de traspassar els corrents impetuosos de l'Alpamayo en diverses ocasions, grimpàrem per la roca i ens obrírem pas penosament a través de la vegetació selvàtica.

Al final de la tarda ens vam haver de rendir a l'evidència que era impossible de prosseguir riu avall i vam optar, ja que fer enrera encara hauria estat pitjor, per grimpar pel vessant esquerre de la «quebrada», que en aquest punt tenia 1.500 metres de desnivell, fins arribar a la cresta que ens separava de la «Quebrada de las Lagunas», més enllà de la qual sabíem que trobaríem el camí. En total van ser tres dies de bregar contínuament per aquestes barrancades grandioses, tres dies esgotadors, minvats de forces a causa de la llarga campanya duta a terme a la muntanya i sense queviures (vam estar més de dos dies sense menjar res).

De retorn a Lima tinguérem encara el temps just per viatjar al Cusco i poder visitar les ruïnes incaiques de Macchu-Picchu.

Aquesta expedició era composta per Jordi Colomer, Pere Xaus, Marià Velasco, Manuel Martin i Francesc Sàbat, a més dels portadors peruans Apolonio Yanac, Carlos Vargas i José Vargas.

Flors de muntanya

per **Ramon Pujol i Alsina**

Els dies plujosos i mancats d'hores de sol, han estat la característica de la primavera i de bona part de l'estiu. Al Pirineu, les nevades tardanes hi foren molt abundoses. Tots aquests factors ocasionaren un retard considerable a l'esclat de les flors en les nostres serralades pre-pirinenques i pirinenques. La neu (la primavera d'enguany), no tenia cap pressa a deixar les carenes i els fondals, i concretament a la vall de Núria, fins passat gairebé mig juny, el planell del santuari no es començà a veure net de neu. Com cada any, el grupet d'afeccionats a les nostres flors de muntanya, el maig i juny, férem les nostres sortides, a Montserrat, al Montseny, a Núria i a la Molina, sempre amb la gran il·lusió de descobrir alguna nova flor. A Núria, el temps ens fou propici: dia clar, cel blavíssim, carenes i fondals plens de neu, brillant sota el sol magnífic, verds tendres en inici en els glevatges on la neu havia desaparegut, rierols i xaragalls despenjant-se arreu, i les flors portant la joia de la vida a tots els indrets de la muntanya: prop de les congestes, en el glevatge, en el tarterar, als murs de roca, arran de torrent, pertot. ¡Fou una diada meravellosa!

A la Molina, no fórem tan afortunats, ja que la plugeta fina i constant fou la nostra companya, bona part del dia. Això no obstant les canals del «nostre» jardí ens portaren l'alegria en poder contemplar l'abundor de l'**adonis vernalis,** i de les **anemones alpina** i **narcissiflora.** Quan deixem el bosc, i sortim dalt de la carena a l'indret de Costa Rasa, un bon camp de **narcissus poeticus,** alternant amb **trollius** i tulipes, ens dóna la benvinguda. I ara, anem a les nostres flors d'avui:

Pirola uniflora L. Pirolàcia: Planta de 5 a 20 cm, tronc fullós, fulles peciolades, oposades, d'un verd brillant, flors blanques solitàries i grans, penjants, d'olor suau i agradable. Estil dret més llarg que la corolla. Es troba en els boscos del Pirineu i pre-Pirineu, però preferentment en terreny calcari. La florida comença a finals de maig, i acaba a finals de juliol. És una flor molt bonica i delicada. El dibuix correspon a un exemplar collit en el camí de pujada (dins el bosc) al refugi Lluís Estasen (Pedraforca), a finals de maig. També l'he trobada a primers de juny, al bosc de la serra de Sant Amant (Ripollès).

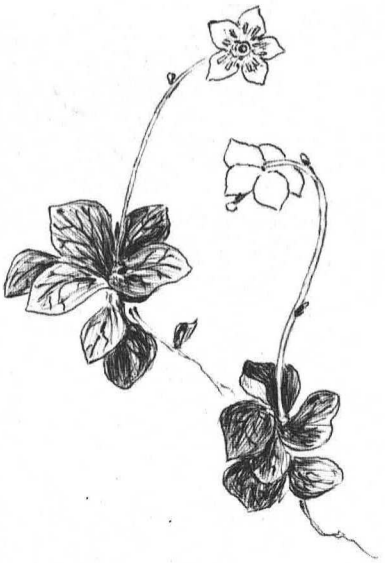

Caltha palustris L. Ranunculàcia: Nom vulgar: flor del mal d'ulls. Herba perenne, tronc de 20 a 40 cm, ascendent fistulós i lluent, fulles fistonades, verd intens. Flors grans solitàries, cinc sèpals d'un groc d'or. Es troba als prats humits, vores de riuets i rierols del Pirineu i pre-Pirineu. Floreix llargament des de l'abril fins a l'agost. El dibuix correspon a un exemplar collit a la vall de Carlat (Setcases) a mig abril. És planta tòxica.

Iris xiphioides L. Iridàcia. Nom vulgar: lliri blau, lliri morat. Rizoma bulbós, ovoide, gros, rodejat de fibres brunes, tija de 30 a 60 cm, dreta, cilíndrica, flexuosa, simple, robusta; fulles linears canaliculades tant o més llargues que la tija. Flors d'un blau violaci, i amb taques grogues en els sèpals. Els mesos de florida són el juliol i l'agost, i es troba en els prats i llocs herbosos del pre-Pirineu i Pirineu. El dibuix correspon a un exemplar collit a la vall de Pineta a

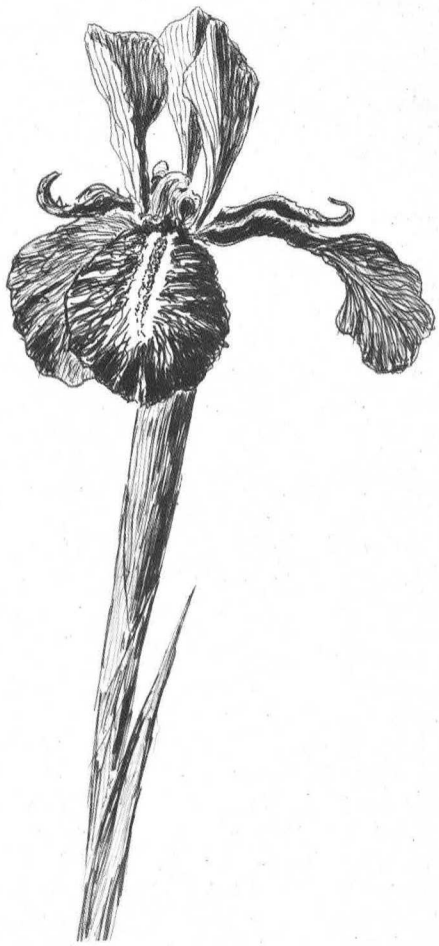

darrers de juliol. Els glevatges del serrat de l'Estiva (damunt de l'església i bordes de Pineta) eren una taca blava uniforme pels centenars de lliris que hi havia.

Anemone vernalis L. Ranunculàcia: nom vulgar: Flor del vent. Rizoma gruixut i negrós, cama de 5 a 10 cm, peluda, sedosa, fulles d'un verd tendre pubescents, flors grans dretes solitàries blanques per dins i

violàcies per fora; sèpals el·líptics, pilosos, sedosos, aquenis oblongs, peluts i amb l'estil llarg i plomós. Florida de maig a començaments de juliol en els alts glevatges de la serralada pirinenca. Quan plou o fa mal temps la flor resta closa, i s'obre completament quan fa un bon sol. El dibuix correspon a un exemplar collit a Amitges, el primer de juliol. És planta tòxica.

Arnica montana L. Composta. Noms vulgars: àrnica, tabac de muntanya, estornudera. Herba perenne d'un verd

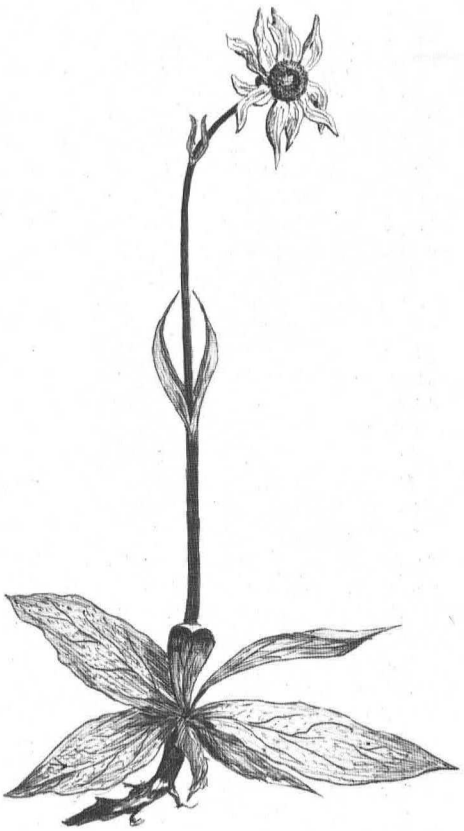

pàl·lid, rizoma gruixut negre, amb llargues fibres, tronc de 10 a 60 cm, dret, rígid, estriat, fulles sentades, consistents, pubescents (guarnides de pèls fins) per sobre, glabres (llises, sense pèls) per sota, superficialment dentades. Fulles basilars en rosetó i les caulinars (vol dir les que són a la tija), un o dos parells, oposades, distants, i més petites. Flors grogues, grans (7 a 8 cm de diametre) i solitàries. Florida els mesos de juliol-agost en els prats i pasturatges secs del Pirineu. El dibuix correspon a un exemplar collit a la vall de Ratera (Pallars Occ.) a darrers de juliol.

Senecio doronicum L. Composta. Nom vulgar: llengua de bou. Perenne, rizoma gruixut, ramificat; tronc de 20 a 50 cm, dret, rígid una mica angulós o estriat, glabre o pubescent, simple, poc fullós, fulles coriàcies, glabrescents o tometoso-pubescents (com una mena de borra) per sota, subenteres o circuïdes de dents o fistons desiguals, distants, les inferiors ovades o bé oblongues, atenuades en llarg peciol alat, les del mig lanceola-

des, les superiors bracteïformes, lineals. Flors grogues, grans, solitàries, semblants a les de l'àrnica. Per evitar la confusió cal només recordar que les fulles superiors de l'àrnica són oposades, i que les del **senecio,** són alternades. Florida de finals de juny a mig agost, en els prats i pasturatges del Pirineu. El dibuix correspon a un exemplar collit a Costa Rasa (la Molina) a finals de juny.

CRÒNICA DEL CENTRE

Secció de Ciències i Arts

La Secció de Ciències i Arts durant el mes d'agost efectuà una excursió amb autocar a Anglaterra de 15 dies de duració, amb una detinguda visita a Londres i altres indrets d'interès. L'estada resultà molt profitosa, tant pels monuments, parcs, museus, castells o esglésies visitats, com per les explicacions que en va donar el nostre consoci Antoni Amat, coneixedor d'aquell país. A tots els assistents se'ls va donar un opuscle orientatiu del qual ens plau reproduir la part allusiva als principals llocs que es van poder visitar.

Windsor. — Fou i és residència dels reis anglesos des que va ésser construït per Guillem el Conqueridor fa aproximadament 900 anys. És molt interessant la Capella de Sant Jordi, del segle XVI, amb el seu sostre de voltes en forma de ventall i els pendons dels Cavallers de la Guàrdia penjats dels murs. És el castell habitat més gran del món.

Oxford. — Fundada en el segle X. Les seves escoles més velles són St. Edmund Hall, Merton, la Universitat i Balliol, del segle XIII. Després se'n van construir d'altres, que donen a la ciutat mostres de tots els estils arquitectònics.

Buckingham. — Va ésser una antiga ciutat de mercat i la primitiva capital del comtat de Buckinghamshire. Té una interessant capella del segle XIII i diversos edificis del segle XVIII.

Woburn Abbey. — Palau del segle XVIII del Duc de Bedford amb gran quantitat d'obres d'art. Visitàrem la reserva d'animals salvatges (una de les més importants fora d'Àfrica), amb lleons, girafes, rinoceronts blancs, micos, etc.

Saint Albans. — Ciutat que data de 2.000 anys. Més tard va ésser Verulamium, important ciutat romana. El nom actual va d'Albanus, soldat romà martiritzat. És molt interessant l'abadia de St. Albans i la Catedral, així com el teatre romà.

Southampton. — Un dels ports més importants d'Anglaterra. Té unes muralles molt ben conservades, la Tudor House i un museu d'art.

Winchester. — Una de les més famoses ciutats històriques. Va ésser una ciutat romana i després, durant segles, la capital de l'Anglaterra dels saxons, danesos i normands. La gran catedral és l'església de més longitud d'Europa.

Amesbury (Stonehenge). — Una bella ciutat al centre del pla de Salisbury. Prop d'ella hi ha el famós cercle de pedres de gran tamany, monument prehistòric que visitàrem.

Portsmouth. — És un famós port que ha estat durant segles el casal de la Royal Navy. Hi ha en aquest port el vaixell «Victory» que portava a Nelson per dirigir la batalla de Trafalgar.

Brighton. — Lloc d'estiueig dels anglesos, on hi ha el Pavelló Reial d'estil oriental construït l'any 1815 per encàrrec del príncep regent Albert, marit de la reina Victòria.

Hastings. — Des del puig es domina la ciutat i es veuen les importants ruïnes de l'antic burg de Hastings on el duc Guillem de Normandia, l'any 1066, obtingué la victòria sobre el rei Harold, últim rei saxó d'Anglaterra, a favor dels normands.

El rei Harold, dit Harold II, nasqué l'any 1022. En el transcurs de la seva vida va reunir un exèrcit que devastà les costes angleses. El 1064 va traslladar-se a Normandia per oferir la seva ajuda a Guillem el Bastard per obtenir la corona d'Anglaterra, però en retornar a aquest país va ésser proclamat rei. Guillem II li va declarar la guerra, el va derrotar i matar a la batalla de Jenlac, a la vora de Hastings.

Hastings és un dels antics «Cinque Ports», però aquest port ha desaparegut.

Canterbury. — Una de les coses més importants d'aquesta ciutat és la Catedral. L'any 1170 hi va ésser assassinat l'arquebisbe Tomàs Becket. Aquest assassinat va commoure tot el món cristià i com a mostra d'això tenim a l'església romànica de Santa Maria de Terrassa una bella pintura al fresc que reprodueix aquest fet. Existeixen també en aquesta Catedral molts tresors artístics i històrics, així com extraordinaris vitralls i la tomba del Príncep Negre (famós guerrer que va prendre part a la batalla de Crecy de l'any 1346).

La prehistòrica obra de terra anomenada «Dane John» i el paviment romà de Butchery Lane són testimonis de l'antiguitat de Canterbury, però la seva fama com a bressol de la cristiandat a Anglaterra data de l'any 597 en què el rei de Kent, Edalbert, va permetre a sant Agustí, el missioner cristià enviat de Roma, construir un temple al lloc on s'aixeca actualment la Catedral.

Com que l'itinerari passava per París, s'hi féu una breu parada tant a l'anada com al retorn, i es van visitar amb menys de 48 hores els principals monuments de la capital francesa. Amb aquesta visita es va poder comprovar la diferència existent entre una ciutat i l'altra. París és monumental i Londres, potser perquè mai no va tenir necessitat d'impressionar Europa, com la capital francesa, és immensament pràctica, de bona urbanització, de molts parcs i de «cop d'efecte». París és la «grandeur».

Es va encarregar de l'organització del viatge el senyor Francesc Amat.

Consell de Jovent. Estades de vacances als nostres refugis

Cada any, el Consell de Jovent, amb estreta col·laboració amb la Secció de Muntanya, organitza unes «Estades de vacances als nostres refugis» durant l'estiu, de deu dies de durada, on assisteixen nois i noies compresos en les edats de 14 a 17 anys. Les regions i els refugis escollits, així com també els monitors que se'n fan càrrec, estan en consonància amb les edats i el grau de preparació dels assistents. Començant pel Xalet d'Ull de Ter i acabant al de la Renclusa, es disposa de tota una xarxa de refugis que per llurs característiques permeten portar a terme tota mena d'estades.

Aquestes «Estades de Vacances» són tot un curs intensiu de Muntanya on els nois, situats en l'altitud i en el marc apropiats, amb tots els ingredients propis de l'alta muntanya i amb la deguda direcció, entren de ple en el coneixement de les tècniques i del material, i aprenen a valorar les dificultats i a resoldre els problemes que l'alta muntanya els presenta: roca, glaç, alçada, temps i, sobretot, prenen plena consciència del sentit d'equip i de companyonia.

Les ascensions diàries, sortint del refugi quan els estels brillen amb més intensitat, l'esforç per vèncer els pendents, l'atenció que cal posar per trescar per itineraris no sempre fàcils i el merescut premi quan es corona el cim, no ho constitueixen tot, en aquestes estades.

Paral·lelament hi ha una altra activitat que cal tenir en compte per la seva importància i que caracteritza i dóna qualitat a les «Estades de Vacances». Ens referim als estudis i als treballs que porten a terme els nois durant aquests deu dies. La vida vegetal, la flora de la regió, la formació geològica, l'estatge humà, la meteorologia, el càlcul i la comprovació d'alçades, l'estudi de la xarxa hidrogràfica, de les geleres, la fotografia i el dibuix tenen un important lloc en el programa atapeït de l'estada.

crònica

Totes aquestes activitats es materialitzen després en unes exposicions en què, alternant amb una bona informació gràfica de les activitats que s'han portat a terme, s'exposen els treballs realitzats pels nois.

Aquestes exposicions, sempre de gran qualitat, muntades també amb bon gust i serietat, són el fidel reflex d'una bona tasca d'equip i d'una excel·lent direcció alhora que reflecteixen plenament l'esperit de cultura que caracteritza el Centre.

Estem acostumats a veure cada any, es pot dir que inaugurant el Curs d'activitats del Centre, aquestes exposicions que tenen, entre altres, la virtut de no caure mai en la repetició. Aquesta renovació, el to simpàtic amb què estan muntades i la qualitat dels treballs i de les fotografies presentades, fan que la seva inauguració sigui esperada amb interès.

Aquest any hem pogut admirar a la nostra Sala d'Actes, durant el mes de novembre, una mostra més d'aquesta renovació i, si cal, d'aquesta superació de totes les anteriors. Es tracta de l'exposició de l'Estada de Vacances portada a terme al Xalet de la Renclusa durant els dies 6 al 15 d'agost i de la qual es van fer càrrec Josep M. Biosca i Hilari Sanz, comptant amb la col·laboració de Josep Nuet.

En aquesta exposició hem pogut adonar-nos de la línia de serietat, de dignitat i de bon gust seguida en totes les anteriors. Hi destacaven, entre altres treballs, el magnífic mapa en relleu de la regió de la Maladeta realitzat pel noi Jaume Soler, l'estudi meteorològic portat a terme per Jordi Sanz, el mapa d'efemèrides de l'Aneto i l'escrit de presentació de Jaume Aguadé, dues pintures a l'oli de Joaquim Navas, un seguit de magnífiques fotografies panoràmiques molt ben documentades i d'altres fotografies d'Hilari Sanz, de Josep M. Biosca, Jordi Sanz, Mercè Sanz i Jaume Aguadé, gràfics de vegetació d'Hilari Sanz, dibuixos de flors i mapes de Josep Nuet, i una poesia escrita en castellà antic estil «romanç», original de Joan Soto. El muntatge de l'exposició fou a cura de Josep Nuet.

Simultàniament i, complementant-la, a la Sala d'Actes es va projectar una nodrida col·lecció de diapositives en color obtingudes pels assistents a l'Estada. Cal felicitar tots els nois que hi van assistir per la magnífica tasca que hi van portar a terme.

Déodat de Séverac i Ceret. Música i cultura catalanes

Ceret, un poble com tants d'altres, situat al Vallespir i pertanyent, per tant, a França, ha retrobat un nucli de cultura, eminentment catalana, amb motiu de la celebració del centenari del naixement de Déodat de Séverac.

Han estat una sèrie de circumstàncies que, en aquests darrers mesos, ens han fet adonar de la importància assolida per la població de Ceret a principis de segle. El petit però prestigiós món artístic i cultural procedent de les diverses regions franceses i de la nostra Catalunya, s'establia en aquest racó íntim, camperol i muntanyenc a la vegada, immillorable pont d'unió entre els dos vessants de la cultura catalana. Pau Picasso, Gabriel Fauré, Pau Casals, Georges Bracque, Blanca Selva, Ricard Viñes, i molts d'altres, són noms que coincideixen amb el de Déodat de Séverac a Ceret, lligats per una forta amistat.

Certament, Déodat de Séverac és l'exemple més representatiu de l'admiració envers el poble català vinculat al camp. Ell s'identifica plenament amb l'esperit popular català, s'interessa pels seus costums, les seves festes, la seva música..., tot el que, en fi, resta d'autèntic. La naturalesa, les muntanyes, el mar, el captiven. La Cerdanya, el Vallespir, el Rosselló..., d'una banda, i el Mediterrani d'una altra, esdevenen la seva font d'inspiració per a la composició musical. No és estrany, doncs, que a través del mar el seu interès arribi als primers segles de la nostra cultura occidental. Roma, cristianisme i paganisme, mitologia..., són elements que podem fondre amb els que hem apuntat que feien referència a la nostra terra catalana.

D'entre la seva nombrosa producció, l'òpera **Heliogabale,** conjunta i relaciona aquesta varietat d'elements, traduïts magistralment al llenguatge musical. Un coneixement conscient i pregon de la música característica de l'època romana de la música tradicional catalana, i de la tècnica instrumental i vocal, reflectit en la seva obra, ens obliga a descobrir un compositor de primera fila.

Això ha estat possible, gràcies a dues audicions d'**Heliogabale** que tingueren lloc a Ceret i a Barcelona, respectivament, encapçalant un seguit de manifestacions artístiques i culturals en homenatge a Déodat de Séverac. La Coral del Centre Excursionista de Catalunya, jun-

tament amb l'Orfeó Laudate, la Cobla Ciutat de Barcelona i l'Orquestra del Gran Teatre del Liceu, han contribuït a aquest homenatge amb la seva valuosa aportació artística.

A Ceret, la participació de la Banda Municipal de Perpinyà i el Cor d'Homes de Castellbisbal, a més de la presència del pare abat de Montserrat i el ministre d'Afers Exteriors francès demostren la importància que ha aconseguit el fet de retrobar un compositor català, si no d'origen sí d'ànima, envoltat d'un ambient culturalment i intellectual català.

Operació Groenlàndia 72

Durant el mes d'agost va tenir lloc, amb èxit falaguer, l'expedició a les muntanyes de Groenlàndia que, amb el nom d'Operació Groenlàndia 72, hi van dur a terme un grup de membres del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, de Manresa, tots ells veterans de les anteriors expedicions internacionals del Centre manresà.

tenen més de 40 km de longitud, i hi van establir el campament base, a 65 m sobre el nivell del mar.

Des d'aquest punt, i en els dies successius, en què el bon temps va alternar amb vents violentíssims, van aconseguir l'escalada de 28 cims, la majoria d'ells en primera absoluta, amb alçades compreses entre els 835 i els 1.335 m, de dificultat variada. Van haver de superar **couloirs** i pendents de glaç d'inclinació superior als 65° i superar torres de granit amb passos de IV° i V°. El terreny explorat comprèn una àrea superior als 70 km² i van recórrer set geleres, clivellades d'esquerdes, algunes de les quals eren travessades per primer cop. Durant les fases de l'expedició es van installar 4 campaments més a diferents cotes i, a més, els va caldre fer 3 bivacs en plena paret, a més de 1.000 m d'alçada.

El dia 24, a causa de l'anticipació de l'hivern polar, i com que el mar es començava a glaçar, van decidir d'abandonar el campament-base i tornar a Angllant pàgina del nostre alpinisme a escala internacional.

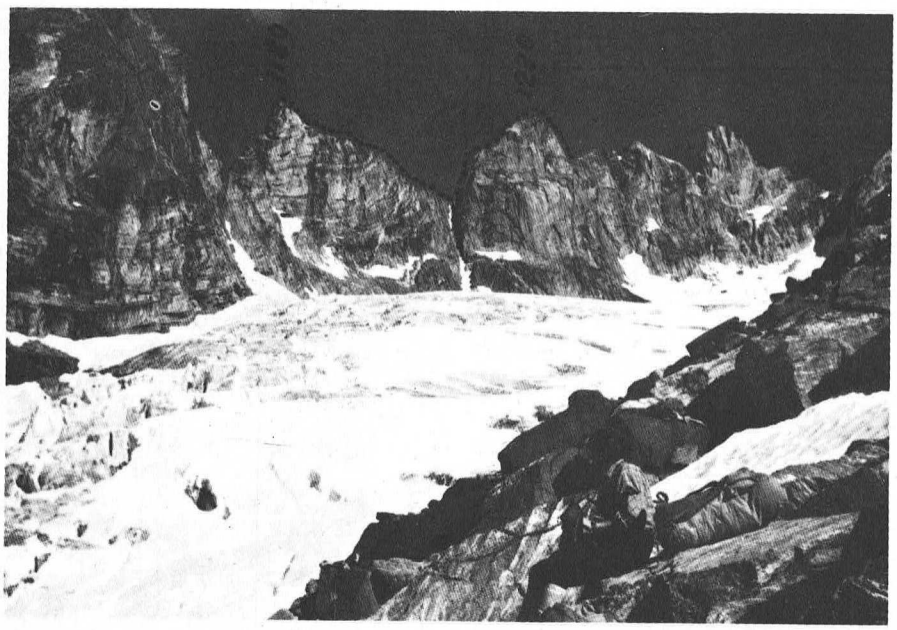

Situats a Angmagssalik, el dia 12 d'agost en van sortir amb dues barques de pesca en direcció al fiord de Depotfjord, on pensaven establir el campament-base, però davant la impossibilitat de travessar el pas de Nordre Ikerasaq, a causa d'una barrera d'icebergs, es van veure obligats a fer cap al fiord de Sermiligaq, indret on desemboquen les grans glaceres de Knud Rasmussen i Jarales, que

magssalik, d'on van fer cap a Kulusuk i, després de diverses peripècies, van aconseguir el retorn per avió via Reykjavik.

El posterior aixecament del plànol topogràfic de la zona recorreguda, enviat a l'Institut Geogràfic Danès, permetrà de batejar, al seu grat, alguns dels cims conquistats pels excursionistes manresans, els quals han inscrit una altra bri-

Accidents per trencament de corda

Darrerament s'han produït a Montserrat dos accidents per haver-se trencat la corda de seguretat que uneix els membres de la cordada. En un, el trencament es va produir en caure l'escalador i frenar el xoc el company. L'altre, en caure en **rappel** per on ja havien baixat dues persones. El fet que aquestes cordes s'hagin trencat no té més que una d'aquestes explicacions: o bé greus defectes de fabricació o un ús inadequat o massa perllongat. Davant qualsevol possibilitat que aquests accidents proliferin, recomanem tant als escaladors, com als excursionistes que eventualment hagin de fer servir una corda, que:

- No comprin, ni facin servir, sota cap excusa, cordes que no duguin el **label** UIAA que la Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme concedeix garantint l'absoluta seguretat de la corda. Una corda a la qual no hagi estat concedida aquesta etiqueta, no ofereix **cap** garantia de seguretat.
- La seguretat que la UIAA garanteix a les cordes que homologa queda invalidada amb un ús incorrecte de les tècniques d'escalada, o bé fent-ne servir una que hagi suportat un mínim de cinc caigudes.
- L'ideal fóra que cada muntanyenc fos posseïdor de la seva pròpia corda, utilitzant al mínim possible les provinents de lloguer, lloguer exercit únicament per les entitats excursionistes i prohibit a les botigues d'esports. Cal arribar, per tots els mitjans, que la corda d'escalada sigui un objecte personal i intransferible, perquè el propietari en conegui les possibilitats segons les vicissituds de l'ús.

Gabriel Jaraba

Escombraries a Garraf

En una roda de premsa celebrada el passat 16 d'octubre al Col·legi d'Aparelladors, l'Escola Catalana d'Espeleologia feia públic a la premsa l'informe científic producte de la col·laboració de diverses autoritats en geologia, biologia, botànica i medicina, destinat a cridar l'atenció de l'Ajuntament i de l'opinió pública sobre el greu perill que representa l'establiment d'un abocador «controlat» d'escombraries al massís de Garraf,

concretament al fons de les Terradelles, vall de Joan, projecte amb el qual la nostra corporació municipal pretenia haver resolt el greu problema de l'eliminació de residus i escorrialles, problema que, per bé que greu, no és insoluble tècnicament i industrialment.

L'esmentat informe, signat per Joan Anton Raventós i Joan Senent Josa, socis del nostre Centre i director i professor, respectivament, de l'E.C.E., forneix tota la informació necessària per a demostrar la inviabilitat del projecte, per raó no sols de l'eliminació d'espècies vegetals i animals úniques, sinó pel greu perill que representa per a la salut pública: la hidrologia d'aquest massís kàrstic per excel·lència faria que tots els abastaments d'aigua potable de les poblacions de la zona, així com les platges i la zona marítima, es contaminessin greument oferint perills concrets d'epidèmies de tifus i còlera. Abans d'haver-se fet públic aquest informe, el senyor Senent Josa i el firmant d'aquestes ratlles havien advertit ja aquests perills, per mitjà del Diari de Barcelona i la revista «Triunfo». Els comentaris que posteriorment ha fet la premsa han acabat per informar àmpliament el públic de la gravetat de l'afer. La immediata resposta de la primera autoritat municipal, senyor de Porcioles, no ha fet més que donar la raó als espeleòlegs, en reconèixer l'alcalde que les aigües es contaminarien, tot i que ofereix una solució parcial la viabilitat tècnica de la qual no es pot considerar seriosament. A l'hora d'escriure aquestes ratlles, no es coneixen encara els projectes i les consideracions dels tècnics competents de l'Ajuntament de Barcelona que permetin de considerar unes crítiques fonamentades científicament a l'informe de l'Escola Catalana d'Espeleologia.

La responsabilitat cívica dels excursionistes té en aquest afer un objectiu que no es pot deixar de banda sense contradir i posar en perill els fonaments del nostre moviment. En aquest aspecte, les gestions de l'Escola Catalana d'Espeleologia són una veritable mostra de responsabilitat i fidelitat a aquest esperit. Incomprensible és, en canvi, el fet que fins al moment de mecanografiar aquest text, i havent-ne parlat a bastament els diaris, **cap** junta directiva de **cap** entitat excursionista no hagi manifestat públicament la seva opinió, així com que la Federació Catalana de Muntanyisme hagi privat que a la roda de premsa l'E.C.E. actués en nom d'ella i del Comitè Català-Balear d'Espeleologia organismes dels quals l'E.C.E. és l'òrgan assessor. És cert, però, que la Federació ha dut a terme una gestió directa davant l'Ajuntament de Barcelona, acompanyada de l'esmentat informe. Tenint en compte tot això, opinem que qualsevol de les entitats excursionistes que amb llur silenci s'hagin fet còmplices de tan greu atemptat contra la Natura i la salut pública, no podran ser preses seriosament en qualsevol campanya de conscienciació cívica i de respecte a la Natura que emprenguin.

Gabriel Jaraba

Conferència de l'Expedició Alaska-71

Per segon cop a Catalunya, i organitzada pel Club Muntanyenc de Sant Cugat, el dia 3 de novembre es va celebrar a Sant Cugat del Vallès aquesta conferència, a càrrec de dos dels seus protagonistes, Salvador Rivas i Carlos Soria, de la Federació Castellana de Muntanyisme.

Els conferenciants foren presentats pel senyor Ramon Pros, que ja coneixíem de l'Expedició Anoukrim-71, realitzada per l'entitat organitzadora, l'estiu de 1971.

Les fotografies exhibides, de molt bona qualitat, ens van donar una perfecta idea del curs d'aquesta expedició, que va aconseguir finalment el cim del Mc Kinley (6.196 m), aprofitant els pocs dies de bon temps que la climatologia polar permeté als expedicionaris per a dur a terme l'assalt darrer.

Les explicacions de Rivas i Soria foren molt interessants i ens il·lustraren sobre l'aproximació a l'objectiu (l'avioneta de Don Sheldon transportà els alpinistes fins a la gelera on installaren el campament-base) i la marxa amb esquís fins al camp III, mitjà que es revelà més satisfactori que no les recomanades raquetes. La installació d'**igloos** al camp I fou també una bona experiència, així com la utilització de gas propà i d'alcohol, que es revelaren els sistemes més idonis per a subministrar calor.

No entrarem en detalls sobre la conferència, comentada ja en el seu dia en aquestes pàgines, però sí que en voldríem esmentar algun detall com ara és la tècnica de fondre neu: feien servir un sistema molt ràpid, que consistia a estendre una quantitat de neu sobre un plàstic fosc, de manera que amb la radiació solar la liquació és rapidíssima. També feien servir el mètode que anomenen «Carmelo Rada», consistent a fondre la neu sobre una planxa cúbica metàl·lica que, amb el reflex del sol, actua com a vidre d'augment.

Els conferenciants foren molt aplaudits. Amb la seva projecció iniciaren el Cicle de projeccions de diapositives i pel·lícules en color, programat pel C. M. Sant Cugat i patrocinat pel Grup Assegurador Catalana-Occidente, i la durada del qual s'estén del novembre de 1972 al maig del 1973.

D. A.

Inauguració del Refugi Colomers (Vall d'Aran)

Octubre de 1972 ha estat un mes pròdig en nous refugis. Cal, però, tenir present que aquest de Colomers feia ja un parell d'anys que s'esmentava, i, a la fi, ha estat una realitat.

És un refugi de nova planta, amb petit porxo, de planta única i teulada a un sol vessant; és, sens dubte, el prototipus de refugi pirinenc, auster i digne.

No cal més per a un refugi d'alta muntanya. Enmig d'un paratge especialment afavorit —el circ de Colomers—, i a tocar de l'estany Major, té a llevant la regió de Ruda (refugi de Saboredo), i a ponent, la riera d'Arties (amb el refugi de la Restanca al capdamunt); aquest de Colomers té un emplaçament idoni per a combinar itineraris d'ascensions i travessies.

És suficient una ullada al mapa d'ubicació per a fer-se càrrec de com queda de ben disposada aquesta regió amb aquest nou abrigall, que pel sud comunica amb la regió de Ratera i el refugi d'A Mitges —i, per extensió, amb la vall de Sant Maurici, i refugi del C. E. Gràcia—; pel Gran Tuc de Colomers, enllaça amb la vall de Sant Nicolau o regió de l'Estany Llong (refugi forestal en regular estat). Més a l'est pot enllaçar-se amb la regió de Boí (refugi de l'estany Negre) i, encara, amb l'enlairat refugi de Besiberri.

En poques paraules, doncs, es tracta d'una construcció de grans possibilitats pirinenques pels seguidors de l'excursionisme muntanyenc, que deixa aquesta privilegiada comarca ben assortida en matèria de refugis.

La inauguració oficial d'aquest nou refugi de la Federació tingué lloc el diumenge dia 15 d'octubre. S'hi va aplegar una nodrida representació d'excursionis-

tes que van remuntar la vall de l'Aiguamotx amb jeep i a peu, en una esplèndida diada de tardor que va permetre d'admirar com mai la bellesa singular d'aquell paratge. A les 10 del matí ja gairebé tothom s'havia congregat al llac Major, encara que la missa estava anunciada per a les 11. Va ser oficiada per mossèn Diego Martínez, amb una plàtica breu i digna de l'esperit muntanyenc i cristià que informa el nostre excursionisme tradicional.

A les 11,20, descoberta la placa commemorativa, es beneí el nou estatge; i de seguida prengué la paraula el senyor Alexandre Marcet, que s'acomiadà dels concurrents com a cap del Comitè Català de Refugis. Agraí al senyor Josep Sanmartí, enginyer de la Productora de Forces Motrius, les atencions tothora rebudes; al batlle i a la junta veïnal d'Arties, per la cessió del terreny del refugi; a la Secció forestal de Lleida, l'autorització per a ocupar-lo; i a COPISA, per la bona realització de l'obra.

Seguidament, el senyor Francesc Martínez Massó anuncià que d'ara endavant un altre home —Joan Masats— carregaria amb la responsabilitat de les construccions de muntanya federatives; però afegí que aquest tercer relleu en el càrrec de president del C.C.R. no tenia altra transcendència que un renovament lògic dins les tasques federatives.

«El que importa, més que les persones, és l'obra que subsisteix», acabà dient Martínez Massó, que agraí als presents llur assistència.

Anotarem, entre els assistents, els amics Cuadrench, Escartín, Batlle, Conesa, Ruiz, Masats, Faiula, Mir, Pi Tramunt, Tarragó, Torras... Pel Centre hi assistiren Albert, el matrimoni Jolis, Nosàs, Camps, Ventosa i Palanca, i d'altres. També hi havia Jaume Ramon (UEC), Amadeu Gil (C. E. Gràcia), Eduard L. de Ceballos (en representació de la Federació d'Esquí), l'amic Fabrés i Amorós com a representant de Terrassa; Molins de Sabadell; Bargay, de Manresa, a més de representacions de la UEC-Bagà, de Reus, així com la dels mataronins Agustí Sanàbria i Jaume Samper, de l'ACE.

Amb aquest, són disset els refugis de la xarxa federativa, quatre d'ells (Saboredo, Colomers, la Restanca i Besiberri) dins d'aquest privilegiat sector pirinenc; a part dels que ja hi ha programats per al futur: el de Mulleres i el de l'estany Colomina (aquest a la regió de l'estany Gento, en ple Pallars).

D. Aloy

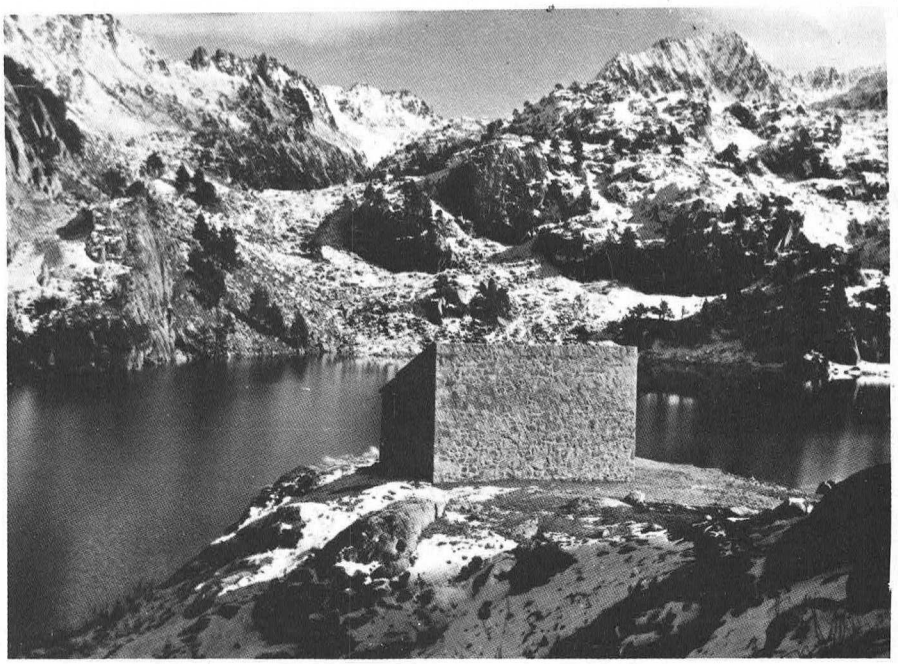

foto: Mir

Fitxa tècnica

Alçada: 2.086 m.

Situació: Al costat de l'estany Major de Colomers, circ de Colomers, comarca de la Vall d'Aran.

Inauguració: 15 d'octubre de 1972.

Propietat: Federació Catalana de Muntanyisme.

Característiques: Refugi de nova planta, rectangular, 5,5 x 7 m, i porticat de 2 x 3 m, alt.: 4,6 m. Obra de maçoneria i sostre (a un sol vessant) cobert de plaques de fibrociment «romà», amb llana de vidre, i empostissat de fusta.

Consta de sala-menjador (amb llar) i tres prestatges o «pisos» de 10 lliteres cada un (amb màrfegues d'escuma), tot junt en única planta.

Capacitat: 30 places.

Caràcter: Refugi lliure.

Accessos: Des de Salardú per la vall d'Aigoamotx: 10 km de pista apta als turismes, fins a la tolla del Serrat de Joan Vell. (Els vehicles «tot terreny» poden pujar 1 km més, fins a la nova pista en construcció a Pruedo i riera d'Arties.) D'ací al refugi, a peu: 40 mn.

Comunicacions: Tren fins a Pobla de Segur i cotxes de línia fins a Salardú.

Observacions: Completen el refugi, una xemeneia, bimbells, porta de ferro en dues seccions, tres finestres amb paravents, així com l'utillatge corresponent, taula, tamborets i llenyera.

Inauguració del Refugi del G.E.I.E.G. a Sant Miquel d'En Bas

El Grup Excursionista i Esportiu Gironí, inaugurà el dia 1 d'octubre de 1972 el seu refugi de muntanya, habilitat al que fou castell de Sant Miquel d'En Bas o de Castelló.

Havent hagut de deixar el refugi de la Freixadella, sots-arrendat a Sant Pere de Falgars, el GEIEG es trobava ara en la necessitat de cercar un nou refugi a la comarca que el substituís. Les gestions efectuades prop del bisbat, al qual pertany el conjunt de Sant Miquel d'En Bas, han donat un resultat positiu.

La diada va coincidir amb l'anual Aplec de Sant Miquel; un d'aquests aplecs de germanor, potser considerats anacrònics per algú, però que serven el caliu de l'espiritualitat i enlairen l'excursionisme per damunt la simple afició esportiva.

Així es reuní a l'esplanada, davant del santuari, una notable munió d'excursionistes, incloent-hi una representació de Ceret i de Perpinyà, a part de les representacions comarcals d'Olot, Besalú, Banyoles i Vall d'En Bas en general. També hi era representat el Centre Excursionista de Catalunya.

Oficià la missa mossèn Lluís Gassó, restaurador que fou del santuari, que a l'homilia destacà el significat de la festa de la inauguració, junt amb la diada de l'aplec.

Després de la benedicció del nou refugi, el president del GEIEG, senyor Emili Caula, descobrí la placa commemorativa, que diu:

«El dia 1 d'octubre 1972 s'inaugurà aquest refugi restaurat pel Grup Excursionista i Esportiu Gironí.»

Unes paraules d'agraïment del president acompanyades d'altres del senyor Joan Masats (del Comitè Català de Refugis, de la Federació) i de les del president de la secció de muntanya del GEIEG, senyor Josep Casas, van cloure els parlaments diguem-ne oficials.

A la tarda, després del concurs de rams de flors, hi hagué jocs de camp, i la jornada finalitzà amb el Cant dels Adéus.

D. Aloy

Fitxa tècnica

Alçada: 945 m.

Situació: Regió de Collsacabra. Comarca d'Olot (la Garrotxa). El castell (refugi) i la capella adossada es troben enlairats en un turó, dominant la Vall d'En Bas, a l'extrem oriental de la serra de Llancers, enfront del Puigsacalm.

Inauguració: 1 d'octubre 1972.

Propietat: Sots-arrendat pel Grup Excursionista i Esportiu Gironí.

Característiques: Es tracta de l'antic castell d'En Bas o de Castelló, habilitat com a refugi, al costat mateix de la capella (en curs de restauració).

Consta de planta i terrabastall o pis superior. La primera comprèn menjador-cuina, i sala d'estar amb xemeneia-llar. Una escala d'obra comunica la planta baixa amb el dormitori general, habilitat per a 27 places, amb les màrfegues i coixins corresponents. (Resta pendent d'habilitar una altra dependència interior.) Font d'en Pibernat, propera.

Capacitat: Vint-i-set places.

Caràcter: Refugi tancat.

Utilització: Excursionistes en possessió de la tarja de federat.

Preus: 30,— ptes. per persona i nit, i 25 — ptes. més per grup.

Claus: Al mas el Perer (Hostalets d'en Bas). S'ha de sol·licitar prèviament el volant d'autorització al GEIEG, carrer Albareda, 5, pral., telèf. 20 29 46, Girona. Claus també al GEIEG.

Accessos: Des de Sant Pere de Falgars (o Falgars d'En Bas): 45 mn. Pot anar-se amb cotxe fins al mas Pibernat (passat Sant Pere), a pocs minuts del refugi.

Des d'Hostalets d'En Bas: 1 h 15 mn.

Comunicacions: Carretera de Vic a Olot, fins al km 34 (Can Devesa). D'ací pista de 7 km fins a Sant Pere de Falgars, i uns 3 km més de pista fins al mas Pibernat (cal sol·licitar permís d'accés a Sant Pere de Falgars).

De la mateixa carretera C-153, fins a Hostalets d'en Bas (km 50 aprox.).

bibliografia

Roques, parets i agulles de Montserrat. Guia d'Escalades. I. Regió d'Agulles, per Josep M. Rodés i Ferran Labraña. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1972.

De veritable esdeveniment pot qualificar-se l'aparició d'aquest llibre, i no sols entre els escaladors, sinó entre tots els excursionistes preocupats per una bibliografia útil i actual sobre totes les nostres terres. No existia encara cap obra que s'encarés seriosament amb l'escalada a Montserrat: el darrer esforç seriós publicat era encara la numeració de les agulles per Ramon de Semir. Josep M. Rodés i Ferran Labraña no són els únics a treballar en una guia d'escalades a Montserrat, però sí els primers a publicar-la. A publicar, ben entès, el primer volum de llur ambiciosa obra que n'ha de reunir cinc, volum dedicat a la regió d'Agulles i en el qual podem veure ja el caire de l'obra. Val a dir que ens ha impressionat. La base de la guia és la fotografia, sobre la qual es dibuixen els itineraris de les vies, en què se senyalen minuciosament les dificultats, reunions, llargada de les tirades, itineraris ocults, etc. Algunes fotos panoràmiques ajuden, quan cal, a la millor comprensió d'una zona; no obstant això, notem la manca d'una major atenció a la panoràmica, que facilita la identificació d'una o diverses agulles dins un conjunt, i tal com s'ofereix a la vista. Per contra això, els autors han tingut l'encert d'incloure un plànol esquemàtic amb la situació de les agulles, llur numeració i els camins principals que hi donen accés. Cada roca, junt amb la fotografia, duu una descripció de totes les vies que la solquen, amb el material que cal per a fer-les i amb la indicació —importantíssima i sovint omesa en altres ressenyes— del descens. Junt amb el nom i el número de la roca, n'hi ha un petit dibuix a vista d'ocell, amb corbes de nivell, el punt per on comencen les vies i l'itinerari de descens, en relació amb l'orientació.

Per si tot això fos poc, els autors no dubten a repetir una fotografia per tal que es trobi plana per plana amb l'explicació de les vies, si la descripció d'aquestes passa a l'altra plana. I al plànol esquemàtic s'indica en el perímetre de les agulles el lloc on comença cada via. Els conjunts d'agulles estan agrupats en zones que representen capítols, precedits per una llista-índex que indica el número de l'agulla, el nom, la lletra adjudicada a cada una de les distintes vies d'una mateixa agulla per diferenciar-les entre elles, el nom de la via, la dificultat total i l'horari. Un índex general permet trobar l'agulla desitjada, i en les planes prèvies trobem descrits gràficament i literària els itineraris per carretera, els camins, els llocs d'aixopluc i les fonts. A la introducció, amb molt d'encert, es donen unes normes d'ús general de la guia, que inclouen els criteris de dificultat, l'orientació i situació de les vies, i una útil bibliografia. Completa l'obra un «Vocabulari emprat pels escaladors montserratins», redactat per Josep M. Torras i Homet amb la col·laboració d'Alvar Valls i Albert Jané, que demostra l'afany de complexitat de l'obra.

A més de l'aspecte utilitari d'aquesta guia, n'hi ha un altre de no poc important, que és el de catalogació. Es fixa definitivament el nom de cada roca i cada via, fomentant-ne així l'ús, es dóna fe de les vies existents a Montserrat —se n'hi hauran d'afegir a les posteriors edicions— i, sobretot, es difonen vies poc recorregudes a causa tant de l'antiguitat com a la novetat. Hem pogut comprovar personalment això darrer els darrers diumenges que hem anat a escalar a Agulles; la majoria de vies poc conegudes són escalades amb veritable interès i il·lusió d'ençà de l'aparició d'aquest llibre.

La presentació és l'únic aspecte que ens preocupa. La mateixa cura que caracteritza les edicions de l'Abadia de Montserrat fa d'aquesta un llibre materialment feble, poc apte per a ficar-lo a la motxilla, i això ens és sovint necessari per als que n'hem de fer un ús constant. Hem resolt el problema, però, ficant-la en una capsa d'havans.

Esperem ara impacients l'aparició dels volums restants d'aquesta guia, una guia que ens sembla una realització d'una importància històrica comparable a l'aparició del mapa de Montserrat de Ramon de Semir. Cosa que no és pas poc.

Gabriel Jaraba

d'espot

APARTAMENTS

Gran menjador-living ◆ 3 Dormitoris dobles ◆ Bany ◆ Cuina ◆ Llar de foc ◆ Calefacció ◆ Lloc al garatge ◆

EDIFICI "ELS ENCANTATS"

Situació privilegiada, prop del poble i només a 3 Km. de les pistes d'esquí

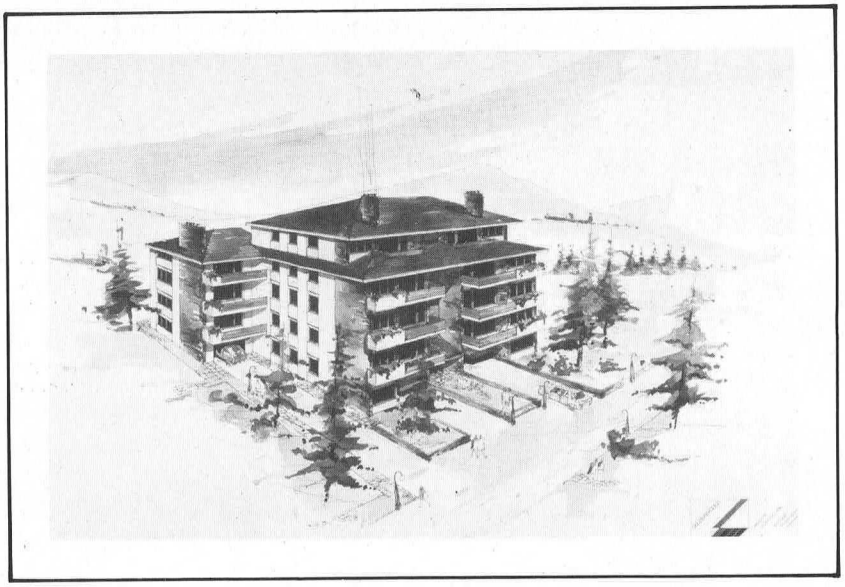

Espot, paradís de la naturalesa.
Caça, pesca, esquí, muntanyisme, etc.
Tant a l'hivern com a l'estiu,
Espot us ofereix suficients
alicients, perquè les vostres estades
constituexin records inesborrables
de grata convivència en plena
naturalesa. Dies de repòs, dies
d'esplai, dies joiosos, que mai
més no oblidareu.
Tot allò que algunes vegades
haureu somiat, ho posem
ara al vostre abast.

INFORMACIÓ A ESPOT: HOTEL SAURAT

PRODIMO

Avda. Sarriá, 137-139 B, entl. 2.ª – BARCELONA-17

RD

Mañanes es preocupa
per tothom qui vol practicar un esport.
Li aconsella l'equip complet
més adient entre tota una gamma variada de les millors marques.

MAÑANES MK esports

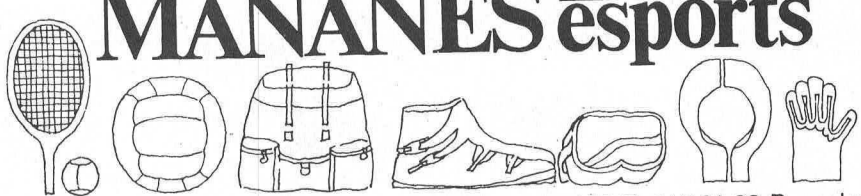

Canuda, 26 T. 232 07 71 Barcelona-2/Via Augusta, 103 T. 217 91 88 Barcelona-6
Bailèn, 170 T. 258 10 15 Barcelona-9/Prim, 99 T. 380 48 21 Badalona

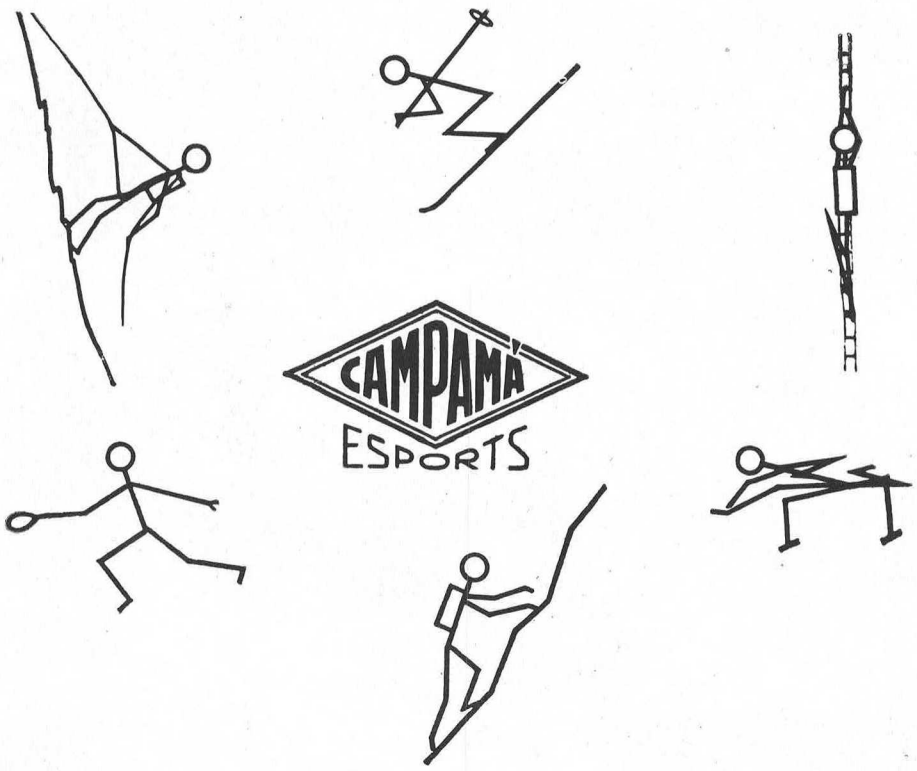

Urgell, 95 bis B A R C E L O N A - 1 1 Telèfon 253 50 01

MUNTANYA Editada pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.
Reflex de totes les activitats i tots els aspectes de la muntanya i l'excursionisme.

Si encara no sou subscriptor de MUNTANYA, retalleu i envieu aquest butlletí i rebreu puntualment la revista al vostre domicili.

Si ja en sou, doneu-lo a un amic que s'interessi per l'excursionisme i segur que us ho agrairà.

Nom .....

carrer ..... núm. ..... pis .....

població .....
(districte postal)

Se subscriu a la revista MUNTANYA a partir del núm. , amb la quota anual de 135 pessetes.

Cobrament:

☐ gir postal

☐ reembossament

☐ compte corrent

Signatura

d'EL CASERIO, me'n fio!

Per això
és el primer formatge
en porcions
d'Espanya

Pes en origen: 170 grams

EL CASERIO

La revista **MUNTANYA,** editada pel Centre Excursionista de Catalunya, ha guanyat una nova etapa de superació, tant per la presentació com pel contingut, com a fruit dels esforços d'un treball d'equip.

Ara, **MUNTANYA,** demana la col.laboració dels seus lectors per a una nova etapa d'expansió, perquè aconsegueixi tota la difusió que es mereix.

Franqueig

TARGETA POSTAL

Revista MUNTANYA
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Paradís, 10
BARCELONA (2)

Molts excursionistes no llegeixen MUNTANYA perquè no la coneixen.

Parleu-vos de MUNTANYA i feu-los-la conèixer.

Retalleu aquest butlletí i doneu-los-el perquè se subscriguin a MUNTANYA

A la neu falta gent!!

(Xalets de la Molina - Salardú - Benasc)

per als socis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

Preus especials: des de 210.- ptes. pensió complerta i «forfaits»
6 dies des de 1.830.- ptes.
Autocars des de Barcelona a Salardú i Benasc tots els divendres
a dos quarts de set del vespre i tornada diumenge, la tarda.
(Preu del viatge: 450.- ptes.)
Per a més informació,
dirigir-vos a la secretaria del Consell de la Molina i Salardú,
Carrer Paradís, 10 - Barcelona (2) - Telèfons: 232 45 03-02-01

AGRUPACIÓ MÚTUA DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA

Mutualitat de Previsió Social

Fundada l'any 1902

Més de 127.000 associats a la nostra Entitat l'inviten a conèixer els avantatges de què gaudeixen en virtut de les previsions per ella atorgades.

Aquestes previsions consisteixen en un socors únic en cas de defunció, a la percepció de dietes en cas de malaltia i al cobrament de pensions mensuals per causa d'invalidesa; a més de poder percebre premis anuals a l'antiguitat mutualista.

Tots els socis tenen dret, d'acord amb el que s'estableix al Reglament, a la percepció de la totalitat d'aquestes previsions en una quantia proporcional al nombre de seccions en què figuren inscrits.

Existeix, a més, la possibilitat d'obtenir el dret a percebre subsidis en cas d'intervenció quirúrgica, sol.licitant la inscripció al Grup per a Alta Cirurgia.

L'import dels subsidis que atorga aquest grup està també en proporció al nombre de seccions inscrites.

A fi de socórrer els fills dels associats, en el cas de la seva defunció o de quedar invàlids, els nostres afiliats poden sol.licitar la seva adhesió al Grup especial d'Ajuda a l'Orfenesa, el qual atorga pensions fins que els fills inscrits compleixin els 20 anys d'edat.

Si vostè no és soci de l'Agrupació Mútua del Comerç i de la Indústria, a continuació detallem els drets que s'obtenen si s'hi pertany:

Socors a la defunció: de 5.000 a 500.000 pessetes.

Dietes per malaltia: de 5 a 200 pessetes diàries.

Pensió per invalidesa: de 300 a 12.000 pessetes mensuals.

Premis a l'antiguitat mutualista: de 2.500 a 100.000 pessetes anuals, com a máxim.

Subsidis per a Alta Cirurgia: una quantitat variable establerta al Reglament del Grup segons la importància de la intervenció quirúrgica soferta.

Pensions d'orfenesa: de 250 a 5.000 pessetes mensuals com a màxim, per cada fill inscrit.

Edat màxima d'ingrés: 40 anys no complerts.

Quantitat pagada per socors l'any 1971: Pessetes 211.585.282.-

Quantitat pagada des de la fundació: Pessetes 1.379.629.294 -

Si vostè ja està afiliat a l'Entitat i vol afavorir els seus familiars o amics d'ambdòs sexes, menors de 40 anys, amb els beneficis que reporta ésser soci de l'Agrupació Mútua, doni'ns el seu nom i la seva adreça i nosaltres farem totes les gestions per a procurar la seva afiliació, i reservarem a vostè la firma com a primer soci proponent.

Per a qualsevol informació es pot adreçar a les oficines instal.lades a l'Avinguda de José Antonio, 621, Barcelona (10) i la hi serà facilitada.

la DOLOMITE

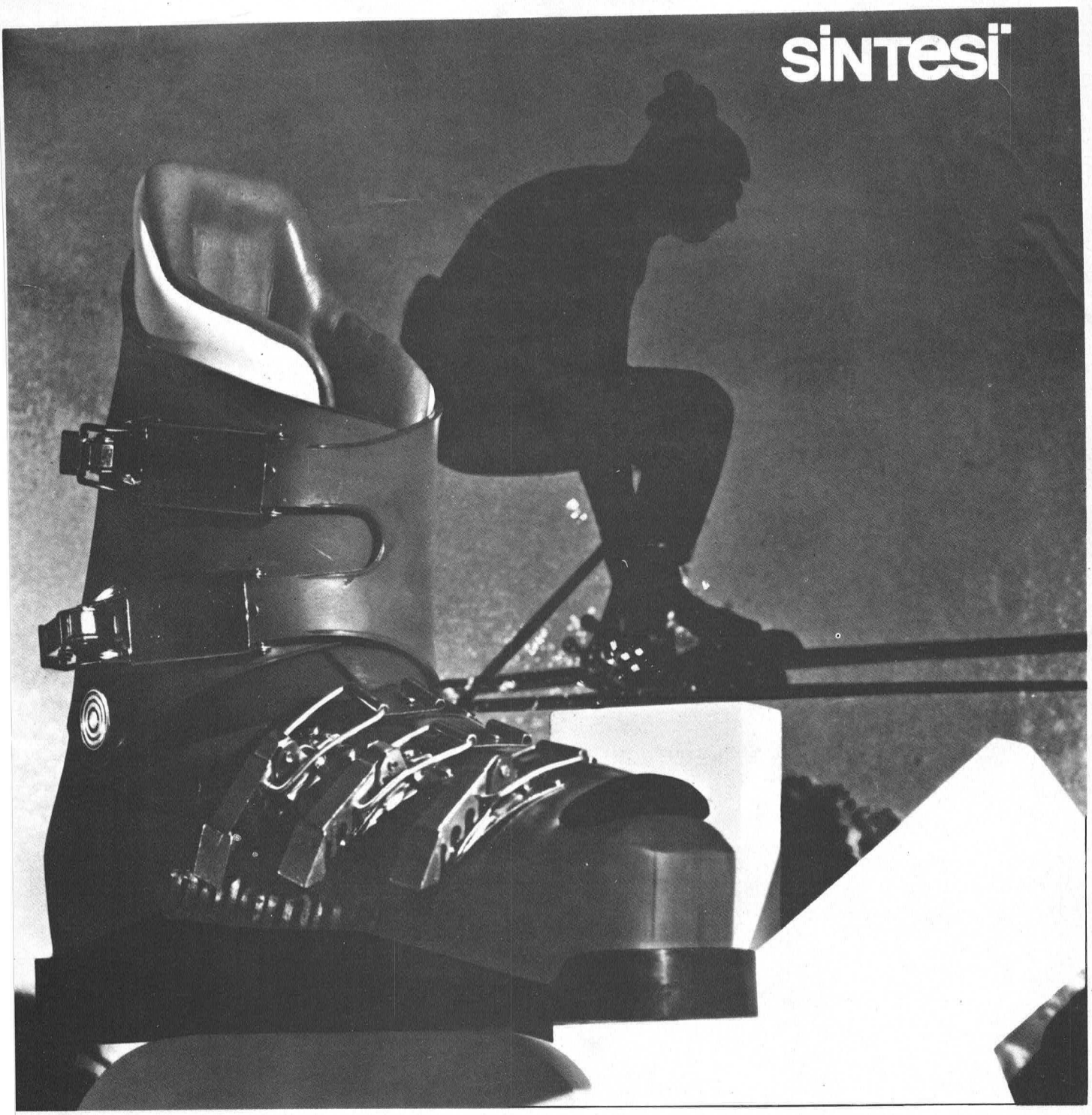

SANTA EULALIA
ESPORTS
Passeig de Gràcia, 93
BARCELONA-8

FUNDADA EN 1870

GENERES DE PUNT
CAMISERIA

Gonzalo Comella

PASSEIG DE GRACIA, 6
AVDA. GENERALISIMO, 478 - VIA AUGUSTA, 2